

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor: Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

Coeditor: Editura Național
Redactor-șef
Violeta Borzea

16 - 22 mai 2001
(Anul XXXIV)

19

CENTENAR

POMPILIU CONSTANTINESCU

(pag. 3, 12-13)

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Criticul fără însușiri

Împreună cu G. Călinescu, Ș. Cioculescu, Perpessicius, T. Vianu și Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu (1901-1946) face parte din cea de a treia "generație maioresciană", după clasificarea celebră a lui E. Lovinescu, o generație care "s-a născut estetică cum te naști cu ochi albaștri; a fost maioresciană fără să știe; nu și-a cunoscut înaintașul și nici nu s-a ocupat de dînsul exegetic" (*T. Maiorescu și posteritatea lui critică*, 1943). Aprecierea rămîne valabilă și după mai bine de jumătate de secol. Mezinul generației fiind Ș. Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, născut doar cu un an mai devreme, moare cel dinții, la 45 de ani. E, de altfel, singurul pe care generația mea (a patra maioresciană?) l-a cunoscut numai din cărți (cînd el murea, eu eram în clasa înfii primară). Pe toți ceilalți i-am frecventat și personal, avîndu-i profesori ori colegi de catedră. Ș. Cioculescu mi-a condus teza de doctorat. Pe Pompiliu Constantinescu l-am descoperit cu adevărat începînd din 1967 cînd soția lui, Constanța Pompiliu Constantinescu (după cum remarc că semna, pe o fotografie de tinerete, în care putem vedea o femeie cu un profil superb și expresiv; cînd am înfîlțit-o eu, pe la sfîrșitul anilor '60, mi s-a părut nesuferit de bătrînă), i-a publicat, după manuscrise și culegeri, cronicile literare în cele șase volume de *Scrieri* de la Editura pentru literatură și apoi de la Editura Minerva (ultimul în 1972). Prefața, datorată regretatului Victor Felea, era primul studiu amplu și temeinic despre critic, nu numai din epoca postbelică, dar dintotdeauna, fiindcă, se știe, rareori criticii se bucură în timpul vieții de acest tratament din partea confratilor lor, iar Pompiliu Constantinescu a murit și prea fînăr ca să se considere că-l merita.

Descoperirea a reprezentat, cel puțin pentru mine, o revelație. Publicam eu însumi de cîțiva ani cronici literare și mi-am identificat brusc în Pompiliu Constantinescu principalul precursor. În afară de Perpessicius, în a cărui vicleană amenintare, nu mă puteam recunoaște, ceilalți critici interbelici practicaseră cronică destul de neregulată și nu în ritmul hebdomadur care mi se părea mie obligatoriu. Era evident pentru mine că Pompiliu Constantinescu era cronicarul prin vocație al generației lui. Nici n-a scris altceva. Cartea despre Argezi din 1940 nu-l caracterizează absolut deloc, nici ideatic, nici stilistic. Un Argezi văzut prin Blaga e, orice am zice, o ciudătenie în scrisul criticului. Toate volumele antume (*Mișcarea literară*, 1927, *Critice*, 1933 etc.) sînt culegeri de cronici. Poate doar *Figurile literare* din 1943 să fie o excepție, în măsura în care cuprind sinteze și nu recenzii propriu-zise).

Citindu-i cronicile la rînd (deși ediția nu e cronologică, așa cum mi-aș fi dorit și cum era normal, ci alfabetică, aproape un dicționar de autori români interbelici), după ce înainte le citisem pe sărite, cu totul la împlinire, din volumele publicate de el însuși, mi-am dat seama numaidecît pe ce se baza prestigiul cronicarului anilor '30: pe o acuratețe a judecării de valoare pe care n-o găsim la nici unul dintre contemporanii săi. Călinescu avea prea mult talent, Vianu, o minte prea ordonată teoretic, Cioculescu iubea prea mult detaliul istoric și psihologic, Streinu avea antene doar pentru poezie și așa mai departe, pentru ca unul ori altul să-l concureze pe autorul *Mișcării literare* pe terenul arid al cronicii. Eram conștient de acest lucru și trebuie să admit că nu-mi plăcea. Căpătăm tot mai limpede convingerea că un cronicar trebuie să fie ca omul fără însușiri din romanul lui Musil. Posedînd din toate (talent, luciditate, informație, expresie, echilibru moral etc.) cîte puțin, cronicarul este primejduit îndeosebi de excesul propriilor calități. Imaginația debordantă l-a împiedicat bunăoară pe Călinescu să fie un recenzent creditabil. Finețea analitică a lui Streinu este de nesuportat în articolele pe care le consacra unor autori mediocri. Va fel ca gravitatea teoretică a lui Vianu ori erudiția detaliilor a lui Cioculescu. Pompiliu Constantinescu nu se compara cu nici unul dintre ei cînd era vorba de *la qualité maîtresse* a fiecăruia, dar îi întrecea pe toți cînd era vorba să facă dintr-o sumă de carențe o magistratură critică.

Am spus că-mi dispăcea acest fapt: nu mă închiupiam cîtuși de puțin

(Continuare în pag. 18)

Inedit

• Mircea Ciobanu - Jurnal 1980

(pag. 14-15)

• Martha Bibescu - Însemnări din 1915

(pag. 20-21)

DIAGONALE de Monica LOVINESCU

Recital George Pruteanu

(pag. 4)

Ordinea - dezordinea

URCAT la Cetățuia, în paradisul privești, ochii îți cad - pedeapsa! - pe monstrul parăsit al C.U.G.-ului. Pentru că monstru a fost și în gifiiala lui de început, monstru e și acm, mai ales acum, uitat aici, blestem industrial orașului-lumină. Rod întârziat al dezordinii ce afectase, ab ovo, mintea clasicului barbos, criminal falimentară în utopia ei destinată fericirii generale. Și însușită, nemestecat, de clasicii descendenți, groparii Rusiei imperiale. Spre nenorocirea unei mari părți a omenirii. Unde ne-am aflat și noi, teritoriu tragic predestinat. În care rudimentarii Dej și Ceaușescu au fost executorii testamentari ai jalnicei utopii. (Apropo: referințele ultimilor ani au în vedere doar sinistrul interstițiu al pantofarului, fiind tot mai mult uitat celălalt, al ciocănarului, ce transformase țara în lagăr de exterminare.) Ciclopul de sub Cetățuia, al cărui ochi s-a scurs în smircurile de la poale, zace acum (ruginit memento inspăimântător) în soarta lui previzibilă: emanație a minții unor golani ai istoriei românești, trădători, neinstruiți, criminali. Pină și foșorul de sub zidul cetății destinat a-i fi ciclopului paznic, e atit de vulgar anacronic în supraviețuirea lui... (Ce colosal alt Centru Pompidou ar ieși din pieritul ciclop sub mintea ordonată a unui mare inventiv! Ce minunat atelier de pictură ar putea deveni dubiosul foșor! Întii sfințite, bineînțeles.)

Strada. Asist, într-o piațetă venețiană, preț de câteva minute, la defazectarea unui panou electoral. Se consumase un scrutin municipal (afișele fuseseră expuse doar trei zile), iar acum, fulgerător, un echipaj profesionist, descins dintr-o ambarcație specială, făcea să dispară orice urmă. La noi, alegerile din 2000 - paralizaseră, practic, viața publică. Strada devenise un imens talcioc: afișele cu figuri indiegste (și cu slogani inepți) ne întârziu în coșmar continuu. Care nici azi, după starea de grație lăsată celor ce s-au așezat iarăși în fruntea bucatelor, nu dispăre. Mutre primitiv inexpressive continuă să spurce gardurile, zidurile, geamurile, într-o caraghioasă confruntare post-factuală: fațelile predestinate, prin comunism, să ne întrețină coșmarul o viață, alături de cei al veleitarului existind cit sfiriitul unui flash second-hand.

Strada. Și tot într-o Venetie care, se știe, nu e chiar model occidental de curățenie. Dar, pe stradelele dintre palate, din loc în loc, sticle mari din plastic, pine cu apă. Mirarea e curmată de explicația cerută: dacă animaluțului (în lesă) se vrea cu udul (sau cu uscatul), stăpînul așteaptă consumarea urgenței, după care apelează, obligatoriu (și sub amenințarea amenzii), la sticla cu apă. La noi?... Animaluțe și animaluțe.

În cazul Nietzsche, dezordinea mentală se instalează lent, filosoful conștientizându-și, de altfel, starea și, în teribilele lui eforturi de ordonare, practicate cu program toată viața, alternează momentele de normalitate cu cele dirijate deviate. Histrionismul structural îl scu-tește, întrucitva, de efectele urite ale sifilisului și-și poate oferi/ poate oferi ce-

lor din jur numere aproape atractive (trist atractive). În prelung fericitul exod la Torino începe să joace pe stradă scene "vesele și poznașe", cum singur îl înștiințează, epistolar, pe devotatul Köselitz: "... savurez atit de multe glume stupide cu mine insumi incit din cind in cind rinjesc pe stradă preț de jumătate de oră". Devine bulimic, preocupându-se metodic de feluri speciale de mâncare, sindromul găsindu-și însă imediat argument în dictonul lui Feuerbach că omul este ceea ce mănincă. Meaglomania, și ea structurală, își vrea porția: cere gazdelor torineze, în stilul lui important, august, să-i pavoazeze camera ca un templu, cu fresce, astfel încit să-i poată primi în vizită... pe regele și regina Italiei. La un concert, în care se cîntă Beethoven și Lizst, deși muzica e lină și melodioasă (sau poate din chiar acest motiv), izbucnește în plins. După care, ajuns acasă, îi scrie, lucid, ace-luiași Köselitz. "Te rog vino..."

Ștabul de la Propagandă (și Agitație), mare ronțaitor de semințe (v. Feuerbach), îi pregătise lui Ghiță Dej o masă trăznet: țigani dibrari fuseseră urcați în copacii livezii. Păsări cîntătoare. Paradis terestru.

Agonicul Luchian își amîna, eroic, dezordinea finală prin legarea pensonului de dreapta-i neascultătoare. Cea mai la îndemînă exorcizare a tartorului.

Trecerea liniștit majestuoasă a Regelui Mihai pe bulevardul Ștefan cel Mare. În tumultul străzii. Ordinea firească a României eterne.

Dezordinea se moștenește. Uitați-vă (uitați, cum zic teleaștii sudiști, ca și cum ne-ar indemna să uităm), uitați-vă la ce se întimplă acum în România. Scoasă pentru enorm de multă vreme de pe traseul ei organic, de regat armonios, și blestemată să-și urmeze destinul republican, impus de ruși și de slugile lor dejiste, ceaușiste și... nomina odiosa. Ce dezordine! Lesne explicabilă, dacă - prin adeziunea ignară a populației - urmașii în linie dreaptă ai celor sus pomeniți se simt ca peștii în apa lor. Cu nostalgia dezordinii planificate, în care, la adăpostul patern al liderilor neocomuniști de azi, pescuitorii în aceeași apă smircoasă prosperă gras, cu mimarea șmecherească a aderării la valorile de piață ale Occidentului, dar și cu persiflarea, în culise, a legilor proprietății, dezordinea este azi marca standard. Una congenitală.

Calendarul de pe peretele atelierului din Armeană mă regalează, un an, cu imagini - înmărmuritoare prin acuratețe absolută - dintr-o Germanie peste care nu se cunoaște că a trecut tăvălugul ultimei istorii. Dacă aș spune că ordinea e cea care tutelează, discreționar, acest spațiu hărăzit, n-aș produce, evident, noutatea. Deși, iată, chiar ea, ordinea, e cea care face frapanta diferență. Frankfurt/Main, fericită simbioză a goticului bătrîn cu noua arhitectură, pare clișeul încintător aseptice al calculatorului de performanță. Un pic de dezordine, o scăpare, o neglijență - aud șoapta insidios neaoșă în Trompa lui Eustachi - ar da bine... Nu, acolo, am Main, nu.

Val Gheorghiu

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

DESPRE ușurința și aplombul cu care versificați pe cele mai diverse teme n-ar fi prea multe de spus. Aveți această minimă dexteritate. Dar rimele bat locul comun, cadența silabelor la fel, și accentul uneori căzând unde nu

se cade. Nu sunteți singurul care crede puternic și imposibil de clintit, că ceea ce pune pe hârtie, versurile ce din coadă sună, strofele zidite la vedere sub forma unor tumuri înalte și subțiri ar fi poezie. Ei bine, lucrurile nu stau chiar așa. Mulțimea versurilor dvs., chiar de le-ați insuți, înmii, înmilionii, nu vă vor face niciodată poet adevărat, ci doar, din păcate, un prolix versificator ambiționând să fie publicat. Puteam să jur, chiar înainte de a vă răsfoi opera în manuscris, după siguranța și aerul superior cu care ne-ați străbătut redacția, după timbrul vocii exprimându-vă firea hotărâtă și ideea bătută-n cuie asupra talentului ce vă muncește, că la mijloc este o confuzie, o autoiluzionare. Să zicem că ați fi doar un candid, ce însă n-a făcut mai nimic pentru a scăpa de stigma candorii. Măcar să fi citit suficient ca să vă dați singur seama cam pe unde v-ar fi locul în peisajul populat cu condeieri la început de drum. Îmi asum eșecul, căci nu vă voi putea convinge să reveniți asupra bunei păreri pe care v-ați făcut-o despre dvs. înșivă. Încă înainte de a vă fi citit, v-am prevenit că dacă nu vă va plăcea părerea mea despre ce scrieți, să vă încercați norocul în altă parte. Așa-zisul noroc, cu satisfacție, vă poate surâde numai dacă vă veți tipări volumul în regie proprie, plătind enorm editorului dispus să vă servească, pentru a vă face gustul de a vă vedea autor. Cu trei volume publicate puteți să vă faceți dosar de intrare în Uniunea scriitorilor. Și cu siguranța, nu vă veți putea reprimă impulsul păgubos și ne veți aduce, demonstrativ, acel obiect cu înfățișare de carte, la *România literară*, mirându-vă foarte și infuriindu-vă după o vreme, că nu scrie nimeni nici măcar o recenzie negativă. În fine, până aici am făcut afirmații dure, limpezi, dar care trebuie demonstrate, nu atât pentru dvs., autorul, cât pentru bunul cititor. Speranța mea majoră, la vedere, este însă alta. Dacă pe dvs. nu vă voi putea descuraja, alții în schimb se vor descuraja, citindu-vă. Recunoscându-și propriile hibe în citatele pe care le voi da în continuare, vor lua aminte și vor acționa în consecință. Manuscrisul dvs. este intitulat *Dezrobirea prin putere*, și are ca motto: "De la tati, pentru al său mînz". Foarte frumos! Primul text, *Jocul minții și al puterii*, este după cum urmează: "Sateliți, război, canale/ Informații generale/ Despre viața fără de viață,/ Despre psihice povată./ Jocul minții și-al puterii/ Își dau mâna, s-aliază/ Lumea vor și-o guvernează/ Firul greu, se distanțează./ Din acest război de psihic/ El, american, prolific./ Distruge, rage, cucerește/ Pământul azi stăpânește./ Eroul nostru, jocul minții/ Ne face să uităm părinții/ Să învățăm ce-i Iad-ul nou/ Impus acum de alt tablou". Se prea poate ca bunul cititor să fie de acord cu mine, în părerea că cine scrie un astfel de text, nu are resurse să se reabiliteze, s-o facă cu mai bune mijloace în alt text. Hai să vedem cum sună *Speranța prin plîns*: "Plângem cu toții/ Bunicii, fii și nepoții/ Plângem în cor, în plina zi/ Și ei desigur ne vor ști./ Vor vede obrajii/ de riduri brazdați/ Vor crede vreodată/ C-am fost disperați?/ Alesii de popor/ Ei neam de roman/ Vor crede aevea/ Un plîns spre stăpîn?/ Să plângem cu toții/ În hora de țară/ La poarta cetății/ Durerea să piară./ Să plângem ca omul/ Trudit și scârbit/ Și ei ne vor crede/ C-o viață-am muncit/ Și plînsul cel searbăd/ Din piept de roman/ De schimba-le voia/ Va mâne stăpîn". Da, chiar așa: *De schimba-le voia/ Va mâne stăpîn*.(!) Și parcă nu-i destul. Hai să citim și *Țiganii*: "De ce-i țiganul, țigan/ Fără frică, fără neam?/ Au cași mari, mașini, parale/ Au și hoți de buzunare./ Știu vorbi în limba lor/ Fac manevre ușor/ Știu vorbi și românește/ Iară statu-i răspătește./ Nu-i indeamnă să inverte/ A munci-i doar o poveste/ Pensioara-i ce-o primește/ Îi vine precum o zestre./ Îs țigani între țigani/ Între ei sunt buni, dușmani./ Dar de-o fi *altcineva*/ Să-l ferească potera./ Ei sunt buni la orișice/ Deși n-au, au drept orice/ Chiar și-o crimă prăpădită/ Ei se miră și-o imită/ Delincvenți, bandiți, șmenari/ Au acum rețele mari/ Ca să știe vra să zică/ Și românul ast de frică". Cred că în spațiul ce stă să se gate, ar mai încăpea două texte, neapărat unul cu temă sportivă și unul de dragoste. Iată-le precum urmează, *România-Euro 2000*: "Leul nostru românesc/ Ce-o să joace-n astă seară/ Întîlnind marea rivală/ Bate leul englezesc./ Cum tradiția și sortii/ Nu ne fuse chiar contrară/ Leul nostru românesc/ Cu Italia vrea iară./ Pendulând în lung și-n lat/ Al terenului gazon/ România prinde poarta/ Frîngând al Franței blazon" și *Aleile vieții*: Treceam pe-aleile fierbinți/ Și băncile stăteau cuminte/ Și așteptau... și așteptau... Pe ele să se-ășeze minți./ Dând răuri de miros și frumusețe/ Pe băncile frumoase și răzlete/ Se prelingeau și luncând/ Pe josul galben fremătând./ Pășeau ușor și-ntunecați/ Oamenii liberi, minunați/ Și tot călcau, și tot călcau/ Pe bănci ei totuși se-ășezau./ Nevoi, necazuri, bucurii/ Povești, răvașe și hârtii/ Ei povesteau și-și aminteau/ Și firul vieții și depănuu". În fine, ce era de demonstrat a fost demonstrat. Autorul ar putea fi mulțumit. Își dorea să fie citit și a fost citit. Își dorea să fie publicat în *România literară* și iată că a fost publicat. Și nu sârăcacios, și nici fragmentar ci din belșug. Când ne-a lăsat manuscrisul, părea adânc neliniștit de ideea că i-l vom pierde sau rătați. Să poftască, deci, la redacție, într-o după masă de joi, pe la orele 14,00, pentru a și-l recupera. (Florin Mîtel, București)

România literară

Director:
Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Nina Pruteanu, Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Koln).

Tehnoredactare computerizată: Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan, Ionela Stanciu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Mihai Minulescu.

e-mail: romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro

Revista „România literară” este editată de Fundația „România literară” cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și Ministerul Culturii.

Coeditor: Editura Național - Director general: Dan Chiriac

Mai este actual Pompiliu Constantinescu?

POMPILIU CONSTANTINESCU a fost prin excelență un critic al actualității. Faptul are o semnificație aparte acum când, marcând un centenar de la nașterea eminentului confrate interbelic, asistăm la un bizar asalt împotriva acestei forme stringente necesare, vitale, a exegezei, minimalizate, marginalizate, reduce la un necuvenit rol de efemeridă. Într-una sa consacrată, cronica literară, în care a strălucit "diagnosticianul" Pompiliu Constantinescu, a devenit ținta predilectă a atacului, ca și cum, în chipul cel mai formalizant, contează tiparul iar nu substanța ce-l poate umple, desigur de calitate variabilă. Cu ce-am putea-o înlocui dacă-i preconizăm dispariția? Nu e aberanta ipoteza că producția literară în curs neîntrerupt de apariție ar putea rămâne fără o instanță de întimpinare, fără un filtru al conștiinței critice? Parcă prevăzând obiecțiile mai mult ori mai puțin fățișe de care va avea parte, în prezent, speța în cauză, Pompiliu Constantinescu scria cu modestă, dar integră responsabilitate: "Un cronicar literar e un critic și un istoric. Critic, fiindcă judecă și selectează; istoric, fiindcă scrisul săptămânal îl obligă să ia cunoștință de aproape toată producția tipărită a unui an". Și nu regreta a denunța ceea ce socotea a fi eroarea unor iluștri critici ai veacului al XIX-lea, cea de-a urmări "scopuri filosofice exterioare artei": Sainte-Beuve care dibuia o aparentă "familie de spirite", Taine, care stabilise o "zoologie morală a literaturii", Brunetière care s-a războit cu "fantomele unui spirit misionar" precum și cu "o metafizică a genurilor literare". Doar Faguet constituie, în opinia sa, puncta de tranziție spre critica estetică fiindcă n-a avut nici un sistem": "Foiletismul veacului nostru a contribuit imens la emanciparea criticii de sisteme". E vorba de conflictul recurent dintre spiritul specific, estetic, al înțelegerii fenomenului literar și cel pozitivist, care intervine cu criterii și "metode" exterioare domeniului, mergând pînă la agregări scientizante dintre cele mai oneroase, pînă la grile dintre cele mai pedante. Pompiliu Constantinescu își propune a puncta, pe acest drum deviaționist, "contradicția dintre structura spirituală a vremii adoptată de unii critici, și propria lor conformație". Reluându-i observațiile ușor amuzate, am putea considera că e la fel de "patetic" a umări ecoul marilor figuri ale secolului al XIX-lea în secolul XX, am putea zice "dublura" lor în contemporaneitatea noastră. Dacă Sainte-Beuve a fost "un analist lucid, fără elan romantic de sensibilitate, impregnat de biologismul educației lui medicale ratate", oare nu putem constata "repetiția" lui în categoria criticilor psihanalisti? Dacă Brunetière a fost "un dialectician, un orator și un mi-

sionar", care, "pe timpul lui Ludovic al XIV-lea ar fi fost un excelent administrator regal sau un fanatic șef de ordin religios", deși se voia "raționalist și comprehensiv, obiectiv și științific", nu i-am putea regăsi succesiunea în rindul structuraliștilor? Iar dacă Jules Lemaitre se delecta "cu declarații sentimentale de impresionism anarhic, de gust capricios și personal", nefiind, în fond, decît "un normalian, de formație literară clasică, cu strălucire și expresie unduioasă", nu i-am putea afla replica în Roland Barthes? Glumim, firește.

Să schițăm acum concepția critică a lui Pompiliu Constantinescu. Adept nedezmintit al "autonomiei esteticului", care-i asigura o bază legitimă de decolare analitică, exegetul aparținând celei de-a treia generație postmaioresciene, despre care E. Lovinescu spunea că s-a născut estetică, așa cum te-ai naște cu ochii albaștri, a proclamat caracterul personal al actului critic: "Act personal, critica se valorifică prin iluzia de a se voi impersonală". Impersonalitatea e, în acest domeniu, un pericol: "O critică în mod absolut impersonalizată - echivalează cu negația personalității". Himeră ce poate duce la alienarea percepției esteticului, înlocuită de un aparat de pre-concepții, de norme imprumutate, impersonalitatea criticii se lovește de condiția ireductibilă a acesteia, ca fapt subiectiv: "Critica există ca gen literar independent, cu metode și preocupări caracteristice nu există însă o Critică (cu majusculă), ci numai critici, interpreți subiectivi ai operelor". Nu ne îndoim!

Citeva consecințe decurg din această postură a conștiinței critice individual asumate. Mai întâi, o atitudine "existențială", un unghi moralist al abordării operelor și autorilor, întrucît critica nu e un mecanism mort, ci un "proces sufletesc". Pe bună dreptate, I. Negoieșcu aprecia că "atmosfera care învaluie terenul activității" lui Pompiliu Constantinescu "e impregnată de valorile vieții", vădită în interesul arătat "structurilor emotive", "umanității", "verosimilității umane" a plasmuirilor comentate. Pompiliu Constantinescu nu-și ascunde jocul de dispoziții umorale în care i se înscrie activitatea: "Sînt cărți care excită entuziasmul, altele ironia sau vehemența. Criticul devine, în acest caz, un liric. Sînt cărți neutre, despre care nu știi ce să scrii; sînt și cele mai chinuitoare". La fel, reacțiile provocate de scrisul criticului se supun unor reguli psihologice: "Unii te descoperă critic numai în clipa cînd i-ai laudat sau ai atacat violent un confrate, întimplător dușman".

Gheorghe Grigurcu

(Continuare în pag 12)

În 1933

Memento

LOGOS

REVISTA "Logos", publicație a Fundației pentru cultură universală "Noua Junime" (director de onoare: prof. Gheorghe Bulgar, redactor-șef: Mihai-Cezar Popescu), aflată în al cincilea an de apariție, își consacră ultimul număr (aprilie 2001) Centenarului Pompiliu Constantinescu. Texte comemorative semnează Gheorghe Bulgar, George Balaiță, Dorina Grăsoiu, Mihai Pompiliu Constantinescu, Emil Manu. Cu acordul familiei, cum menționează redacția, sunt republicate secvențe din *Confesiunile* lui Pompiliu Constantinescu și două articole: *București, motiv de literatură urbană* și *Limba cronicarilor*. Un util documentar bio-bibliografic completează sumarul. Sa notăm de asemenea că paginile dedicate Centenarului Pompiliu Constantinescu sunt ilustrate cu portrete ale criticului realizate de Marcel Iancu, I. Anestin, Octav Angheluța.

SCRISORI PORTUGHEZE

de Mihai Zamfir

PE 25 aprilie 2001, dimineața, în cea mai celebră sală publică din Portugalia - sub cupola Parlamentului - avea loc, ca în fiecare an, festivitatea închinată zilei Revoluției din 1974: solemnă, lungă, fastuoasă, sub reflectoarele tuturor camerelor de luat vederi. Totuși, de la an la an, actualitatea acestei sărbători naționale pălește, iar ziua devine istorică; 25 Aprilie deja datează și va data tot mai mult, pe măsura trecerii timpului.

Nici nu-i de mirare. Contemplând partenerul strălucit al sălii, observai imediat că cea mai mare parte a tinerilor deputați, în jur de 35 de ani, purtau probabil pantaloni scurți în 1974 și că poveștile despre memorabila zi trebuiau să le sune acum în urechi ca și cele despre căderea Bastiliei. În plus, oratorii reprezentând toate partidele parlamentare au vorbit în acest an mai puțin despre evenimentul aniversat (cu greu s-ar mai putea inventa noi fraze pe asemenea temă!) și mult mai mult

despre actualitatea politică imediată. A propos de 25 aprilie 1974, se sugerau ultimele certuri ori alianțe, se dădeau lovituri indirecte, se anunța culoarea pentru proximele alegeri municipale etc. Pe scurt, drapată în principii, trecea în față politica la zi.

În acest spectacol mai degrabă monden, atrăgea însă atenția o tribună specială ce găzduia personalitățile de prim-plan ale istoriei portugheze de după '74: foști Președinți de Republică, foști prim-miniștri. Bonomul surizător Mário Soares, cel care salvase în 1975 țara de comunism, fost Președinte și fost prim-ministru, stătea alături de rivalul său, Ramalho Eanes, primul Președinte al țării ales prin vot direct, în 1975; ca și de generalul la pensie Vasco Gonçalves, comunistul din vremea guvernului militar de stînga, ce încercase fără succes sovietizarea țării. A fost răsturnat, în toamna lui 1975, de o revoltă populară anti-comunistă și de militarii comandați de

25 APRILIE

Ramalho Eanes; care, la rîndul lui, obligat să cedeze puterea civililor, reprezentat de Mário Soares, nu s-a împăcat nici pînă astăzi cu relegarea în plan secund. Cu ani în urmă, de-ar fi putut, s-ar fi omorît unul pe altul; acum, stăteau cuminți în aceeași lojă, fără să-și vorbească, dar suportîndu-se reciproc în strîmtul spațiu ce le fusese destinat. Stăteau și ascultau discursul actualului Președinte, Jorge Sampaio, personaj complet necunoscut în acel îndepărtat noiembrie 1975, cînd se dăduse lupta pe viață și pe moarte între comunism și democrație, dar azi aflat în fruntea statului tocmai pentru că atunci democrația învinsese.

Dovada supremă? Prezența în aceeași lojă oficială a inamicilor jurați de ieri, obligați astăzi să se salute politicos, participînd la aceeași ceremonie. Actorii ai unei piese peste care căzuse cortina, Ramalho Eanes, Vasco Gonçalves și Mário Soares, împăcați cu înfrîngerile și semiînfrîngerile,

acceptau acum să servească, fără voia lor, de exemplu. În acel colț al sălii se afla materializată, aproape ca într-un muzeu de ceară istoria recentă a Portugaliei. Participanții grupați acolo știau perfect că ieșiseră din actualitate pentru a intra în istorie. Posibilitatea unei asemenea scene reprezenta cea mai mare cucerire a lui 25 Aprilie 1974 - și cea mai durabilă.

Puteam aprecia eu însumi înaltul simbolism al "lojei democrației" mai mult decît oricine: la 25 aprilie 2001, sub cupola Palatului Sao Bento, eram unul dintre foarte puținii oameni care participaseră direct cu alte zeci de mii de oameni), cît și la comemorarea lui, 27 de ani mai tîrziu, în galeria destinată corpului diplomatic. Am spus "unul dintre foarte puținii...": dacă stau să mă gîndesc bine, afară de actorii principali, eram poate singurul. Și de aceea 25 Aprilie vibra în mine mai intens decît în toți portughezii din sală.

RECITAL GEORGE PRUTEANU

Austeritate și dorință de spectacol

ESTE greu să citești o carte de George Pruteanu fără să-ți vină în minte înfașurarea autorului. Fruntea înaltă, prelungită de un început de calviție, fața îngustă și uscățivă, ochelarii asimilați parcă definitiv de fizionomie evocă o viață petrecută printre cărți. În același timp, însă, mobilitatea figurii te face să te gândești la o vocație actoricească (demonstrată deja, de altfel, de emisiunea TV "Doar o vorbă să-ți mai spun", originală combinație de pedagogie și clownerie, inventată de George Pruteanu din dorința de a-i reînvața pe români limba română).

Austeritatea omului studios și dorința de spectacol a omului de lume coexistă în personalitatea lui George

transferă de la un partid la altul în mod curent, gestul a produs stupefacție, fiind considerat fie o trădare, fie un fel de număr de circ, cu totul compromișor. Practic, George Pruteanu s-a dat peste cap și a devenit *altul*, mai exact *opusul celui dinainte*. În momentul de față, din punctul de vedere al unui om de bunăcredință, el nu mai are identitate politică, este ceva, dar și altceva, este orice sau nimic.

În schimb, a rămas același autor mereu plin de vervă. Dacă uiți cum a trecut peste noapte de la dreapta la stânga, dezicându-se de cei cărora li se devotase și găsindu-le merite celor pe care îi persiflase la scenă deschisă, textele scrise de el te provoacă și te cuceresc, ca pe vremuri.

Nimic plictisitor

LA sfârșitul anului trecut, George Pruteanu a publicat două cărți: *Partidul și partida* și *Cronica unei mari dezamăgiri*. Împreună, ele constituie un recital publicistic, atrăgător prin ritmul alert, prin imprevizibilitate (o imprevizibilitate calculată) și prin umor. Și încă prin ceva: printr-o extravaganță de bun-gust. Patosul afișat de protagonistul recitalului este însă mai puțin convingător. Se simte că George Pruteanu face adeseori furtună într-un pahar de apă, numai pentru a atrage atenția asupra lui.

Volumul *Partidul și partida* cuprinde articole și declarații politice din perioada 1996-2000. Prin numeroase adnotări redactate în binecunoscutul său stil pedant-ludic, autorul îl pune la curent pe cititor cu circumstanțele în care a avut loc fiecare intervenție, cu reacțiile provocate etc. Nu lipsește o undă de megalomanie, sesizabilă în excesul de exactitate: George Pruteanu pare convins că *toate* manifestările sale ca senator și ca ziarist și *toate* replicile pe care le-a primit sunt de o importanță istorică. Nu sunt. Totuși, din punct de vedere publicistic, această minuție a reconstituirii este de efect. Ni se propune un fel de *ciné vérité*, edificator în ceea ce privește moravurile epocii.

Compunând texte - indiferent de ce natură: discursuri, eseuri, pamflete, însemnări etc. -, George Pruteanu nu se repeta niciodată. Născocoște mereu altă formulă și îl asediază de fiecare dată pe cititor dintr-o direcție neașteptată. Recurge fără prejudecăți, cu o amănunțită mobilitate intelectuală, la ironie, la citate docte, la demonstrații prin reducere la absurd, la mărturisiri făcute cu mâna

pe inimă, la fraze declamative, la parodiarea unor stiluri. Când simte că e cazul compune și versuri, cum sunt cele din discursul rostit în Parlament în legătură cu moartea lui Marin Sorescu (parafrază a celebrului poem sorescian consacrat lui Eminescu):

"Marin Sorescu n-a existat./ A existat doar o Oltenie oiață,/ în care oamenii spuneau una/ ca să se-nțeleagă două, sau nouă, sau nouăzeci și nouă./ A existat o mustață cât de la est la vest,/ în jurul căreia s-a încropit o mână de om,/ crăcânat de ziceai c-a stat o veșnicie călare pe globul pământesc. /.../ Și fiindcă toate acestea trebuia să poarte un nume/ li s-a zis Marin Sorescu."

Aproape din nici un text nu lipsește, bineînțeles, umorul. Un umor care este mai curând satiră decât umor, întrucât autorul îl *folosește*, ca pe o armă, în veșnicile lui dispute.

O antologică desfășurare de umor găsim, de pildă, în pamfletul *Tipuri de parlamentari rupe din viață*:

"TIPUL JĂMANFIȘIST. Nume de cod: Geambo. E jmecher. Are privire de ciureg și mers de șmenar. Traversază sălile țanțoș și agale, ca un fante cu tangaj. [...]"

TIPUL VULGAR. Să-i spunem, convențional, Răcnelea. E mult și colțos. Masiv și butucănos. Dacă punem la socoteală și coatele, ocupă trei scaune cu-n singur mandat. [...] Ca să arate oratorului, sălii și, eventual, județului că el e de altă părere, Răcnelea haulește. Scoate un fel de onomatopei strașnice și pământoase, cam așa: - *Uah! Iha! Niiio! Ee-hă!*

TIPUL TEMBEL. Să-i spunem Fonfo. [...] Confundă țările cu capitalele și instituțiile internaționale cu mărcile de bere. Nu cunoaște bine decât o singură limbă: pe cea de la pantofi. În română se descurcă bine când tace, ceea ce-i reușește uneori cu succes. Lipicios ca hârtia de muște, e prezent la orice sindrofie, și e foarte mândru când se împiedică lumea de el." etc.

George Pruteanu n-a scris niciodată ceva plictisitor. Putem să fim siguri că și cererile lui către CONEL sau RADET se citesc cu plăcere.

Riscul pierderii seninătății

În *Cronica unei mari dezamăgiri* figurează, în afara de texte semnate de George Pruteanu, numeroase intervenții și comentarii ale altor politicieni și ziariști, reproduse din presa anilor 1997-1998. Cartea este, de fapt, un dosar de presă, referitor la campania dusă

George Pruteanu, *Cronica unei mari dezamăgiri (Politică între "DA" și "NEM")*, o istorie mediatică, Iași, Institutul European, 2000. 332 pag., 65 000 lei.

de George Pruteanu, ca președinte al Comisiei pentru învățământ și cercetare științifică a Senatului, împotriva încercărilor UDMR de a introduce limba maghiară, ca limbă de predare, în școli de pe teritoriul României. Disputa a luat, după cum ne amintim, proporțiile unui război mediatic și s-a soldat cu excluderea incomodului senator din PNȚCD și cu îndepărtarea lui din funcția de președinte al respectivei comisii. Titlul cărții, *Cronica unei mari dezamăgiri*, se referă tocmai la acest trist deznodământ.

Laboriosul montaj de texte îl aduce în prim-plan pe George Pruteanu ca polemist. El duelează simultan cu mai mulți adversari, având o remarcabilă atenție distributivă (în genul lui Adrian Păunescu) și dovedindu-se rapid în reacții. În, plus, știe să folosească prompt orice intervenție în favoarea sa, citând-o în mod repetat și creând impresia că o întregă armată de susținători îl urmează. Până la urmă, chiar așa se și întâmplă. Impresia de participare numeroasă atrage prin ea însăși noi participanți. George Pruteanu se pricepe să întetească agitația, în mijlocul căreia se simte foarte bine.

Din carte mai reiese că autorul are un demon al contrazicerii, demon care, în cazul lui, reprezintă o achiziție de dată recentă. Până nu demult, el era un pedagog - mai exact spus: un scriitor cu geniul pedagogiei - care explica prietenos și cu umor contemporanilor cum să folosească limba română (și uneori, implicit, cum să-și trăiască viața). În ultima vreme, însă, el tinde să se transforme într-un avocat insistent și agasant, obsedat să răspundă *tuturor* adversarilor și *tuturor* argumentelor lor.

Ar fi păcat ca George Pruteanu să-și piardă seninătatea de intelectual umanist care făcea - și încă face în mare măsură - farmecul scrisului său.

P.S. În volumul *Cronica unei dezamăgiri* este reprodus și un articol al meu în care apare o nefericită greșală de tipar: "Dacă nu suntem în stare să extindem românofobia în lume, măcar să nu permitem ca harta limbii române să ajungă mai mică decât harta României!" Eu scrisesem "românofonia", nu "românofobia". De altfel, în *România liberă* din 3 septembrie 1997, de unde a fost preluat textul, era scris corect, "românofonia".

George Pruteanu, *Partidul și partida (Atitudini politice)*, București, Ed. Universal Dalsi, 2000. 170 pag.

Pruteanu. Și se regăsesc, tot asociate, și în cărțile lui, care se remarcă deoptrivă prin valoare documentară și spirit ludic, prin rigoare și ingeniozitate.

George Pruteanu a făcut carieră politică folosindu-se de formidabila sa elocvență (într-o țară în care, după abandonarea oficială a limbii de lemn, aproape nimeni nu mai știe să vorbească). După ce a devenit popular prin intermediul televiziunii, și-a convertit popularitatea în capital electoral, ajungând senator al PNȚCD. Având milioane de admiratori, a fost totuși mereu singur. Nu s-a integrat într-un clan politic, nu și-a cumpărat vilă într-un cartier rezervat protipendadei, nu a intrat în combinații financiare cu alte persoane sus-puse. Susținut moral, cu discreție, doar de devotata sa soție, Nina Pruteanu, s-a lansat în acțiuni politice periculoase, cum ar fi ridiculizarea la scenă deschisă a PDSR sau zădărnicierea inițiativei UDMR de a elimina limba română din unele județe ale țării. Prin atitudinea lui, avea toate șansele să fie recunoscut cândva ca un important om politic. Avea...

În momentul în care PNȚCD, din lașitate, l-a exclus dintre membrii săi, George Pruteanu n-a făcut față situației. În loc să apere în continuare cu fervoare doctrina creștin-democrată, dovedind că este mai țărănist decât țărăniștii, sau măcar să se refugieze într-o tăcere orgolioasă, s-a mutat la PDSR. La PDSR! Chiar și într-o lume politică frivolă ca a noastră, în care politicienii se

REVISTĂ FĂCUTĂ CU PROFESIONALISM

CEL mai recent număr al revistei *Sud-Est* din Chișinău, 4 (42)/ 2000, are o secțiune de peste 60 de pagini consacrată cenzurii. Eseurile, rememorările, cronologiile pe această temă, semnate de Valentina Tăzlaşanu, Eugen Lungu, Vladimir Beșleagă, Ion Ciocanu, Iulian Filip, Serafim Saka, Leo Butnaru, constituie o monografie succintă și totuși bogată în informații și idei. Nici o revistă din România, în peste unsprezece ani de libertate, nu a oferit cititorilor o imagine atât de clară și edificatoare a ceea ce a însemnat cenzura în comunism ca această publicație din Republica Moldova.

În numărul recent apărut se mai remarcă un interviu cu Cezar Ivănescu ("Marea poezie trebuie să redevină rituală, încărcată de sentiment religios..."), un eseu al lui Eugen Lungu, intitulat interogativ *O literatură fără jurnal?*, ca și un fragment din romanul *Spune-mi Gionny! sau Învățăturile veteranului Verdifundov către nepotul său*, la care Aureliu Busuioc lucrează în prezent. Prezintă interes și *Indicele de autori* pentru perioada 1990-2000, din care reiese că la revista *Sud-Est* au colaborat în primul ei deceniu de existență impresionante forțe scriitoricești.

Făcută cu profesionalism, revista *Sud-Est* intră într-un raport de concurență (loială) cu cele mai bune reviste de limbă română, din România sau din alte țări. (Al. Șt.)

Scrieri ale cărturarilor blăjeni

PERIOADA amarului exil, de aproape un pătrar de veac (1745-1768), la Roma, a episcopului Inochentie Micu-Klein, a fost investigată mai ales sub raportul continuării luptei sale pentru drepturile naționale ale românilor din Transilvania (Zenovie Păclișanu, Francisc Pall). O revelație a istoriei literare din ultimul deceniu este apariția unor cărți literare sau bisericești ale vrednicului ierarh: în 1992 a apărut *Carte de înțelepciune latină. Illustrium poetarum flores*, ediție de Florea Firan și Bogdan Hâncu - o crestomație din cele mai frumoase poezii ale antichității latine cu care își mângâia amarul exilului. Nu este o operă originală, așa cum s-a crezut o vreme, ci o transcriere după antologia italianului Octavianus Fioravanti Mirandula. Ea datează din 1753; la nouă ani după această scriere Inochentie Micu-Klein elaborează *Libellus definitionum* (1762), pe care Ioan Chindriș o consideră cea mai importantă operă a sa. Înaintea acestora a scris *Arhieraticon*, prima sa operă din exil, datând din 1748.

Existența lui a fost semnalată în 1976 de Atanasie Popa, și mai târziu de către Mircea Popa care prezintă *Cărțile lui Inochentie Micu-Klein* în revista orădeană "Cele trei Crișuri", II, 1991, nr. 3, p. 6. Soarta acestui manuscris a fost destul de ciudată, confirmând parca adagiul latin "Habent sua fata libelli". Ca și manuscrisul scrierii filosofice *Libellus definitionum*, despre a cărui soartă nu se mai știe nimic, *Arhieraticonul* a fost adus în țară de către Ioan Klein, nepotul și moștenitorul său, care l-a îngrijit în vremea exilului. A fost

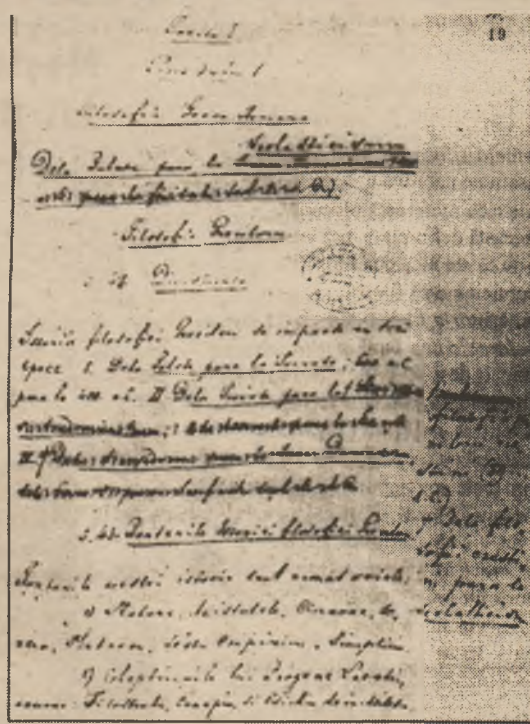
tonirea preoților, a episcopilor, sfințirea bisericii, a mirului, binecuvântarea vaselor și a obiectelor de cult.

La scrierea *Arhieraticon*-ului au contribuit mai multe împrejurări: în 1743 hirotonește ca episcop pe Mihail Manuil Olsavsky. Acesta îi dăruiește un arhieraticon slavon manuscris, cu o frumoasă scriere și cu ornamente meșteșugite. Nu era însă un arhieraticon complet pentru că se limita numai la ritualul hirotonirii episcopilor, părând a fi redactat special pentru această înălțare ierarhică a lui Olsavsky. A putut însă constitui un impuls pentru episcopul român, care s-a gândit la o asemenea scriere pentru folosul bisericii sale, pentru că nădejdea reîntoarcerii în scaunul său episcopal de la Blaj nu l-a părăsit niciodată. Să mai adăugăm că prin decretul Mariei Tereza din 23 mai 1736 se interzicea achiziționarea de cărți bisericești din Țara Românească.

Arhieraticoanele românești urmează modele occidentale, franceze sau italiene. Primul arhieraticon românesc este *Slujebnic Mitropolitului Ștefan al Ungro-Vlahiei* (1688), manuscris în trei limbi: slavonă, greacă și română, iar cel mai vechi Arhieraticon cu text integral românesc este cel copiat de Axinte Uricariul la 1705.

Arhieraticonul lui Inochentie Micu-Klein este primul arhieraticon ardelenesc. Multă vreme, chiar după răspândirea tiparului, arhieraticoanele erau manuscrise pentru că ele necesitau puține exemplare, fiind destinate doar episcopilor și mitropoliților. Unuia din urmașii lui Inochentie la Episcopia Blajului, lui Grigore Maior îi aparține primul *Arhieraticon* tipărit în anul 1777. Exemplarul tipărit era mai ieftin și cunoștea o răspândire mai mare, *Arhieraticon*-ul lui Grigore Maior fiind folosit multă vreme și de către ierarhii din Țările Românești.

Scriș în exil, *Arhieraticon*-ul are puține surse, pe care autorul ediției le reconstituie după mențiunile lui Inochentie: un molitvenic sârbesc, un molitvenic latinesc și grecesc și cartea lui Leo Allaci, *Graeciae orthodoxae tomi duo*. Probabil și altele despre care nu face pomenire, iar unele rugăciuni, cum este *Psalmul 22*, sunt reproduse din memorie. Versiunea românească a

originală pentru vremea și în accepțiunea vremii în care s-a creat" (p. 55).

Apariția *Arhieraticon*-ului trebuie socotită un eveniment editorial: acceptând că este opera lui Inochentie Micu-Klein, vom da dreptate autorului ediției care-l consideră "un monument de seamă al literaturii bisericești greco-catolice din Transilvania" (p. 70); arată o ipostază mai puțin cunoscută a lui Inochentie, aceea de "ierarh în rugăciune", și evidențiază efortul "investit de clericii noștri erudiți din secolul al XVIII-lea, pentru a imprima Bisericii Unite virtuțile unei forțe providențiale pentru viitorul neamului românesc" (p. 71).

IN activitatea culturală și științifică a lui Simion Bărnuțiu sunt pregnante două coordonate: filosofia dreptului și apostolatul didactic. Profesor la Blaj în frumoasa generație pașoptistă (numită și a doua generație a *Școlii Ardeleni*, apoi, între 1854-1864, profesor universitar la Iași, fiind și primul rector al acestei Universități, Simion Bărnuțiu a elaborat numeroase cărți didactice. Aproape toate i-au rămas în manuscris, în timpul vieții, tipărindu-i-se doar *Discursul de la Blaj* (1852), așa încât a intrat în conștiința istoriei literare românești ca "auctor unium libri". Postum, o seamă de discipoli devotați i-au publicat o parte din opera didactică: *Dreptul public al românilor* (1867), *Dreptul natural privat* (1868), *Dreptul natural public* (1870), *Pedagogia* (1870), *Psicologia empirică și Logica* (1871). În 1972 profesorul timișorean Ion Iliescu publică la Editura Științifică *Estetica* - prelegerile ținute de Simion Bărnuțiu la Universitatea din Iași între anii 1858-1863. În istoria esteticii românești aceste prelegeri constituie "prima elaborare sistematică de estetică filosofică ce s-a difuzat la noi de la înălțimea unei catedre universitare".

Acum se publică în ediție princeps după manuscris, *Istoria filosofiei*, vol. I. A fost în proprietatea lui Iuliu Maniu, strănepot de soră al lui Simion Bărnuțiu, care l-a donat Academiei Române, unde se află sub cota ms. 5439.

Ca și *Estetica*, *Istoria filosofiei* este prima încercare românească de a realiza o istorie sistematică a filosofiei, Simion Bărnuțiu prefigurându-se ca un deschizător de drumuri în aceste domenii. În capitolul introductiv definește conceptul (sau obiectul) de istoria filosofiei ca "una espusețiune narativă a dezvoltării și a culturii acelei științe, ce

se numește cu preferența filosofică." Și, tot ca *estetica*, este o adaptare românească după mai multe izvoare străine, îndeosebi după lucrarea lui W.T. Krug (1770-1842) - filosof german, continuator al filosofiei lui Kant, autor de manuale tratate și dicționare de filosofie. În scrierile sale filosofice, el încearcă o sinteză a idealului cu realul, a științei cu existența.

Primul volum este consacrat filosofiei antice: după ce definește obiectul, prezintă metodele și izvoarele și structurează "espusețiunea sa narativă" în mai multe capitole: "Despre ideile popoarelor orientali; Filosofia atomistică; Sofistica, Socratică, Școala megarică. Ne punem în trebarea ca și autorii ediției, în ce

constă originalitatea acestui curs universitar? În sublinierea legăturii dintre filosofie și societate: "ceea ce la Krug era doar o tendință separată, la Bărnuțiu devine însăși condiția existenței istoriei filosofiei". Nu știu dacă nu era mai potrivită o transcriere adaptată limbii române literare actuale, pentru a facilita lectura, mai ales că editorii nu și-au propus o ediție critică. Sigur există argumentul respectului pentru manuscrisul bărnuțian, pentru limbajul academic al filologilor ardeleni, dar cititorul de azi este străin de forme grafice și rostiri precum: efeptua, continuațiune, doptrina (pentru doctrina), efept, fiența (pentru ființă). Unde acestea lipsesc sau sunt puține expunerea se caracterizează prin rigoare și rațiune, două trăsături definitorii pentru această carte a lui Simion Bărnuțiu.

Mulțumind autorilor acestei ediții pentru că au daruit culturii românești o scriere necunoscută, să încercăm să atenueăm amara lor neîncredere cu privire la prețuirea muncii lor. "Sunt teoretic prea puține șanse - spune unul dintre ei - ca una din «antichitățile românilor» (Alexandru Odobescu), cum este *Istoria* lui Bărnuțiu să fie bagată în seamă, când Nostradamus este mai mediatizat și mai popular decât Kant. Cu inima pe palmă venim să oferim publicului această bijuterie a vechii noastre cugetări, alăturând-o puținelor și fragilelor stavile care se opun deocamdată nebuliei subculturale" (p. 17).

Ion Buzăși

Inochentie Micu Klein: *Arhieraticon*, ediție după originalul manuscris. Studiu introductiv de Ioan Chindriș. Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, București, 2000.

mai târziu vândut și în cele din urmă ajunge în proprietatea unor colecționari de carte, frații Liviu și Iuliu Marțian, care-l donează Bibliotecii Centrale Universitare "Lucian Blaga" din Cluj unde se afla sub cota ms. 4072.

Unii consideră că *Arhieraticon*-ul i-a fost dăruit lui Inochentie de vreun preot sau protopop în ajunul plecării sale în surghiun. Ioan Chindriș este de părere că această scriere poate fi considerată o operă originală a episcopului român. Dicționarele teologice ne spun că *Arhieraticon*-ul (numit și liturghier arhieresc sau slujebnic arhieresc) este o carte rituală în care se cuprind oficierea serviciilor și ceremoniilor religioase, a căror săvârșire este rezervată numai arhierelui: hiro-

acestor rugăciuni - scrie Ioan Chindriș - este proba de forță și principala trăsătură care investeste *Arhieraticon*-ul cu calitatea de remarcabilă operă literară

LECTURI LA ZI

de Catalin Constantin

O privire în cărțile lui Dumnezeu

LA sfârșitul anului 2000, televiziunile și presa din lumea întreagă s-au întrecut în a descoperi și a prezenta figurile emblematice ale secolului XX. Dincolo de miza comercială, faptul vorbește despre nevoia de a măsura timpul prin oameni care fascinează. Protagonist nelipsit al acestor prezentări a fost Albert Einstein pe care, imediat după Primul Război Mondial, presa și editurile l-au solicitat, ca urmare a curiozității publicului larg, să-și expună opiniile despre marile probleme ale momentului. Einstein devenise mai interesant decât propria teorie, confirmată de britanici, dar neînțeleasă de marile public. Interes și fascinație pe care, iată, presa de sfârșit de secol ni le arată a fi constante.

Tot la sfârșitul anului 2000, Humanitas a reeditat o carte de succes: *Cum văd eu lumea*, antologie ce reunește articole ale lui Einstein care, în 1996, la ediția întâi, apăreau pentru prima dată în versiune românească.

Sunt scrieri pe teme extrem de diverse, grupate de traducători în trei mari secțiuni - *Cunoașterea naturii*, *Fundamentele fizicii teoretice*, *Știința și înțelepciunea*. Articolele, publicate între 1914 și 1955, prezintă expuneri pe teme

Albert Einstein - *Cum văd eu lumea și Teoria relativității pe înțelesul tuturor*, selecția textelor - M. Flonta, I. Pârnu; traducere - M. Flonta, I. Pârnu, D. Stojanovici; note - M. Flonta; Ed. Humanitas - ediția a doua, col. Top H, București, 2000, 470 p.

de fizică adresate publicului profan, meditații asupra vieții și realizărilor unor mari savanți, gânduri despre problemele fizicii teoretice și evoluția domeniului, despre problemele fundamentale ale momentului și ale omenirii. Cititorul va descoperi pagini magnifice de eseu, de filozofie, chiar un dialog socratic, alături de formule matematice și de dezvoltări ale legilor fizice.

Celui neinițiat în științe exacte aceste ecuații și principii fizice nu-i vor rămâne străine. Există în felul în care scrie Einstein ceva care, fascinându-te, te obligă să-l citești și să-l înțelegi. De altfel, dincolo de aparența unor subiecte foarte diferite, articolele ascund un același țel, o aceeași gândire.

Savantul vorbește despre deplina inteligibilitate a Universului, pe care-l studia cu credința că aruncă "o privire în cărțile lui Dumnezeu" și că-i poate descoperi legile. Scrierile lui Einstein "pățesc" ceea ce Einstein teoretizează. Savantul cerea legilor fizicii simplitate logică și coerență internă. E ceea ce definește și stilul său, indiferent dacă scrie despre civilizație, libertate, educație, etică, religiozitatea cercetării sau despre teme aparent opace novicului în fizică sau matematică.

Paginile cele mai frumoase sunt cele din *Note autobiografice* și cele din *Știința și înțelepciunea*; în *Note autobiografice*, Einstein vorbește despre cuprinderea prin gândire a lumii extrapersonale, țelul cel mai înalt al vieții sale: "există această lume mare, care este independentă de noi oamenii și stă în fața noastră ca o mare și veșnică enigmă, măcar în parte, accesibilă vederii și gândirii noastre". Din această idee s-au dezvoltat, solidar, *teoria relativității* și *religiozitatea cosmică*, concepție personală asupra relației dintre știință și religie: "Cunoașterea existenței a ceva de nepătruns pentru noi, a manifestărilor celei mai adânci rațiuni și a celei mai luminoase frumuseți, ce sunt accesibile rațiunii noastre numai în formele cele mai primitive, această cunoaștere și acest simțământ constituie adevărata religiozitate. În acest sens și numai în acest sens, mă număr printre oamenii profund religioși."

Un tren, un om, o piatră

EDIȚIA de la Humanitas a scrierilor lui Einstein conține, alături de articolele publicate de acesta la cererea ziarelor și editurilor, o expunere, *pe înțelesul tuturor*, a teoriei relativității.

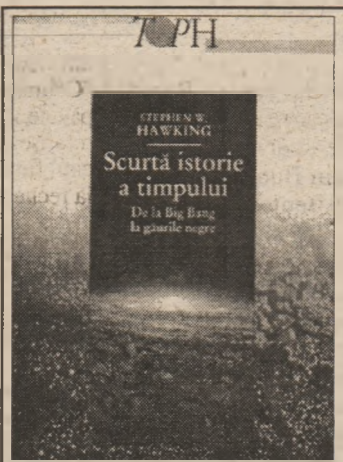
Scrișă de Einstein în 1917, cartea *Teoria relativității pe înțelesul tuturor* a cunoscut imediat un succes enorm, apărând în nu mai puțin de zece ediții până în 1919, an în care expedițiile astronomice engleze confirmă una din predicțiile lui. Scopul cărții era de a facilita înțelegerea teoriei relativității celor interesați de aspectele general-științifice și filozofice ale problemei, dar care nu stăpâneau aparatul matematic necesar. Pe scurt, era o carte de popularizare într-o perioadă în care teoria nu fusese confirmată și avea oponenti serioși.

Astăzi, cartea se citește de pe alte coordonate. Nu numai că teoria relativității a intrat în manuale, dar ea a influențat puternic gândirea secolului XX, răsturnând convingerile - ce păreau atât de firești înainte - despre natura absolută a spațiului, timpului, mișcării, simultanității. Așa că astăzi *Teoria relativității pe înțelesul tuturor* aduce nu o noutate, ci ceea ce își dorea Einstein - "câteva ore plăcute de lectură stimulată". Și cum cititorul de azi nu are îndoieli în privința adevărului teoriei, va avea răgaz să remarce "eleganța expunerii" și desăvârșitul talent al autorului de a se face înțeles prin alegerea unui exemplu de o superbă simplitate, devenit scenariu de teorie științifică: "De la fereastra unui vagon de tren în mișcare uniformă las să cadă o piatră pe terasament fără a-i da un impuls... vor vedea piatra căzând în linie dreaptă. Un pieton care,

de pe o potecă laterală, vede fața mea urâtă, observă că piatra cade pe pământ descriind o parabolă...". În rest, teoria relativității, așa cum o știm sau cum n-o știm din liceu.

Moștenirea lui Galilei

STEPHEN HAWKING, autorul cărții *Scurtă istorie a timpului*, este unul dintre cei mai buni fizicieni teoreticieni de după Einstein, un savant remarcabil și un personaj interesant. Născut la exact trei sute de ani de la moartea lui Galilei,

Stephen W. Hawking - *Scurtă istorie a timpului*, de la *Big Bang la găurile negre*, traducere Michaela Ciodaru; Ed. Humanitas - ediția a treia, col. Top H, București, 2000, 216 p.

ocupă la Cambridge University un post al cărui titular a fost alțadată Newton. Suferă de boala neuro-motorie, iar o pneumonie, ce i-a întrerupt lucrul la cartea despre istoria timpului, l-a obligat să comunice cu ajutorul unui sintetizator de vorbire.

Cartea, terminată în 1988 cu ajutorul unuia dintre studenții săi, este cu siguranță una dintre cele mai cunoscute și mai reușite lucrări de popularizare a științei apărute în ultima vreme.

Pendulând între fizică și astronomie, discursul lui Hawking schițează o istorie a concepțiilor despre timp și spațiu ai cărei primii protagoniști sunt Aristotel și Ptolemeu și la al cărei capăt se află ipotezele proprii despre un univers finit, dar fără limite, despre găurile negre sau cele trei sensuri ale timpului și posibilitatea de a ne aminti nu trecutul, ci viitorul, așa cum efectul ar putea preceda cauza. Autorul propune, în imagini a căror plasticitate amintește uneori de Einstein, un model propriu al organizării Universului.

Cu siguranță nu atât de fascinantă ca scrierile lui Einstein, *Scurtă istorie a timpului* e totuși o carte interesantă și, pentru a o citi, nu e nevoie decât de imaginație și de curiozitate științifică sau culturală - cititorul nespecialist va întâlni aici o singură ecuație, una celebră: $E=mc^2$.

Cartea pare, de altfel, o încercare de a găsi, prin ipotezele formulate, un răspuns la întrebarea lui Einstein dacă Dumnezeu a avut alternative în crearea Universului. Încercare polemică, poate, pentru că ipotezele lui Hawking pot vorbi despre Dumnezeu sau despre absența acestuia.

Două moduri de a fi în lume

SACRUL ȘI PROFANUL, carte scrisă de Mircea Eliade în 1956 la cererea

unei edituri germane, este tot o lucrare adresată marelui public. Ținta ei era aceea de a înfățișa, prin descrieri scurte, clare și accesibile oricui, datele esențiale ce definesc comportamentul lui *homo religiosus*, pornind de la ideea că acesta "crede întotdeauna în existența unei realități absolute, sacru, care transcende această lume, unde totuși se manifestă, sanctificând-o și făcând-o reală."

Prin manifestarea în timp și spațiu, sacrul devine un fenomen ce poate fi descris. Ca și la Rudolf Otto, e vorba de o fenomenologie a sacralului, dar dorința lui Eliade este de a prezenta nu numai latura irațională a fenomenului, ci sacrul în totalitate, așa cum se exprimă el în timp, spațiu și existența umană, ca opus al profanului.

Dacă în prim-plan apare această opoziție, în plan secund tema cărții devine divorțul produs între religie și știință, lui *homo religiosus* opunându-i-se omul areligios al timpurilor moderne. Rezultă de aici două moduri de a fi în lume, două concepții antagonice despre timp, spațiu și Univers.

Deși descifrează în manifestările omului modern areligios forme degradate, subconștiente, de comportament ritualic, cartea nu explică totuși o concepție ca cea a lui Einstein, lăsând chiar să se înțeleagă că aceasta e imposibilă pentru că sacru este, pentru omul modern, o piedică în calea libertății sale. E adevărat, Eliade vorbește despre *religiozitatea cosmică*, dar sintagma definește la el modul specific al lui *homo religiosus* de a trăi spațiul, timpul și Universul ca realități sacre.

Curioasă această incapacitate a lui Eliade de a nu observa compatibilitatea dintre modernitate și trăirea sacralului. De altfel, la ediția franceză a cărții, Eliade se vede nevoit să scrie o scurtă prefață în care constată, ca "tendințe și orientări", formele și accepțiunile pe care sacru le capătă în modernitate, precizând că lucrarea lui nu e expresia unei "nostalgii secrete", ci a înțelegerii și a simpatiei pentru condiția trecută a omului religios.

Necesitatea unei expuneri clare îl face pe Eliade să folosească două concepte invariante (omul religios și omul areligios), ce se definesc unul pe altul prin negare și, probabil, această definiție negativă a omului modern determină afirmarea incompatibilității modernitate/religiozitate.

Dincolo de această critică, *Sacru și profanul* se impune ca una dintre cele mai reușite prezentări ale problemei, figurând, în ciuda faptului că a fost scrisă

Mircea Eliade - *Sacru și profanul*; traducere - Brândușa Prepeliceanu; Ed. Humanitas - ediția a doua, col. Top H, București, 2000, 148 p.

pentru publicul larg, în mai toate bibliografiile de specialitate.

Legile naturii și gândirea populară

CARTEA lui Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, pare un ecou al lucrării lui Eliade: autorul realizează o monografie asupra modului în care satul tradițional românesc își reprezintă cadre fundamentale ale vieții și gândirii - spațiul, timpul și cauzalitatea.

Cititorul va regăsi opoziția dintre imaginea sacralizată a lumii, din mentalitatea populară românească, și gândirea românului modern, influențată, spune Bernea, de științele pozitivistice. Dacă analiza spațiului și timpului sacru urmărea, la Eliade, descifrarea unor mecanisme de gândire, specifice omului religios, la Bernea acest obiectiv cade în plan secund, căci trilogia sa încearcă în primul rând să descrie o perspectivă etnic definitorie, specific românească, de a gândi lumea, în datele ei fundamentale. Demers romantic, vizibil încă din titlul ce identifică civilizația românească rurală cu întreg poporul român. Din această perspectivă, titlul inițial al stu-

Ernest Bernea - *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*; Ed. Humanitas; ediția întâi - 1997; 304 p.; ediția a doua - 2001, în curs de apariție în col. Top H, București.

diului, *Cadre ale gândirii populare românești*, era poate mai potrivit cu conținutul cărții. Fiind însă vorba despre ideea de sacralitate, ediția ce purta acest titlu, apărută în 1985, la Cartea Românească, prezenta numeroase pagini cenzurate; actuala ediție de la Humanitas redă studiul în forma sa originală.

Cartea apare ca rezultat al anchetelor sociologice făcute de Bernea în sate din Gorj, Muscel, Argeș, Făgăraș, Sibiu și Țara Bârsei, ca membru al echipelor Școlii sociologice de la București. Informațiile culese au reprezentat baza considerațiilor teoretice, iar cele mai expresive fișe sunt redată, ilustrativ, în paginile cărții.

Primele două studii, dedicate spațiului și timpului, sunt mai ample și mai interesante decât ultimul, a cărui temă este reprezentarea ideii de cauzalitate în cultura populară românească, subiect pe care Bernea încearcă să-l structureze în conformitate cu noțiuni și distincții inoperante în mentalitatea populară.

Spațiu, timp și cauzalitate... este una din puținele lucrări de sinteză dedicate filosofiei populare românești și singura care se ocupă pe larg de reprezentarea lumii în satul românesc.

DIAGONALE

de Monica Lovinescu

TIMPUL CE NI S-A LUAT

PENTRU volumul ei de memorii publicat la Editura Vitruviu, Annie Bentoiu a ales un titlu într-adevăr frumos: *Timpul ce ni s-a dat*. Accentul este astfel pus cu măsură, cu grație, cu decență, asupra tragediei ireversibilității a acestui timp pe care generația autoarei l-a trăit sub comunism. Îl trăia (ce altceva putea face, altul nu i se dădea) și în același timp își amăna plinara viețuire pentru vremuri mai bune. Au sosit și ele, dar la sorocul bătrâneții, cam târziu pentru generația autoarei, care e aproximativ și a mea. Aceeași carte ar putea deci purta drept subtitlu *Timpul ce ni s-a luat*, ca unul trăit în absența celui adevărat.

Oricare ar fi titlul sau subtitlul, vreau să întâmpin cu recunoștință această carte, fără lacrimi, fără puncte de exclamație, fără pretenții exhaustive sau teoretizante, fără nici un ego invadator, dar de neînlocuit. De ce cu recunoștință? Fiindcă pasiunea cu care unii - și din Occident dar și de la noi - se străduiesc să scoată cu față curată comunismul capabil de erori, nicidecum de crime, lăsând doar fascismului răspunderea Răului din secolul XX, pune semne de întrebare asupra receptării în viitor a adevărului istoric. În ciuda masei de documente, memorii, jurnale, din fericire destul de numeroase în ultimul deceniu al secolului XX, și în așteptarea arhivelor cu care România este atât de avară, am constatat că se formează o mentalitate, gata să machieze tragedia acestei jumătăți de veac în culori atenuate, blânde. Oricine a asistat la convulsii istorice simte prea bine cauzele unei astfel de camuflări. Exigența «obiectivității» istorice este cea mai rară dintre calitățile istoricului contemporan. Unii, în Franța, pretind că ea s-a stins o dată cu Raymond Aron. Fără a împărtăși un pesimism atât de radical, mi se întâmplă să mă îndoiesc de veracitatea multor versiuni retrospective ce vor fi propuse de-a lungul veacului de-abia deschis.

Pe această stare de spirit intervine întâlnirea mea cu cartea doamnei Bentoiu. De unde și recunoștința: e scrisă cum îmi inchipuiam că se va face mult mai târziu: fără patimă, fără complexe, cumpătat, cu toate nuanțele îndoielii, într-un cuvânt cu *bun simț*. Nu «bunul simț ca paradox» precum la Al. Paleologu, ci ca realitate și regulă de viață, ca ancorare în normalitate. Cartea este destinată - cum ne mărturisește autoarea - generațiilor viitoare ce se vor întreba cum de au suportat tinerii, imediat după război, instaurarea unui sistem ce a mutilat într-atâta societatea încât ea nu se mai poate reconstitui. Amintirile se recompun biziindu-se nu doar pe privirea naratoarei, ci și pe alte mărturii și uneori pe ziare din epocă.

Prezentată astfel istoria trăită pierde poate din patetismul ei extravagant pentru noi toți cei care am suportat-o, dar câștigă în credibilitate. Mai, am un motiv să-i mulțumesc autoarei: mă bănuiam uneori vinovată de o ușoară idealizare a epocii interbelice coincizând pentru mine cu copilăria și adolescența, două anotimpuri de aur. Interbelicului, acoperit acuma de toate păcatele - și nu numai de nostalgiei comunismului -

imi era greu să-i strămut statutul dintr-un rai într-un purgatoriu incert. Or, văd că mă întâlnesc în priviri cu Annie Bentoiu chiar dacă ea, răbdătoare, își motivează calm punctul de vedere, iar la mine un oarecare patos îmi ține loc de argumente.

La urma urmei, ieșim din același București, avem și prieteni comuni. Ultima oară când i-am văzut pe supraviețuitori a fost tocmai la Opera din București. Se relua *Hamlet* de Pascal Bentoiu, reprezentat prima oară în 1975. Regizor era George Teodorescu. El mi-a telefonat (mă aflam în mai 1996 la București) pentru a ne invita la premieră.

Regăsesc cândva note de atunci:

«Nu doar spectacolul lui Ginel (George Teodorescu) și muzica lui Pascal Bentoiu (deși remarcabile) contează, ci... și spectatorii. Când coborâm din mașină sunt cuprinsă ca într-un vârtej de incertitudine asupra timpului în care mă aflu, «le tout Bucarest» pare pregătit să mă primească, răsfirat pe scara Operei. Începând cu Alecu în costum alb gen început de secol și sfârșind cu Irina Eliade cam șchiopătând dar cu trăsăturile neschimbate. Mă revăd și pe mine pe toate scările de la toate teatrele bucureștene, la premieră ca azi, și mă apucă o ușoară amețală «identitară» (cum s-ar spune acum). Dar ea nu mă privește atât pe mine, cât timpul în care se desfășoară acțiunea. Sunt azi, sunt ieri? Sau într-o eternă zi a soarelui și a binelui, în ceea ce ar fi putut să fie?».

După lectura acestei cărți aș putea formula altfel întrebarea «Sunt în timpul ce ni s-a dat» sau în cel «ce ni s-a luat»? Firește, în amândouă suprapuse pe filele unei cărți.

Am insistat atât de mult pe termeni ca obiectivitate, bun simț, cumpătare încât s-ar putea crea impresia unui text rece, unei priviri îndepărtate, nescăldate de emoție. Ar fi fals, emoția există. Reținută în general pe pragul unei lacrimi, proza autoarei poate da și tonul durerii uimite. Paginile privind abdicarea Regelui Mihai sunt grăitoare în acest sens. Ar trebui puse față-n față cu aplauzele și veselia unor grupuri de tineri progresiști ai epocii stămite de proclamarea Republicii. Între ei și cea mai mare parte a populației ce-și presimțea nenorocirea s-a interpus Istoria cu fațetele ei răstălmăcite.

Cuvinte tremurate și cutremurate are Annie Bentoiu și pentru Regele Mihai, una din figurile cele mai tragice ale Istoriei noastre. Alte amintiri, ale Nicolettei Franck (*De la Iași la Geneva, de pe Bah-lui pe Lemn*, Fundația Academia Civică, Biblioteca Sighet) reinvie același tip de adolescență. În paginile sale îl aflăm personaj deloc secundar pe tragicul monarh. Tronul Regelui Mihai se află, de fapt, într-un raft de bibliotecă unde interviul pe care i l-a acordat Nicolettei Franck se alătură substanțialelor sale întrevederi cu Mircea Ciobanu.

Ele ne rămân până la urmă, cărțile. Pentru a le trimite spre incertul viitor din moment ce societatea românească pare incapabilă să-și inventeze prezentul.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Alte motoare, alte linkuri...

DIN cînd în cînd e cazul să revenim asupra terminologiei mediilor electronice, cu noutățile și oscilațiile ei, cu schimbările rapide de concepte și de termeni. Pentru a le verifica doar existența sînt utile și dicționarele de specialitate (au apărut destul de multe în ultimii ani); pentru a le înțelege însă uzul real, tendințele de adaptare fonetica, grafică și morfologică sau preferințele pentru anumite construcții sintactice este fundamentală examinarea lor în contextele reale de folosire: în primul rînd chiar în paginile de Internet redactate în română. Aici principala surpriză este, cum am mai spus-o, de a vedea tendințele contrare echilibrîndu-se, în ciuda previziunilor sumbre: pe cît e de puternică influența englezei ca limbaj internațional, pe atît de mult diversitatea web-ului face loc limbilor naționale, dialectelor, chiar registrelor limbii vorbite, mergînd pînă la a cuprinde inovații expresive individuale. Descoperi astfel că un cunoscut *motor de căutare* internațional - "Google" - permite selecționarea românei ca una din posibilele limbi de operare, în care sînt deci date indicațiile de lucru: "Caută" - "Căutare avansată" - "Preferințe" - "Cred că am noroc" - etc. Enunțurile apar din păcate într-o grafie fără diacritice, dar într-o română corectă, ceea ce ar sugera că sînt traduse de vorbitori nativi. Mai mult: stilul tinde spre registrul colocvial, una din indicații fiind "*Ponturi* pentru căutare" (în engleză "Search Tips", în franceză "Astuces pour la recherche", italiană "Suggerimenti per la ricerca" etc.). Ca și limbajul jurnalistic, jargonul informatic actual manifestă o deschidere spre familiar care, dacă va continua să se manifeste cu aceeași intensitate, va schimba probabil într-o anumită măsură profilul standard al românei scrise.

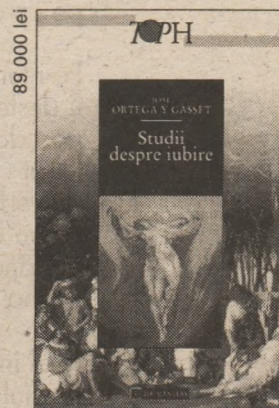
E interesant de văzut și ce sintagmă a fost aleasă pentru a traduce engl. *search engine*: mi se pare că, după o anumită ezitare între *mașină* și *motor*, s-a impus sintagma *motor de căutare*, care apare frecvent, fiind clar preferată în paginile din Internet care stabilesc liste, legături, ierarhii ("21 de motoare de căutare"). La lansarea unei teme - "Ce apreciați la o *mașină de căutare*?" - propusă într-o listă de discuții (liga.math, fără dată), se pornește imediat o dispută terminologică din care citez în continuare trei replici: a) "Haideți mai bine să găsim un termen «ca lumea» pentru acest subiect! «Mașină de căutare» sună ca nuca'n perete! La englezi: «Search Engine»"; b) "«Search Engine» - *motor de cautare*. Tot ca nuca, da' lumea acceptă acest termen ca fiind «cool». Noi nu putem veni cu ceva termeni de Internet care să NE reprezinte? Aveți ceva idei?"; c) "Cum adică «mașină de căutare»?". Mini-discuția rezumă destul de bine atitudinile curente față de adaptările terminologiei: nemulțumire estetică sau naționalistă, acceptare în lipsă de ceva mai bun, ignoranță. Oricum, oscilația din română pare să fi existat și în alte limbi romanice (în franceză *moteur/machine*, în spaniolă *motor/máquina*), unde mi se pare a fi rezolvată în favoarea primului termen (în italiană circulă cu adevărat doar *motore di ricerca*). De altfel, în mai multe limbi europene sintagmele respective au fost deja incluse în edițiile recente ale dicționarilor uzuale, acceptarea reflectînd popularitatea tipului de programe printru utilizatorii Internetului. În textele românești mai putem găsi o comodă, dar lipsită de viitor, conservare a sintagmei engleze - "*search-engine-urile* au trebuit să găsească informații referitoare la..." (revista on-line *Chip*), dar și - într-o listă de discuții -, un diminutiv care, împreună cu sugerarea unei pronunții afectat-infantile, atestă popularitatea opțiunii *motor*: "un *motoash dragutz de cautare*".

Într-un text care conținea tocmai explicații asupra utilizării unuia dintre aceste "motoare", am găsit un alt exemplu de amestec lingvistic: la prima vedere iritant sau ridicol, la o examinare mai atentă, justificabil: "Dacă doriți să obțineți doar link-uri către pagini cu texte într-o anumită limbă folosiți «Altavista» și selectați «*language-ul*» dorit". Ideea că pînă și termenul *limbă* ar urma să fie concurat de englezescul *language*, cu atîta ușurință articulat și integrat în frază, ar putea da fiori lingviștilor și nelingviștilor. În realitate, e vorba doar de o exprimare sumară, concisă, care omite explicațiile, încercînd să indice simultan obiectul și eticheta lui. Exprimarea trădează intenția autorului de a descrie - într-un context care nu riscă ambiguități - exact ceea ce destinatarul trebuie să selecteze dintr-o pagină scrisă în engleză (la rubrica intitulată *language*). Citatul mai atestă și răspîndirea formei *link-uri* - la un substantiv (*link*) care se folosește în sensul său informatic mai ales la plural și care urmează calea cea mai obișnuită de adaptare a englezismelor (ca neutre cu pluralul în -uri). În acest caz, forma (scrisă cu sau fără crătimă) *link-uri/linkuri* e foarte frecventă, în vreme ce *links* se folosește în titluri de rubrici, în genere acolo unde nu e nevoie de flexiune, iar redundantul *links-uri* (cu două mărci de plural, din engleză și din română) e atestat destul de rar.

HUMANITAS

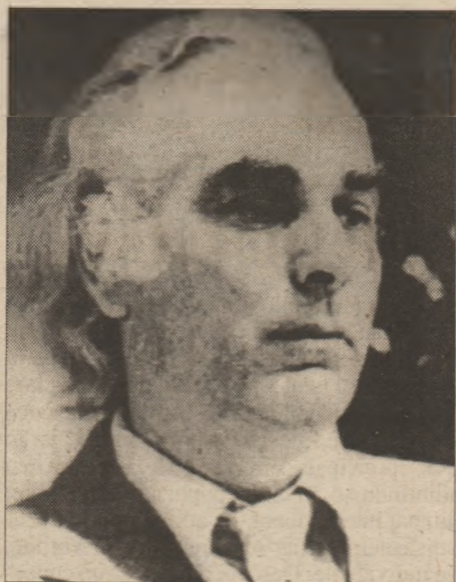
Cartea care dăinuie

În TOPH, colecția celor mai citite cărți Humanitas

JOSÉ ORTEGA Y GASSET
Studii despre iubireC. S. LEWIS
Despre minuni

Comandați aceste cărți și alte apariții Humanitas - cu 10% reducere / titlu și taxe postale gratuite - serviciului CARTE HUMANITAS PRIN POȘTĂ:
Ed. Humanitas, Piața Presel Libere 1, 79734 București;
tel. 01/223 15 01; e-mail: cpp@agora.humanitas.ro

Horia ZILIERU

Duminica norilor

Teamă mi-e că vine-un mâne
că trec lume-n altă lume
și în urma mea rămâne
numai umbra altui nume.

Deschide graiul psaltire
într-o limbă mai bătrână
de adâncă învățare
nici o slovă nu rămână
la vorbire
cerșetoare.

Pune sonda trandafire
aburilor din tărănă
cât suspină
în stupină
o leoaică de albină
filtre cu hemoglobină
după rang a împărți
la înalte-mpărătii
pe unde treceau profetii
stihuiți în ceara cetii.

Povestește-le fântână
măștile
caleștile
ducând Doamna mea stăpână
râni și taine surzând
tavernalilor de rând.

Mă cheamă la cer
părinții
strânși la masa suferinții
cimitirului de ger.

Zăpada topește sfintii
pânea frântă rar respiră
dogoare/
înmiresmare
și a vinului sudoare
pâlpăie clipiri de lyră.

Măria-sa maica bună
- floarea paștei în furtună -
mânile își împreună
în năpăstuita sare
și-n troienele amare
subt stiharul învechit
ochii ei străvād un schit
cum dintr-o cătuie
sue
vii altoaje de tămăie.

Maibătrânul
că gorunul
dește
rotește-le
prin a bărbii rădăcină
și se-aud și se arată
pe tipsia-nsângerată
picătura milei lină
melosul aleanului

desfrunzirea neamului.

Sună cornul clăbucet
- chip și buze de ascet -
lumișuri să imite
stalactite/
stalacmite
peștera epithalam
eva oarbă-orb adam.

Pod de frânghii luna spală
și pe-al soarelui genunchi
pare
o femeie goală
tristă vergură vestală
bolnavă de poesie
- vecinica epilepsie -
la-nserare
să-ngenunchi.

Scrib/aed la curtea lor
sângele nevăzător
le pune la dezbrăcare
reci odăjdii sclipitoare
ferecând
un ornic blând
cu brățări și lanțișoare.

Slefuiam modern cu artă
cearcăne cât marea-moartă
împilându-l în idilă
- a metaforei mantilă -
șarpele/
aproapele
bazileul-patriarhul
via/oful
golful
ah-ul.

Dar nu ei așteaptă fiul
galopând prin basm pustiul.

La icoana Preasfințitei
fețele închipuie
schimbă raze în răsfrângeri
și transpar
în plânsu-amar
milostivii mei bătrâni
albi ca florile de prun
pe un deal vâslit de îngeri.

Pe-ntunerice
îi desferic
posedat
legat
de verb
ca un urs târât în lanț
aurlând la ceasul sterp
strana cu damnați amanți.

Jilțul încă gol tresare
lemnul de catapeteasmă
când
o pleoapă întorcând
lacrima luminătoare

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Cui îi place să interpreteze? (Onestă propunere: Horatiu Mălăele)

ÎNTINS pe masa aceea lată. Legat de mâini și
de picioare. Cu laringele cocainizat. Ca să
suport intrarea bronhoscopului în plămîni. Zbătîndu-mă ca un animal, fără gânduri... brută captată... Senzația de sfîșiere a "interiorului" scormonit tacticos. Și foștii mei colegi de an asistînd la, nu-i așa?, cazul... Mai tîrziu, în salon, de sub pături, urmărind pofcios o soră blondă, cu ochi verzi, coșuroasă, șoldurie, destul de semnificativă-n avîntul sînilor, chicotitoare cînd umple seringa cu habar n-am ce... Noaptea, trezit de omul care-și înjura durerea. Se așeza pe marginea patului și născocea o sudalmă infinită, ingenioasă, estetică, clocotind de ură și totodată de bucuria de-a blestema soarta, toracoplastia... Ca să-i acopăr ritmul delicios-infernal, mă concentram intens pe imaginea sorei zărite ziua. Îi șopteam, o mîngîiam... Al treilea pacient (oricînd există și un al treilea!), în vîrstă, înțeleptit de peregrinări prin fel de fel de sanatorii, bănuind că nu dorm, mă sfătuiam blînd: să nu care cumva să accepti operația... Nu te da... Nu m-am dat!

licăre pe tetradrahmă
roza-crania mea mare.

Îngerul începător
june
frânghia îmi pune
trupului lăsat să piară
astrolog
pe inorog
cu trei trepte în folclor
la interpolara scară.

Viermi infami
- funiculare
caravane-n revărsare -
"avec leurs visages de femme"
scot pe celălalt versant
ghilotina/diamant.

Singură o lumânare
mândră stă la fulgerare.

Nici un tunet nu-i atinge
senzitivele meninge
și nu cere
mîngâiere
în seisme vulgare
ea se vindecă sau moare.

Suflete
dar
rogu-te
întrerupe-n zugrăvit
praful gândului levit
voronețul funerar.

Corbii hăituiți tenori
în rafala firii lor
trec spre valea-crucilor
pe deasupra turtelilor
prapuri negri nălucind
mersul greu al firelor
urzind giulgiul de argint
și cu gheara rup din nimb
ghimpi
de dincolo de timp
unde stam subt sicomor -

duminica norilor.

**CRONICA
EDIȚIILOR**

de
Z. Ornea

EMINESCU ȘI MITE

E. LOVINESCU era un mare critic literar și sociolog al culturii românești, când, în 1927, își începe cariera de romancier, cu *Viața dublă*, urmat șapte ani mai târziu (1934) cu *Firu-n patru*, al doilea său roman. Nu erau romane corpolente, dar serioase sub raport estetic, care vesteau un romancier. În același an, la 10 aprilie, citește, în ediția de documente I.E. Torouțiu, volumul în care sînt publicate vestitele *Amintiri fugare despre Eminescu* ale lui Mite Kremnitz și o scrisoare a lui Maiorescu către poet. Marturisește că această lectură i-a provocat o "extraordinară impresie", luînd "hotărîrea de a romanța". În vacanța sa vîratecă anuală de la Fălticeni din acest an, de îndată ce a ajuns la casa părinților săi, începe să scrie romanul intitulat *Mite* și îl termină, în prima sa formă, în 19 zile, apoi lucrează la a doua sa formă. Ajuns la București, la începutul lui septembrie, făcîndu-și un succint bilanț în *Agendele "Sburătorul"*, constată satisfăcut "campania de lucru cea mai intensă". (Își revizuieste, în această vacanță, și mai vechea sa traducere a *Odiseei*, contractată cu Editura Fundațiilor Regale). Caută un editor pentru roman, și, la 17 septembrie 1934, notează că a stabilit o înțelegere cu editorul S. Ciomei. Acesta însă tergiversa lucrurile. Atunci, la 1 octombrie, contractează cu Editura Adevarul romanul care, predat, e pus imediat în lucru. În 15 decembrie 1934 consemnează "apariția în librării a romanului *Mite*", autorul primind acasă exemplarele care i se cuveneau. Apoi începe distribuția romanului prietenilor, cenacliștilor și criticilor literari. Încep să apară articolele de apreciere autorul notînd în februarie 1935 că au fost 48 de astfel de cronici și articole. Cenacliștii și alți apropiați (ca de pildă, N. Carandino în *Facla*) au apreciat mult romanul. Alții, ca M. Sebastian în *Rampa*, au fost foarte rezervați, iar G. Calinescu și Al. Tzigara-Samurças au "desființat", indignați, romanul. Autorul credea în romanul său. Într-un interviu acordat lui C. Șicloveanu, apărut în decembrie 1934 în *Facla*, Lovinescu istorisea că de 30 de ani voise să scrie un studiu despre Eminescu, dar îl paralizase ideea că se atinge de un monument, precizînd: "Într-un cuvînt, după ce treizeci de ani m-am speriat de subiect și n-am scris un Eminescu, pentru că voiam să fie definitiv, e cu puțință să-l fi realizat acum, cînd n-am voit să-l scriu, ci m-am mulțumit cu o simplă *Mite*". Tot aici adăuga că, luînd o atitudine în controversa dintre critici și psihanalisti (d-rul Vlad l-a frecventat destul de des, angajînd convorbiri pe marginea știutei sale cărți despre Eminescu analizat psihanalitic) a putut contrapune biografiei eminesciene a lui G. Calinescu o carte comparabilă ca anvergură. Era efectiv o provocare la adresa lui Calinescu, care, din 1932, cînd a publicat vestita biografie *Viața lui M. Eminescu*, trata foarte critic pe oricine își lua îndrăzneala să abordeze subiectul. Lovinescu a așteptat, în tensiune, apariția cronicii lui G. Calinescu la rubrica sa din *Adevarul literar și artistic*. Ea apare

în 10 februarie 1935. E, de fapt, o execuție radicală, ascunsă sub motivația că E. Lovinescu merită o critică dreaptă. Nu-i recunoaște decît meritul unei opere de vulgarizare a unor documente rare, recent publicate. Dacă însă, prin acest roman, Lovinescu credea că a "prins sub lupa sa pe giganticul Eminescu" e o autoînșelare. Romanul e, de fapt, o evocare a lui Mite Kremnitz în care Eminescu ocupă locul secund. Lovinescu a făcut imprudența de a-i răspunde, în *Adevarul*, lui Calinescu, acuzîndu-l de părtinire, deci de neobiectivitate. "Concepția mea asupra lui Eminescu este diametral contrară (cele a lui Calinescu, n.m.), intrucît tragedia vieții poetului e pusă în propriul său suflet și nu în accidentul boalei din urmă; în orice condiții ar fi trăit, Eminescu ar fi fost sufletește la fel". Dar șapte zile mai târziu, Lovinescu nota în *Agenda*: "regretul de a fi dat în *Adevarul* răspuns lui Calinescu și scrisoarea trimisă... Nu trebuia să mă descopăr în chestia Eminescu". Și, totuși, a reluat articolul său în al treilea volum al *Memoriilor*, ca al doilea capitol al secțiunii *Dezbateri literare*, dîndu-i titlul *Oiștea-n gard a abilității critice*. E un semn îndubitabil că nu uitase diatriba rău-voitoare și subiectivă a lui G. Calinescu.

RECITIT azi, cu prilejul recente sale reeditări în celebra colecție "Biblioteca pentru toți", romanul *Mite* nu e, cum afirmase Calinescu, doar popularizarea unor documente rare, nici, cum credea Lovinescu, acel recreat Eminescu la care rîvnise timp de treizeci de ani. Sigur, autorul a pornit - cum s-a văzut - de la *Amintiri fugare...* a lui Mite Kremnitz. Însă din acest episod amoros, recreat romanesc, nu s-a născut o imagine semnificativă și consistentă despre personalitatea marelui poet. Dar că din acest episod amoros se desprinde bine erotica lui Eminescu, aici Lovinescu avea dreptate în răspunsul său către Calinescu. E știut că Maiorescu le-a dat Kremnitzilor ideea de a-l angaja pe poetul devenit gazetar să-i dea lecții de limba română lui Mite. Aceasta, femeie cultivată și vag literată (mai târziu îi va redacta - adică îi va scrie - Regelui Carol I memoriile sale), participantă la ședințele Junimii bucureștene, nu știa bine limba română. Eminescu o vizita bisapertamental, conversînd, în nemțește dar, mai ales, în românește, pe marginea unor texte ale lui Creangă, socotit de poet drept fundamentale pentru expresivitatea limbii române. Grațioasă, cultivată și femeie de lume lipsită de prejudecăți, poetul nu-și dădea seama, la început, că o îndrăgise, înamorîndu-se de ea. Se pare că i-a inspirat cîteva poeme, printre care și *Atît de fragedă...* spre supărarea Veronicăi Micle. Mite a înțeles, și ea, că dincolo de conversațiile despre limba română și cuvintele scoase din textele lui Creangă, atent traduse și explicate de poet, că o interesează la profesor mai mult omul. "Cum nu văzuse ea pînă acum și se legănase într-asa înșelare de sine, medita Mite în roman. Nu pricepuse... că nu era vorba de un subiect de conversație, ci că tot ce i se întimpla, tot ce vedea și auzea nu capătău vre-o valoare decît dacă îi erau împărțite și lui. Cum fusese atît de oarbă să lase lucrurile să meargă pînă aici și să nu-și fi dat seama? Îi fu rușine de bucuria ce-o străbătuse în tipetul involuntar, cu care îi întîmpinase venirea; nici nu se mai gîndise la ce putea spune Mandrea; se bucurase fără nici un calcul. Gîndul ascuns în ea atîta timp sub formă lar-

vară, îmbrobodit în fel de fel de aparențe și pretexte, de interese literare și pasiuni lexicale, care o umpluse pînă acum, de o senzație de beatitudine, de îndată ce se preciza sub aspectul lui adevărat, îi deveni intolerabil. Se mințise fără să știe și acum, cînd înțelese, îi era rușine, suferea". Asta nu pentru că Mite ar fi fost nu știu ce ideal de soție onestă. Îi era mai de mult amantă lui Titu Maiorescu și acel copil Georg (Baby), după informații pe care le dețin de la Șerban Cioculescu, fusese chiar conceput cu marele critic. Dar, surprinsă brusc de realitatea sentimentelor pe care le nutrea față de poet, i s-o fi părut că e, probabil, sub demnitatea ei de femeie onorabilă, din lumea suspusă, ca soție și amantă. Desigur, legătura ei cu Maiorescu nu apare, cu liniile clare, în roman. Dar cînd Mite îi arătase manuscrisul unei poeme dăruită ei de poet și la lectura sa explicativă, Mite exultînd de emoție față de talentul înalt al autorului, romancierul îi surprinde lui Maiorescu că "privise spre femeie de sus, ușor ironic; în ochi i se citea poate spaima unor incendii viitoare; mai sigur, puțin necaz de a-l vedea pe altul atît de exaltat în conștiința cumnatei lui, în care își credea locul unic. Atît de stăpînit de obicei, nu se stăpînise totuși, dar izbutise să-și mlădie ciuda în ton de glumă". Maiorescu știe să-și stăpînească gelozia. Mai ales că el îl adusesse pe poet în casa Mitei. Iată portretul lui psihofizic surprins de Mite excelent recreat de Lovinescu: "Nu era înalt; din obișnuința de a se ține ușor inclinat, părea însă și mai scund; ochii căutau pe jos un lucru pierdut; cîrnos mai mult decît gras. Nu semăna cu tînarul zărit, într-o fotografie mai veche, slab, osos, cu fața lungă, cu părul revărsat în plete, cu ochii îndreptați spre înalțimi, cap plin de avînt și inspirat, ci un om mai mult matur, voinic, nestrujit chiar, cu un cap prea mare pentru trup, nebarbierit de cîteva zile. Simțise o deziluzie, nu-și închipuise așa pe poetul *Melancoliei* pe care imaginația sa îl ridicase deasupra tuturor". Cînd, mai târziu, îl cunoscu în-deaproape și îl tradusesse în nemțește, simțise încolțindu-i otrava dulce a iubirii. Pe Carp poetul nu-l agreea, pentru boieria lui tîfnoasă care, deși cultivat, nu înțelegea arta și, mai ales, poezia. Și, evident, nu-i împărțase, într-o convorbire din salonul Kremnitzilor, opiniile (care erau și ale lui Maiorescu) în dezbaterile Parlamentului în chestiunea revizuirii articolului 7 din Constituție în problema încetățenirii evreilor, poetul îngăduindu-și să exprime, în chiar ziarul *Timpu*, alte, diametrice, puncte de vedere. Și scena finală din acest episod al romanului, cînd Carp "feudalul cu șase mii de falci, trait în puf și lux, îl disprețuia probabil și-l privea de sus prin geamul monoculului", ca și ceilalți convorbitori, toți burghezi bine situați, descoperă, pe gulerul cămașii lui Eminescu ivindu-se o ploșniță. Cu toții rămăseseră panicați. Dar Eminescu, brusc inseninat, cînd descoperi faptul, calm, în chip firesc, "facu vînt cu degetul insectei de pe guler pe covorul persan al odăii... După o scurtă înmămurire toți se feriră apoi ca în fața unei primejdii, a unei molime. Cu privirile lui leneșe, poetul păru a înțelege scena; panica tuturor îi trezi o bucurie interioară, ce-l ridică peste situație. Se înclină ușor, își luă rîmas bun și plecă". Romancierul îl prezintă pe poet ca pe un deklasat social datorită împrejurărilor, iar pe Mite ca suferînd de asta, bucuroasă că pasiunea ei pentru Eminescu, nefiind de nimeni cunoscută, demnitatea ei nu avusese cum suferi de-

E. Lovinescu, *Mite*. Roman. Ediție îngrijită, note și tabel cronologic de Ion Nuță. Editura Minerva, Colecția "Biblioteca pentru toți", 2000

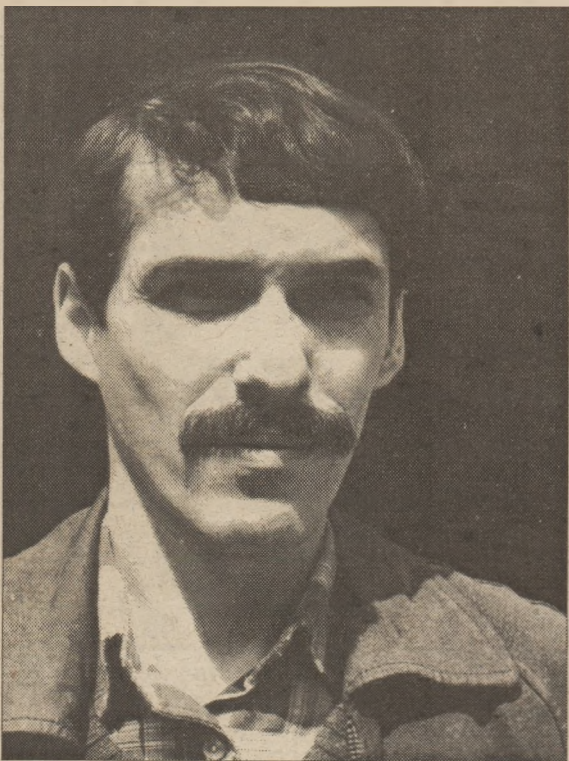
cît în propria-i conștiință. În această stare de fapt și spirituală se produce, bine pusă în pagină de autor, scena sărutului pe care poetul îl depune, la o lecție, pe obrazul Mitei. "Nu reactionase la sărutul lui; nu-i răspunsese cu nici o inițiativă, dar îl primise și ecoul lui îi vuia acum prin totate încăperile trupului neînsuflețit... Ea rămase umilă, învînsă, cu senzația unui dezastru dar și a unui extaz; el ședea tot în fotoliul lui, umil, fără semne de satisfacție intimă în privire; rămăsese nemișcat cu ochii învaluiți în tristete". Apoi, calm, îi cere Mitei un exemplar din *Infemul* lui Dante, din care un pasaj da seama despre scena pe care tocmai o provocase. Mite se întreba, măgulită, dacă Eminescu o iubește cu adevărat, deși nu i-o spusese niciodată, cu toate că unele atitudini o confirmaseră. Apoi, mai târziu, Eminescu se trezește la realitate, regretînd gestul. Amîndoi realizează faptul că se iubesc. Poetul îi dăruie de ziua ei de naștere un caiet mic cu poezii (din care nu lipseau *Cu mine zilele-ți adaogi*, *Despărțire*, *Foaie veștedă* și amintita mai înainte *Atît de fragedă*) în manuscris. Era, de astă dată, nu un semn de dragoste, ci de omagiu, ultima poezie fiind considerată de ea inspirată. Peste cîteva lecții, Eminescu îi mărturisește, totuși, Mitei iubirea, deși știa bine că ea nu putea fi niciodată a lui. După care, la moartea lui Ștefan Micle, Maiorescu îi povestește Mitei despre dragostea (fostă?) a poetului pentru Veronica. Mite, brusc devenită nepărtinitoare (Lovinescu spune că "apele mari ale pasiunii cerebrale se retrăseseră") îl sfătuiește pe poet să plece la Iași. Romanul se încheie cu scena din salonul Kremnitzilor, în care medicul îi cere Mitei să citească poetului nuvela *Ein Lebensbild*, cu comentarii adînci ale lui Eminescu și alele domestice ale doctorului. Poetul simțise, acum, că dragostea lui pentru Mite murise. Era într-o stare sufletească de regret final cînd, pe stradă, întîlnindu-l pe Caragiale, dramaturgul îl întrebă "De ce ești, măi, așa de sinistru?", la care poetul răspunde eliberat "Am și de ce! M-a apucat miezul nopții ascultînd literatura proastă a unei cucoane" și îl anunță că a doua zi pleacă la Iași. Romanul e aproape izbutit. Dar nu era deloc acel Eminescu spre care năzuise timp de treizeci de ani Lovinescu.

Ediția aceasta a romanului *Mite* e îngrijită de dl Ion Nuță. I-a adăugat, în obiceiul colecției B.P.T., un amplu tabel cronologic și note necesare. Editorul a găsit util să insereze la sfîrșitul ediției și acele *Amintiri fugare despre Eminescu* ale Mitei Kremnitz, în așa fel încît cititorul să poată realiza imensa distanță între această mărturisire memorialistică și romanul lui Lovinescu.

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRL

Oferta
ENCYCLOPEDIA OF CREATIVITY
- 2 volume
Editura: Academic Press
Tel./fax: 210.89.08; 210.89.28;
212.35.61; 211.89.57
E-mail: prior@dial.kappa.ro
http://www.prior-books.ro

Schiță de profil

RECONSTITUI extrem de sumar faze ale carierei lui Mircea Cărtărescu, atent să nu-l încremenesc în tipare. Mircea Cărtărescu e încă tânăr, capabil de surprize și unele trasături nu s-au cristalizat în întregime. Beneficiez de o dispensă, nu mă socotesc constrâns să zăbovesc asupra unor amănunte. Fiind un rizgăiat al cronicarilor, opera sa a fost întoarsă pe toate fețele, s-au publicat numeroase studii despre el meticuloase, exhaustive. Îmi aduc aminte de ecoul înregistrat la Heidelberg, cu 15 ani în urmă: ajunsese aici vestea că un nou val al liricii face furori la București. Avea căutare o poezie a concretului domestic, versul cobora spre universul casnic, spre ingredientele de toate zilele, producție, consum, petrecere a timpului liber, segmente terestre nu prea agreate înainte. Poetul vorbea despre cișmele, oale, țigări, discuri, autobuze - o baie de normalitate, uzualul a înviorat imaginația excesiv de atrasă de zborul spre astre, de reverii cosmogonice.

Nu mă fălesc a fi un expert în descifrarea vinei poetice, totuși am dedicat atunci la catedra de română un semestru de prelegeri și seminarii breșei săvârșite de Mircea Cărtărescu și companiile săi (spre ciuda unor amici ai mei, cu renumele solid întemeiat, geloși însă pe orice neofit care putea încurca zarurile gloriei). Apoi am reperat la Mircea Cărtărescu, din depărtare, pe frinturi, un sondaj în vârstele versului stravechi, o dezgolare a rădăcinilor, curățată de rugină, dar și de false pudori. Rușinea pentru stângăciile începutului nu îl paraliza deoarece dibuia frumuseții în bijubiile unor pionieri. Era perioada *Levantului*, cu împlinirea voluptăților de bibliofil și de folclorist.

Testele de romancier (*Visul*, *Nostalgia*, *Travesti*) au evidențiat maleabilitate în acapararea unei tehnici a povestirii și, în primul rând, o luxuriantă a stilului. Fiecare subiect narat implică o forță de sugestie a vocabularului, nemaipomenit de divers și de colorat. Ce motive bîntuie prozele? Ele se înfățișau învăluite în taină, erau despuiate fără grabă, parcimonios, cu o gradare a neprevăzutului, pînă la sfîrșit nu cruțat de echivoc. Maniera de consemnare se potrivea cu temele tratate: tulburări ale puberului în percepția adolescenței care bate la poartă, incertitudini în atracția sexuală, replieri și refracții în reflectarea realului, care trădau o fire de sedentar, ce abia își croia o schemă de comportare. Sar peste etape catalogate de alții, tai în carne vie ca să mă apropii de parcela din operă pentru care am

optat (romanul *Orbitor*), cea din urmă stație pînă acum. În exercițiul meu de rezumare se cascadează, desigur, goluri.

Și după lapidara trecere în revistă, risc o primă întrebare: nu e Mircea Cărtărescu prea disponibil, apt să apese pe o claviatură atît de variată, dovedindu-se peste tot virtuos și inițiat? N-are dificultăți de transbordare de la un post de observație la altul? Dă impresia că poate scrie despre orice, îndeplinind parcă un ramașag - că va fi cel mai bun - biziindu-se pe polivalența mijloacelor, pe o dexteritate la pragul desăvîrșirii. Lipsesc

oare focare proprii de incendiere, de autoflagelare, dacă se transpune cu dezinvoltură, nestingherit, în ipostaze diferite? Că sunt oarecum nedumerit e o probă poate a limitelor mele de absorbție literară. Mă aventurez eventual pe o pistă greșită. Abia rostită, rezerva cade dacă iau în considerare faptul că monomana insistare pe o singură clapă a pianului nu e o condiție *sine qua non* a artei majore, se poate recurge și la alte moduri pentru a deschide supapele. Las deocamdata indoiala să planeze în aer și promit să revin la ea în demontarea dispozitivului epic din ultimul roman.

Pași în afară, pași înăuntru

M-AM oprit la *Orbitor*, folosind o anumită grilă de lectură a prozei contemporane. Am remarcat în structura citorva scrieri românești, o pendulare între două nivele, cu efecte fecunde în substanța narațiunilor și în formula compozițională: un nivel mai de suprafață, sclipitor și palpitant, celălalt mai în adîncuri, cu unghere misterioase, pline de ambiguitate. Am descifrat și în *Ziua și noaptea* de Nicolae Breban sau în *Trandafirul tăcerii depline* de George Cășnăreanu un soi de supraetajare a subiectului. Simptomatic, ele mai scot în relief și un alt element de înrudire. Nucleul lor epic îl constituie o conjurație, acumulările care o preced și declanșarea ei confiscă atenția cititorului. Dincolo de aceste puncte de interferență persistă și neasemănări pronunțate, care se reflectă în arhitectura construcției, în maniera propoziției, în definirea demersului estetic.

Și în *Orbitor* stratul exterior e oferit de peisajul Bucureștilui. Transpare în prim plan o urbe a cartierelor cenușii, dezolante, în care se repeta ritualul de zi cu zi al obligațiilor și al distracțiilor cam searbede, cu o sferă îngustă de exteriorizare. Un perimetru amorf e contemplant prin ochii curioși și temători ai unui copil, dependent excesiv de mama lui, căruia nu i se permit expediții pe distanțe mai mari de cîteva străzi, o topografie placidă, însușită și prin repetare, pe de rost. Micul observator e silit să scruteze încăperea cu mobilier sărac, pereții blocului de peste drum, ferestrele aburite fără identitate de la numeroasele etaje, balcoanele cu rufele spălate atîmate de frînghii, ușile care scîrție și din care ies la ore fixe aceleași siluete cărora le poate anexa cu vremea fără greș o biografie. Din microcosmosul rudimentar pe care îl are la dispoziție locatarul culege totuși nebănuite satisfacții, căci după persistenta dresare a văzului izbutește să străpungă barierele

CENTRUL

și să spulbere stereotipii.

De ce uneltele dispune ca să depășească rutina care îl împrejmuiește coșleșitor? Transpunindu-se la etatea tatonărilor, naratorul păstrează unghiul infantil de consemnare, exploatînd avantajul unei nepotolite curiozități specifice unui novice. Simultan, din naivitatea și lipsa de experiență desprinde o putere de a anima caducul. Se săvîrșește o metamorfoză, sordidul pierde drept atributele dizgrațioase și preia ca o învelitoare, o perdea a mirificului.

Sub registrul unui estetism al formelor, priveliștea cîștigă noi dimensiuni. Îl însoțim pe firavul călător, cu pașii săi mărunți și anxioși, pe trotuarele care par trase pe xerox, de nediferențiat și cu toate astea atît de concretizate în memoria în formare a privitorului. Prin ce se deosebește Colentina de Floreasca, de Șoseaua Ștefan cel Mare, de Obor, petece învecinate pe harta capitalei, unde el caută adresele locuințelor în care au stat în calitate de chiriași părinții săi? Peste tot se înalță cofraje de placaj și fier forjat, răsăr din pămînt edificii greoaie, roase de igrasie, la capătul unor ulițe desfundate, în care ploaia răscolește noroiul. În spatele fațadelor, promontorii ale modului de construcție rapid și în serie, s-au menținut maghernițele, gropile, gunoiul, halatele unsoase, semnele inerției balcanice. E un melanj de carne, piatră, oțel și urină, conchide Mircea Cărtărescu. Cuprins de panică în fața conexiunilor ciudate, puberul nu-și reprima însă uimirea, dilatată pînă la paroxism, și riscă aventura, sperînd să descopere tocmai aici noul continent.

Un banal acumulat fără încetare, filtrat prin lentila micului explorator, se înalță subit spre turnurile reveriei. În această translație de la realism spre oniric, cu două destinații, dus și întors, rezidă resortul narațiunii. La fel procedează autorul în episoadele care descriu deplasări la țară, în satul în care bulgarii și autohtonii s-au învîlmășit într-o simbioză a cutumelor. Ne întîmpină detaliul palpabil, doldora de viață, fixat cu simțurile: mirosul de oaie și țuică fiartă cu piper, mamăliga scoasă de la cuptor și adusă pe o tavă, orezul cu lapte, prunele afumate, colacii și coliva, hrana morților conservată în tindă, semnalele unor strigoi, participanți acceptați în chip natural la bairan, animalele enorme care pășesc și în colibe. Ca și cu madlena lui Proust, aromele difuze îl îndeamnă pe autor să dezgroape amintiri încețosate, tulburi, atît de penetrante, apoi, după derulare. Ancorăm într-un décor de basm, însuflețit de colinde, de portul țărănesc neschimbat, de ceremonialul aproape atavic. O plimbare oarecare pe un sol obișnuit se încheie dintr-odată într-o Scîție delirantă, notează Cărtărescu. E cu puțință lansarea în proiecție pe baza aptitudinilor puțin comune ale puberului, care se poate sălta, fără să modifice cadența, din diurn în fantastic, ștergînd diferențele.

Tot un fel de transfigurare are loc și în resortul contrar. Pașii în afară, care dintr-o aglomerare pe traseul minor îngăduie decolarea spre magic și miracol au corespondent în pașii spre sine, spre propria întocmire din carne și singe. Îngrădit în aria de patrulare, iscodirea copilului se îndreaptă cu atît mai nesățios către ciudăteniile identității sale. E luat la cunoștință migălos, cu o continuă spaimă, corpul în creștere vertiginosă, cu procese fiziologice și psiho-

logice anevoie de lămurit. Plonjonul în subteranele eului abia încheiat completează ocupația de predilecție, supravegherea orașului de la geamul cu perspectiva panoramică dintr-un bloc. Dorința de a se autoinspecta decurge din simțămîntul că e slab, fragil, un apendice încă al adulților, în special al mamei atotsuverane.

Cînd se confruntă cu natura tentaculară a pericolelor de pe străzi năvălește panica. Ea sporește odată cu cealaltă revelație a firii sale aparte. Cine este acest dublu mut și băgăreț, care nu se dezlipește de el? Cenzurează imaginea sa, cum se reflectă în oglindă, și constată săptămîna de săptămîna abia perceptibile modificări, cercănele, eczemele, asimetria feței ce se accentuează. Se hliizează la un alter ego, simte însă o stringere de inimă la ascultarea dangătelor ce vin din coridoarele launtrice. Presimte încercarea la care va fi expus, care poate decide prăbușirea în ridicol, dar și ridicarea spre sublim.

E atent să dezlege nu numai premonițiile care îl urmăresc în stare trează, ci și plutirile în transă sau ispitirile care-i cutreieră visele. O cantitate mare de energie o mobilizează în efortul conștient, cu toate reflexele în alarmă și cu mintea limpede, pentru a spori liziera cunoașterii. De la cele dintii experiențe în pubertate, cînd își concentra voința să mute din loc masa și scaunele, utilizînd doar sugestia gîndului, îl cuprind periodic pofta de a împinge lucrurile prin teleghidare. Altădată își exersează puțința de a renunța la mecanica mersului, înfrîngînd legile fizicii, suind în aer prin levitație. Tot ca un extemporal de laborator își testează memoria, convins că poate umple golurile și suplini lipsa de trăiri la vîrsta sa, a poticnirilor. Ori cînd se arată dispus să joace rolul unui cobai, se avîntă în tentative la marginea normalului, ca sfîșierile hipnagogice sau modurile de regresare a materiei cerebrale. Atunci mîna e inertă, rămîne orb, deși ochii vîd, sensibilitatea se restrînge pe o singură axă internă îngustă. Toate aceste zbatere au un focar de coagulare. Lui i s-a întîrit treptat convicțiunea că enigma care se cere dezvelită se află în trecut, în ce a fost odinioară.

Nu, nu e vorba doar de laconica sa biografie, inerent rețezată, dar și de antecedentele ei, în ramurile genealogiei; probabil părinții și strămoșii au ascuns fără să vrea secretul. Prin aflarea lui va prinde cheag propriul destin. Din ce în ce mai mult îl cucerește ideea că e un ales, un trimis predesemnat. Ca să descopere ce misiune i s-a rezervat scormonește pînă în primele embrioane larvare, sigur că reînnoind firul va pricepe cine și de ce l-a triat tocmai pe dînsul să poarte povara care innobilează. Nu ar avea curajul să străbată labirintul, să deștepte din amortire traumatisme vechi neutralizate aparent, pe care poate nu le-a îndurat chiar el, ci precursorii săi de pe aceeași tulpină a ascendenței - dacă nu ar fi încredințat că în serpentina ce i s-a prefigurat se găsește condensat un mesaj esențial. Lui i se transmite o solie, tot ce se vîntură împrejur n-are altă țintă decît sustragerea sa de la ce e secundar, fără semnificație, pentru a fi apt de inițiere și de trecere la acțiune. Cosmosul îi vorbește codificat și el trebuie să întrebuinteze un cifru și să posede un instrument de interpretare.

Metafora pe care este clădit romanul constă în propulsarea naratorului în

DE FOC

centrul unui univers alunecos, care în absența lui n-ar avea o noimă. Cu o astfel de hiperbolizare *Orbitor* se încumeta pe culmi și, cum am avertizat, autorul e dator să accepte pentru evaluare și rigoriile unei exigențe maxime. Am atins aici în treacăt motivul declanșator, ridicând pentru o clipă valul care acoperă misterul, mă voi reîntoarce la actul de autorevelație - conștiința că el e chematul - după ce voi fi strins laolaltă sumedenia de indicii presărate în roman. Deocamdată atit: miezul dilemei de existența a copilului poate fi detectat în trecut; iar scara care se cere urcată în acest scop presupune elucidarea raportului cu părinții.

Gordon ombilical

PENTRU operația de scufundare în profunzimi scafandru știe că trebuie să se elibereze în prealabil de convenții și prejudecăți. Din episoadele plasate într-o cronologie răsucită în *Orbitor* obținem conturul femeii de care fusese atașat în forme malade până ce a parcurs drumul spre rebeliune și desferecare. În insinuările psihanalitice ale relațiilor fiu-mamă romanul vadește perspicacitate și lipsă de cruțare, calități primordiale ale realismului. Până la cinci ani, puștiul slabănog, sensibil născut, o remorca a ființei care i-a dat naștere. O vedea umblind goală prin casă, trupul ei îi aparținea, putea să-l examineze în voie candid și devorator.

Lectura ne trimite spre exemplul clasic din *Du coté de chez Swann* de Marcel Proust, unde copilul aștepta înfrigurat în întuneric, culcat pe pat, sub plapumă, sosirea mamei și sărutul ei, fără de care nu putea inaugura periplusul zilei următoare. În *Orbitor*, de îndată ce plodul a schițat un debut de emancipare, mama s-a decis să-l respingă ca să-l educe și să-l călească pentru viitor. Nu l-a mai pupat, nu l-a mai giugiulit. Odată instaurat un simțămînt de castitate, ia sfîrșit inevitabil tipul de răsfațat atît de agreeat de micul Mircea.

Riposta eului frustrat e răzbunătoare, pentru că nu suportă separarea. Recurge la represalii la modul lui nematur și se aruncă în răceală afectivă. Dintr-un capriciu al ciudei, pedeapsa îl transformă curînd pe el însuși. Se miră singur cît de glacial se comportă bărbatul adult mai tîrziu, care nu s-a mai deșteptat din diferența sentimentului. Nu mai e mîmarea uscăciunii sufletești, ca în primele ciorovăieli cu mama, reacții de alintat, ci realizarea unei desfrunziri totale, nu mai e apt de tandrețe, își suprimă orice gest de apropiere. În decursul lecturii am dedus din ce în ce mai cert că naratorul împrumută netrăvestit chiar trăsăturile autorului, ale lui Mircea Cărtărescu, cel care compune poezii și romane (traectoria de bază măcar e aceeași).

Culegem de aceea și mărturisirea prețioasă din *Orbitor* că doar literatura va fi mijlocul care îl va mai lega de făptura pe care o venerase. Ce devoțiune exemplară! Tot ce a scris a fost o epistolă încifrată adresată unui unic recipient. Astfel cordonul ombilical nu s-a rupt niciodată, în pofida refulărilor și deghizărilor.

Cine sunt necunoscuții care se pretind a fi proprietarii copilului? Nu se împăunează ei cu un merit contestabil? Amîndoi sunt niște inși oarecare, mediocri, aplatizați, cu nimic departajați de cetățenii urbei plictisitoare și anodine. Și au nimerit tocmai în plin clișeu

agitației și propagandei socialiste. Tatal, un onest slujbaş, n-are revendicări de echitate aparte, se conformează instrucțiunilor cu o disciplină cazonă, e un produs al epocii. Mama are apucăturile unei parvenite totuși inhibitate; e bigota, pudică, o țarăncuță sfioasă ajunsă la oraș, derutată de vîlmășag, căzînd în cursa primei ademeniri, cu cochetării de croitoreasă, marcată încă de felul de trai aspru, primitiv rural. Cînd vrea să-și exercite farmecul feminin, nu depășește nivelul acritelilor de duzină întîlnite și idolatrizate, căci n-are degajarea desfrîului. Ce uimește în sens pozitiv la Mircea Cărtărescu e dispariția reținerii în descalficarea și retrogradarea celor doi protagoniști. El răs-toamnă senin o circumspecție adînc înrădăcinată (afecțiune și milă față de propria familie), acordînd prioritate obiectivării realiste.

Ceva intrigă însă. Ne pune pe gînduri inegalitatea de tratament. Necruțător și-a propus autorul să fie cu întreaga trinitate: tatal, mama dar și el însuși. Cu toate acestea nu e consecvent: bornarea părinților o scalpează rece, neînduplecat, trecînd în acest chip admirabil examenul rigorii în reflectarea realului. Cineva scapă însă de judecată, iese nevătămat, ba mai mult e privit cu pînărire. Micul observator, cit ar fi el de plapînd, bolnăvicios, batjocorit de fete, certat adesea de rude, deține însă o superioritate netă. Cu cît avansăm în narațiune aflăm ce fel de menire deloc comună îi este repartizată eroului. Pricepem că Mircea, șubredul, nedescurcărețul, nu poate fi totuși vlăstarul unor indivizi fără relief. Nu corespund datele, căci prea singulară e capacitatea lui de a înțelege și de a prelua rolul hărăzit. A văzut lumina zilei într-o iesle, e o confuzie a descendenței, lucrurile vor fi puse la punct la clipa nimerită. Nu are cui să poarte recunoștința, părinții sunt falși difuzori ai sîmînței, Mircea s-a născut din suflarea unui zeu.

Adaptînd, fără să se refere la ea, teoria cercetătoarei franceze Marthe Robert despre mitul copilului găsit, Mircea Cărtărescu propune o variantă inedită. O categorie de puberi își revendică în fantezie o altă sorgintă, spune Marthe Robert, se amăgesc că sunt odrasle ale unui rege sau împărat, azvîrliți într-o barcă pe un fluviu, ca Moise pe Nil, exclus de la curtea Faraonului. Pentru *Orbitor* hipertrofia originii ia forma catapultării proscrisului tocmai în centrul de foc al cosmosului. Într-un moment de totală euforie, eroului i se pare că peste virfuri, în păduri, întreaga natură strigă un singur nume: "Mircea! Mircea!"

Pe pîrtia asumării lucide a trecutului, romanul *Orbitor* reprezintă o răs-pîntie. Radicalismul cu care desființează rușinea obîrșiei și reproabă aspectul de inert conformism și obtuzitate al părinților era o premisă a artei majore. Autorul nu merge însă pînă la capăt fiindcă se simte solidar cu un alter ego, nu dorește să-l diminueze. Ceea ce a întrevăzut în dezvăluirea ipocritelor efuziuni e, oricum, remarcabil. Totul s-ar fi rotunjit dacă ar fi avut hotărîrea să fie la fel de dur cu personajul favorit, nepermițînd o abatere de la norma egalității de tratament. În exercițiul critic survine dificultatea de a demarca excepționala coerență într-o direcție de mai puțin laudabila clementă față de micul Mesia, obiect de cult.

S. Damian

13.05.1924 - s-a născut *Iv Martinovici*
 13.05.1927 - s-a născut *Gheorghe Vlad* (m. 1992)
 13.05.1931 - s-a născut *Dan Grigorescu*
 13.05.1940 - s-a născut *Mircea Ciobanu* (m. 1996)
 13.05.1964 - a murit *Tompa László* (n. 1883)
 13.05.1974 - a murit *Gheorghe Dinu* (n. 1903)
 14.05.1901 - s-a născut *Mihail Maghiari* (m. 1983)
 14.05.1915 - s-a născut *Nicolae Corlăteanu*
 14.05.1920 - s-a născut *Ursula Bedners*
 14.05.1937 - s-a născut *Ion Segărceanu*
 14.05.1954 - s-a născut *Klaus Hensel*
 14.05.1957 - a murit *Camil Petrescu* (n. 1894)
 15.05.1847 - s-a născut *Ionită Scipione-Bădescu* (m. 1904)
 15.05.1881 - s-a născut *Nicolae N. Beldiceanu* (m. 1923)
 15.05.1884 - s-a născut *Octav Botez* (m. 1943)
 15.05.1907 - s-a născut *Emil Gulian* (m. 1942)
 15.05.1912 - s-a născut *Salamon Ernő* (m. 1943)
 15.05.1920 - s-a născut *Marosi Peter*
 15.05.1925 - s-a născut *Savin Bratu* (m. 1977)
 15.05.1926 - s-a născut *Venera Antonescu*
 15.05.1926 - s-a născut *Aurel Martin* (m. 1993)
 15.05.1931 - s-a născut *Sonia Larian*
 15.05.1933 - s-a născut *Domnica Gâmeață*
 15.05.1938 - s-a născut *Horia Pătrașcu*
 15.05.1952 - a murit *Paul Bujor* (n. 1862)
 16.05.1864 - a murit *Simion Bărnuțiu* (n. 1808)
 16.05.1887 - s-a născut *Const. Ignătescu* (m. 1968)
 16.05.1905 - s-a născut *George Boldea* (m. 1934)
 16.05.1912 - s-a născut *Hans Mokka*
 16.05.1919 - s-a născut *Vasile Iosif*
 16.05.1922 - s-a născut *Gavril Scridon*
 16.05.1930 - s-a născut *Titus Popovici* (m. 1994)
 16.05.1938 - s-a născut *Florin Costinescu*
 16.05.1939 - s-a născut *Constantin Cubleșan*
 16.05.1944 - a murit *Aurel Marin* (n. 1909)
 16.05.1980 - a murit *Marin Preda* (n. 1922)
 17.05.1886 - s-a născut *Emil Isac* (m. 1954)
 17.05.1895 - s-a născut *Constantin D. Ionescu* (m. 1950)
 17.05.1901 - s-a născut *Pompiliu Constantinescu* (m. 1946)
 17.05.1920 - s-a născut *Geo Dumitrescu*
 17.05.1939 - a murit *Ion Moldoveanu* (n. 1913)
 17.05.1940 - s-a născut *Valeriu Pantazi*
 17.05.1944 - s-a născut *Efim Tarlapan*
 18.05.1822 - s-a născut *G. Sion* (m. 1892)
 18.05.1888 - s-a născut *Eugeniu Speranția* (m. 1972)
 18.05.1921 - s-a născut *George Nestor*
 18.05.1921 - s-a născut *Horia Panaitescu* (m. 1986)
 18.05.1928 - s-a născut *Domokos Géza*
 18.05.1937 - s-a născut *Laszlóffy Aladar*
 18.05.1940 - s-a născut *Eugen Seceleanu* (m. 1979)
 18.05.1940 - s-a născut *Francisca Stoenescu*
 18.05.1968 - a murit *Oscar Lémnaru* (n. 1907)
 18.05.1976 - a murit *George Boitor* (n. 1934)
 18.05.1982 - a murit *Șerban Nedelcu* (n. 1911)
 18.05.1983 - a murit *Alexandru Bădăuță* (n. 1901)
 18.05.1991 - a murit *Areta Șandru-Popa* (n. 1952)
 18.05.1993 - a murit *Aurel Covaci* (n. 1932)
 19.05.1893 - s-a născut *H. Bonciu* (m. 1950)
 19.05.1921 - s-a născut *Vasile Dima*
 19.05.1939 - s-a născut *Vasile Galaicu*
 20.05.1920 - s-a născut *Mara Giurgiuca*
 20.05.1926 - s-a născut *Virgil Sorin*
 20.05.1930 - s-a născut *Geo Șerban*
 20.05.1938 - s-a născut *Dan Mănuță*
 20.05.1974 - a murit *Ion Pas* (n. 1895)
 20.05.1980 - a murit *Nicolae H. Dimitriu* (n. 1902)
 21.05.1855 - s-a născut *C. Dobrogeanu-Gherea* (m. 1920)
 21.05.1880 - s-a născut *Tudor Arghezi* (m. 1967)
 21.05.1914 - s-a născut *Franz Johannes Bulhardt* (m. 1998)
 21.05.1932 - s-a născut *Ileana Vulpescu*
 21.05.1932 - s-a născut *Henri Zalis*
 21.05.1933 - s-a născut *I.D. Șerban*
 21.05.1933 - s-a născut *Horia Zilieru*
 21.05.1964 - a murit *Tudor Vianu* (n. 1897)
 21.05.1985 - a murit *Nicolae Barbu* (n. 1921)
 21.05.1991 - a murit *Ioan Petru Culianu* (n. 1950)
 22.05.1906 - s-a născut *Profira Sadoveanu*
 22.05.1908 - s-a născut *Ion Constantin Chițimia* (m. 1995)
 22.05.1919 - s-a născut *Dumitru Ignea*
 22.05.1926 - s-a născut *Maya Belciu*
 22.05.1927 - s-a născut *Ilie Măduța*
 22.05.1928 - s-a născut *Márki Zoltán*
 22.05.1935 - s-a născut *Romulus Lal*
 22.05.1942 - s-a născut *Vasile Andru*
 22.05.1944 - s-a născut *Dan Munteanu*
 22.05.1949 - s-a născut *Mihai Bărbulescu*
 22.05.1956 - a murit *Ion Călugăru* (n. 1902)
 22.05.1957 - a murit *George Bacovia* (n. 1881)
 22.05.1985 - a murit *Ion Lotreanu* (n. 1940)
 23.05.1871 - s-a născut *G. Ibrăileanu* (m. 1936)
 23.05.1899 - s-a născut *George Mathei Cantacuzino* (m. 1960)
 23.05.1902 - s-a născut *Vladimir Streinu* (m. 1970)
 23.05.1909 - s-a născut *Dorina Radulescu* (m. 1982)
 23.05.1913 - s-a născut *Olga Caba*
 23.05.1937 - s-a născut *Octavian Georgescu*
 23.05.1946 - s-a născut *Valeriu Armeanu*

24.05.1871 - s-a născut *Vasile Gr. Pop* (m. 1912)
 24.05.1923 - s-a născut *Ion Caraion* (m. 1986)
 24.05.1923 - s-a născut *Victor Felea* (m. 1993)
 24.05.1924 - s-a născut *Antoaneta Ralian*
 24.05.1931 - s-a născut *Christian Maurer*
 24.05.1954 - s-a născut *Florin Iaru*
 24.05.1966 - a murit *Alexandru Cazaban* (n. 1872)
 25.05.1898 - s-a născut *Constantin Balmuș* (m. 1957)
 25.05.1899 - s-a născut *Georgeta Mircea Cancicov* (m. 1984)
 25.05.1902 - a murit *Ion Bumbac* (n. 1843)
 25.05.1923 - s-a născut *Remus Luca*
 25.05.1933 - s-a născut *Eugen Simion*
 25.05.1940 - s-a născut *Elena Curecheru-Vatamanu*
 25.05.1984 - a murit *Henriette Yvonne Stahl* (n. 1900)
 25.05.1998 - a murit *Ștefan Bănuțescu* (n. 1926)
 26.05.1911 - s-a născut *G.C. Nicolescu* (m. 1967)
 26.05.1916 - s-a născut *Vintila Corbu*
 26.05.1917 - s-a născut *Mariana Șora*
 26.05.1994 - a murit *Tiberiu Utan* (n. 1930)
 26.05.1996 - a murit *Ovidiu Papadima* (n. 1909)
 26.05.1997 - a murit *Cezar Baltag* (n. 1939)
 27.05.1899 - s-a născut *Petre Strihan* (m. 1990)
 27.05.1905 - s-a născut *Ioan I. Ciorănescu* (m. 1926)
 27.05.1928 - s-a născut *Tudor Toșa*
 27.05.1933 - s-a născut *Constantin Georgescu* (m. 2000)
 27.05.2000 - a murit *Viorel Alecu* (n. 1917)
 28.05.1907 - s-a născut *Marin Iancu Nicolae* (m. 1991)
 28.05.1912 - s-a născut *Anișoara Odeanu* (m. 1972)
 28.05.1913 - s-a născut *George Macoveanu*
 28.05.1918 - s-a născut *Werner Bossert*
 28.05.1921 - s-a născut *Mirco Jivcovici*
 28.05.1922 - s-a născut *Zamfir Vasiliu*
 28.05.1963 - a murit *Ion Agârbiceanu* (n. 1882)
 29.05.1930 - s-a născut *Gh.D. Vasile*
 29.05.1933 - s-a născut *Stan Velea*
 29.05.1945 - a murit *Mihail Sebastian* (n. 1907)
 29.05.1954 - a murit *D.V. Barnoschi* (n. 1884)
 29.05.1956 - s-a născut *Teo Chiriac*
 30.05.1882 - s-a născut *Marcu Beza* (m. 1949)
 30.05.1921 - s-a născut *Traian Uba* (m. 1990)
 30.05.1931 - s-a născut *Ioana Baciu-Mărgineanu* (m. 2000)
 30.05.1935 - s-a născut *Ovidiu Zotta* (m. 1996)
 30.05.1949 - a murit *Marcu Beza* (n. 1882)
 30.05.1966 - a murit *Oscar Walter Cisek* (n. 1897)
 30.05.1984 - a murit *G.T. Nicolescu-Varone* (n. 1884)
 30.05.1993 - a murit *Ion Sofia Manolescu* (n. 1909)

Mai este actual Pompiliu Constantinescu?

(Urmare din pag. 3)

IN CAZUL în care astfel de reacții devin dezagreabile, antidotul este de asemenea de ordinul unei strategii morale: "Te-a injuriat un scriitor, laudă-l, dacă are talent; va fi cea mai bună ocazie să se contrazică, recunoscându-ți însușirile pe care ți le contesta, pătimaș". Având un caracter diferențial prin individualizare și "contaminându-se" de creația asupra căreia se aplică, folosindu-se, la rîndul său, de mijloace literare, discursul critic nu poate reprezenta o judecată obiectivă, absolută. E mai curînd o ficțiune, un spectacol: "Critical se crede un arbitru, cînd poate e numai un actor angajat de resorturile lui intime. Își caută justificări, emite teorii, se luptă cu monștri nevăzuți și crează fantasma ale propriei minți". Departajarea criticului e, în consecință, relativă. Identitatea i se regăsește într-o analogie cu procedeul scriitorului propriu-zis: "Scriitorul recompune viața, criticul recompune imagini de viață; e un Monsieur Teste care și interceptează oglinda minții cu oglinzile altor minți". Modul de realizare a comentariului e stilistic, ținînd de o acustică proprie (lovinesciană inspirație "muzicală"): "A scrie despre o carte înseamnă a-ți găsi un ton: judecata se precizează apoi de la sine". Astfel încît exegeza cea mai avizată a poeziei n-ar putea fi decît a unui poet: "Cel mai sigur teren al criticii aplicată la poezie este explicația tehnică particulară, de la poet la poet". Avînd asemenea propensiuni "libere", criticul visează a realiza o istorie a disciplinei sale în cheie fantast-literară: "Ce ispititor de scris ar fi o Istorie a criticii, din antichitate pînă în zilele noastre. Ar interesa nu atît problemele dezbătute (aceasta e ocupația esteticii), cît peisagiul variat de spirite, de metode și atitudini, de înțelegeri și creații interpretative. Aș dori o istorie a criticii concepută ca o istorie a romanului sau a dramei".

Data fiind această abordare a criticii ca un gen ce se întretese fatalmente cu literatura, Pompiliu Constantinescu și-a luat încă o îndrăzneală: cea de-a sfida o parte din actualitatea noastră, care demonizează stilul, scrișul frumos al criticului, în numele unor "ideologii" descărmate, ascetice. A sfida acea mistică laică ce interzice cu strașnicie păcatul calofil. Acea pornire de a stîrpi scriitura literară ca pe o erezie, din teritorii ce păreau a-i reveni în virtutea unui drept natural. Și-a îngăduit, după cum observa emulul său, Șerban Cioculescu, a cultiva "expresia justă sub haina de sârbătoare a cuvîntului". Așadar o scriitură critică certificată plastic, în care ideea apare concrescută cu imaginea, *id est* există prin aceasta. Cîteva exemple: (despre Cezar Petrescu) "Taclaia, excesul descriptiv, identificarea cu abulia etnică moldovenească, sentimentalismul scaldat în Cotnar și sosuri autohtone sînt atît de organic simțite, încît iritarea în contra «intoxicației ieșene» e copleșită de o gravitate mai puternică decît aerul de voită degajare al scriitorului". Sau: "Confiscat de admirația nemăsurată a *Adevărului Literar*, ca un idol de trib african, purtat în țipete și leșinuri mistice într-un presupus deșert al criticii naționale, d. Ibraileanu a fost înălțat la rangul de fenomen". Sau: "Cu *Viața lui Mihai Eminescu*, G. Călinescu a realizat o operă de talent și de obștească valoare culturală, iar mai presus de orice ne-a scos din milul articolelor și însemnărilor seci și amorfe, sintetizînd o viață din membre risipite și anchi-

lozate în sertare cu etichetă și număr de ordine, în colecții de reviste și în cripta îngăduitoare a Academiei Române". Divagație, frivolitate, impresionism iresponsabil, ar fi dispuși a exclama unii, care pe de o parte socotesc "impresionismul" ca fiind defunct, pe de alta că el constituie un flagel național. Ne bintuie oare "impresionismul" ca fantomă?

Dar o astfel de perspectivă coerent estetică asupra criticii nu e neapărat "iresponsabilă", "antinațională", nu se abandonează amoralității ei, dimpotrivă, implică frecvent o specială mobilizare a criteriului etic care se arată indiferent mai curînd în cadrul operației pozitiviste. Pompiliu Constantinescu a fost unul dintre cei mai onești exegeți ai noștri. Una dintre formulele sale lapidare ar putea fi taxată drept un blazon al său, pururi onorat: "Politica literară e decelul criticii; cu ideile ei ineficace să trișezi". Deslușim aici încă un temei al actualității criticului. Cercul teza falsă a unei demobilizări, a unui "cinism" al "esteților" văzuți ca niște hedoniști egoiști, ca niște egolatri incurabili. Ei bine, tocmai din rîndul lor și al "ideologilor", al "metodologilor" frigiți s-au recrutat spiritele intransigente, curajoase, militante în mod exemplar, de la E. Lovinescu la I. Negoieșcu și Virgil Ierunca (să nu-l uităm nici pe foarte demnul A.E. Baconsky al ultimei sale perioade). Pompiliu Constantinescu face parte și el din falanga criticilor noștri militanți. Sub aparențe calme, e un neconcesiv. Sobrietatea sa nu e adesea decît o figură contrasă a combativității pe frontul estetic. Probitatea sa a găsit de cuviință a refuza compromisurile, indiferent de trecutul sau reputația unor autori, reprezentînd pentru mulți, în trecut ca și azi, factori inhibitori: "Un critic e dator să reacționeze puternic în contra talentelor altădată de prim plan, astăzi în decadență. A respinge ultimele versuri ale d-lui Minulescu înseamnă, implicit, a împinge în conștiința publică poezia d-lui Arghezi și a d-lui Barbu". La ce bun o toleranță nelimitată. "Un critic acceptat de toți scriitorii, prin amabilitate constantă, devine inutil ca o viață dinainte cunoscută". Grupurile de asistență mutuală (cenacluri, generații etc.) sînt vădit contraproductive: "Într-un cenaclu, infirmii familiei sînt tolerați, îngrijiți, pansați: infirmii din afară sucombă sigur sub operația chirurgicală". Politica față de tineri se cuvine a fi, în beneficiul acestora, una exigentă. Pedagogia criticului constă în a separa grăuntele original, dacă există, de inevitabilul mil al aluviunilor formative: "Un critic, ocupîndu-se de poezii debutanți, le face un mare serviciu, nu prin indulgență globală; întii să le releve infuziile streine, apoi sunetul propriu. Adevărul talent se regăsește repede, numai netezindu-i drumul".

E INSTRUCTIV să ne oprim cu acest prilej și la raporturile lui Pompiliu Constantinescu cu marele său model care a fost, indiscutabil, E. Lovinescu. În paginile închinat acestuia sîntem în măsură a descifra conștiința de sine a successorului, integroare nu în sensul penibil al unei adulări, ci prin fixarea spontană a unei admirații și prin mărturisirea subiacentă a unor afinități. Vedem și aci o poziție corectivă a actualității noastre, grăbită a se detașa într-o precipitare vedetistă de trecut, a-și trece cu vederea înaintași. Pompiliu Constantinescu respectă con-

Împreună cu Tudor Arghezi

tractul bazat pe (re)cunoaștere (reciprocă) și deferență (de se poate, așijderea reciprocă) între generații. Simțul său istoric echivalează cu bunul simț. Recunoscînd în E. Lovinescu "o prestanță pe care n-am mai întîlnit-o de la Titu Maiorescu în celelalte popasuri ale criticii naționale", împrejurarea că figura acestuia "domină genul, prin întinderea și varietatea operei, prin formula unui stil și a unei structuri intelectuale", criticul îl situează pe scara istoriei disciplinei, ineludabilă într-o judecată de ansamblu. Dacă Kogălniceanu a corespuns "momentului romantic" al criticii autohtone, Titu Maiorescu "a desfumat un teren aproape virgin prin marea lui capacitate de orientare spirituală, făcînd posibilă nașterea criticii estetice", iar Dobrogeanu-Gherea "a răscolit unele spirite și a pus în discuție cîteva probleme ale criticii moderne", patronul Sburătorului înseamnă exemplul unui autor "consacrat exclusiv criticii", pe care a slujit-o "cu talent și competență și cu o elevare spirituală pornită din convingerea în eficacitatea unui oficiu". După care urmează un omagiu simpatetic, care, încercînd a pătrunde în intimitatea personalității lovinesciene, consemnează, atît de caracteristic umanist, "farmecul peisagiului sufletesc" realizat de marele antemergător: "Acel care înobilează o profesie, afirmă o poziție a spiritului, de gust, de judecată și comprehensiune, din cultul instinctiv mai întii, reflectat mai pe urmă, al frumosului, la maturitatea expresiei sale, nu-și mai poate îngădui complezențe față de sine însuși și nici nu are nevoie de mici vanități intime. El poate fi privit ca instrument întîmplător al unei necesități ideale a spiritului omenesc, aceea de a fi fost oglinda caldă și pură a creației altora". Personalitatea implinită la o impresionantă treaptă, nu fără un viu substrat sacrificial, ajunge la impersonalizarea creației, în cuprinsul căreia omul, atît de profund exprimat în particularitatea sa, se idealizează de la sine vorbind cu autoritatea unei pilduitoare imagini obiective: "D. E. Lovinescu a ajuns la o etapă cînd își poate permite această detașare de sine; în numele său vorbește de acum o operă; dialogul între ea și critica următoare se va angaja cu toată seriozitatea de judecată. Neliniștea omului poate ațipi în fața realizării scriitorului, care și-a ars elanul într-o operă ce l-a obiectivat". N-am putea crede că Pompiliu Constantinescu n-a visat, la rîndu-i la un asemenea rezultat al vieții sale, care să fie incununată de "o floare spirituală", deschisă peste "persoana trecătoare". Rezultat care, precum în cazul oricărui creator autentic, a și fost atins, în pofida sfîrșitului său prematur.

Nu o dată învinuit de mizantropie, tendințozitate, "răutate", E. Lovinescu e apărut de către Pompiliu Constantinescu în calitate de memorialist și polemist, adică de ins care are curiozitatea de a scruta mobilurile temperamentale, structurile psihice ale ființelor umane. Mentorul i se prezintă drept "un contemplativ, un sceptic atras mai ales de laturile negative ale păpușilor sale umane". Într-un fel paradoxal, socotește Pompiliu Constantinescu, el e atras de modelele sale, chiar dacă sînt tratate "negativ", prin simpatie. Incisivitatea execuției literare

nu exclude acea mișcare lăuntrică, treltoare în ordinea estetică, ce produce un mitor comun sensibil între obiectul și biectul la convergența cărora se ivește portret: "Prin derivatele ei artistice, portretul și polemica d-lui Lovinescu se transformă în joc fermecat de verva conferă și superioritatea apriorică. Artia rămîne totdeauna deasupra din încrucișarea cu o ideologie și un temperament străin. Portretul și polemica d-lui Lovinescu unde adeziune artistică la agresivitatea adversarului pe care o savurăm intactă și compdesfășurată". E o fuziune a contrariilor putem adăuga, pe care arta și sacralitatea face deopotrivă cu puțință... Așadar polemica nu e, în principiu, o brutalitate imparabilă, un ritual de a-ți devora adversarul factură canibalică, putînd fi, atunci există vocație și cînd nu e depășit un prag realității, o manifestare îndrituită a unor "fibre artistice".

Întrucît am pus prezentele însemnări semnul actualității lui Pompiliu Constantinescu, să le încheiem cîtînd cîteva rînduri ale criticului interbelic care se potrivesc prin zător "tranzitiei" noastre... stagnanbăltind de inadecvări, incompetențe, cedde de o corupție proteiformă. Așternute în '30, ele par a răspunde, peste vremi, condei din prezent, îngrețoșat de ceea ce poate inspira, fără alternativă, ambiența "S-au clădit căminuri județene spre deputații și senatorii și-au întins tentaculoctotitoare. S-au pus directori, care au fădin ciorbă de fasole și cartofi palate, băgat bursieri toți studenții familiei, sfăcut alegeri și exerciții oratorice, de un au ieșit Demosteni provinciali cu piatra g a culturii în gură. Și fiindcă democrația plătește munca și meritele, sufragiul universal și-a plătit recunoștința pentru pătimpulturali, trimițîndu-i în parlament sădescarce, cu pumnii și injurăturile, o energică prea mult comprimată, între clasa primară și licență". "În fond cultura noastră suferă de aceeași lipsă de vitalitate și orgacitate, ca și celelalte domenii de viață publică. (...) Problema culturii (...) mealături de toate problemele statului naționaleconomice, politice, sociale. A judeca altînseamnă să ne înșelăm cu bravură și să o dem că ori am rezolvat totul, ori nu putem rezolva nimic". Fie-ne permis a întreba cu candoarea pe care o presupune cursul la clișeu: oare istoria e sortită a repeta?

Gheorghe Grigoriu

P.S.: Citim cu uimire și nu fără mișcări următoarele, sub semnătura multprețuitului de noi Alexandru George: "niște pigmei Perpersicius, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu sau Sebastian (sau un savant doar anost ca T. anu)" (*Adevărul literar și artistic*, nr. 5, 2001). Chiar... "pigmei"? Chiar... "un savant doar anost"? Am înțeles bine? Nu cumva Alexandru George îi tratează pe numiții critici cam așa cum odinioară l-a tratat Al. P. pe d-sa?

Criticul și familia sa de spirite

MARTOR, în adolescență, unor intime colocvii, ca și unor publice luări de poziții ale criticii redactaseră, în 1928-29, revista *Ka-ze*, înființând, mai târziu, în 1937, C.L.R. - Grupul criticilor literari români - dul nu m-ar fi dus că, în același acord de reciprocitate, aceștia ar putea să și polemizeze cu ei, contrazicând frontal unul aserțiunile alt, dacă nu chiar sintezele. La mijloc rămân după destul de multe decenii recalcitrate, ceea ce fină intuiție primară operând în ora unui grup cu afinități generale ce n-au putut fi dislocate.

În perspectivă, istoria literară a perioadei războiului numește această formațiune care, în timp ce se vede, se și nominalizase, drept cea de-a treia generație postmaioresciană. Ea se distinge mai cuprinzătoare decât gruparea din 1937 - nucleul Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu -, decât tot pe atunci și G. Călinescu și Șerban Cioculescu au practicat aceeași critică nemăsurată, supusă criteriului estetic și larg răsfrântoare a fenomenului modern în artă, mai puțin elemente personalizatoare l-au apărut, de pildă, pe G. Călinescu de Titu Maiorescu și nu mai puțin de intercesorul E. Lovinescu, pe când Peressicius, în parte și întru a nu atrage fulgerele lui N. Iorga, dar în mare prin temperament, și-a parcurs în timp ce și-a deplină solitudine cariera de literatură.

În fapt, punctul de plecare al acestei a treia generații postmaioresciene, nutrită în timp ce și-a firesc la alte izvoare decât ale mașinării, s-a aflat în tinda lui E. Lovinescu, și, sub raportul anilor de formație universitară și Pompiliu Constantinescu și Vladimir Streinu și Șerban Cioculescu ilustraseră în scrierile lui Mihail Dragomirescu, cel puțin fiindu-i o vreme asistent. Dacă în viziunea estetică al lui Pompiliu Constantinescu se pot decela rezidii dragomiresciene, alți doi compari s-au format, tot acolo, în reacție și contradicție. Însă cu toții și-au exercitat instrumentarul la marea școală franceză, într-un moment de indisputabilă supremație a acesteia - și aici se vede din nou despărțirea de G. Călinescu, mai puțin la școala italiană. Neîndoios, și G. Călinescu îl cunoștea la fel de bine pe Șerban Cioculescu, și în descendență mergând, și chiar pe tânărul Kléber Haedens, citiți la fel cu o altă formă mentis, la fel cum Vladimir Streinu posedă un bogat bagaj cultural francez, Șerban Cioculescu unul german.

Și, pentru că veni vorba, dacă între Lovinescu-cel-părintesc și G. Călinescu rapoartele se răciseră repede, relațiile cu menul *Sburătorului* ale celor trei apropiați au rămas în intensitate și căldură, prin vremea Șerban Cioculescu a frecventat puțin cenașurile, Vladimir Streinu, care-l adusesse la *Sburătorul* pe Pompiliu Constantinescu, i-a rămas mai apropiat maestrului, dar nu în măsura lui Pompiliu Constantinescu. Acesta a rămas profund atașat de critic, recenzându-i, în timp ce, fiecare lucrare, inclusiv romanele și memoriile, cu o admirabilă și mereu proasă voință de înțelegere.

Poate că mai mult decât lecția lui Sainte-Beuve și opțiunea structurală la raționalism a ceea ce i-a reunit ideatic pe criticii de la C.L.R., iar de aici la strânse relații de reciprocitate, a fost spiritul galic, pe fondul unor temperamente profund diferite, Vladimir Streinu fiind un dur cu accente tandre, Șerban Cioculescu un tandru cu accente de duritate, iar Pompiliu Constantinescu un pământiu cu mască senină, când, în tipare fiziologice, primul un longilin mai fragil la agresiunea ambientului decât lăsau să se vadă apăsările, cel de-al doilea, câștigând pariul de reciprocitate, tipic cerebral, de constituție voasă, iar Pompiliu Constantinescu de tură athletică, pe scara kreschmeriană. Cu toții, deasupra a toate, se bucurau de o învidiată libertate a spiritului, implicând în timp ce însecințele ultime, o anumită cruzime,

indispensabilă exercitării mandatului critic. De aici refuzul oricărei înregimentări, disciplina severă a îndoielii, credința în validitatea unei magistraturi ce se legitima, totuși, prin cel mai fragil și mai puțin palpabil parametru de care poate dispune o disciplină: gustul! Într-o epocă de fidelități cu risc sporit și de dezertțiuni franc răsplatite.

AU FOST, așadar, iar aici societatea lor s-a amplificat și a primit adeziuni ale unei generații mai tinere decât a lor, critici impresionisti, într-o literatură relativ recentă și pendulând între gratuitatea artistică și angajamentul social, între tradiție și inovație, clasicism și modernism. Cea de-a treia generație postmaioresciană s-a născut prin urmare estetică, iar Pompiliu Constantinescu o reprezintă plenar, ca unul care s-a pronunțat, în două esențiale decenii - 1926-1946 - aproape despre toți scriitorii naționali de seamă (dar și despre cei minori) ai epocii, cu substanțiale trimiteri în urmă, avântându-se polemic în marile dezbateri teoretice din jurul sămănătorismului, poporanismului, ortodoxismului, traivismelor, în spate și în față cu redute ale unei opuse familii de spirite, precum Nicolae Iorga, G. Ibrăileanu, Nichifor Crainic, V. Pârvan, personalități puternice pe fondul unui estetism deviat sau chiar al anestetismului.

Pentru Pompiliu Constantinescu, foiletonul - cel din *Vremea*, de la *Revista Fundațiilor Regale* - a fost modalitatea unei ritmice prezențe, îngăduind permanentul control, din post în post de observație, a fenomenului literar în desfășurare, cu clara percepție a consumului forțelor, a unei imense risipe cu rezultate enigmatice: "Nimic mai capricios decât o cronică literară; pus la discreția tiparului, foiletonistul scrie azi despre un roman, mâine despre un studiu, mai apoi despre un volum de versuri, după hazardul cronologiei sau după dispozițiile lui de lectură. Rareori își poate grupa cărțile după afinitățile lor intime, și mai rar după anume orientări generale."

Act de modestie, dar și de luciditate. Totuși, foiletonul facilitează detectarea cea mai mobilă a obiectului critic, este tabla pe care criticul își însușește ecuațiile, din stratul unor opinii de fundament. Pentru cel care se pronunță, de asemenea, în maxime și aforisme, foiletonul oferă idealul câmp de manevră aserțional: "Noi știm, totuși, că marea poezie, la limita ei extremă, confinează cu metafizica, dar nu se suprapune, nu se identifică metafizicii", dar "poezia moare, între altele, intoxicată lent de metafizică; se sufocă de ermetism, se sterilizează prin inteligență, se sinucide prin confuzia că trebuie să se identifice cu un act de cunoaștere, uitând că în esență e cântec, e sensibilitate nudă, e țipăt, este ea însăși și nu se poate

substitui nici metafizicii, nici științei, nici oricărui alt domeniu speculativ."

Partizan, în proză, al romanului în competiție cu nuvela și anume al romanului citadin, analitic, de factură psihologică și construcție realistă, notând eminentele reușite ale Hortensiei Papadat-Bengescu, ale lui Gib Mihăescu și Anton Holban, criticul tinerea încă mai departe: "Lipsește literaturii autohtone gustul de aventură și pitoresc străin, ca și un grad sensibil de cosmopolitism care să-i facă agreabila adaptarea la climate morale deosebite de ambianța lui sumară." Cu o curioasă explicație: "Românului îi place mai degrabă să fie gazdă decât oaspe; îl va fi educat la aceasta și neîntrerupta vizită a barbarilor în propria-i casă devastată, iar cât privește nevoia de pitoresc, și-a satisfăcut-o din împrejurările locale de o bogăție neașteptată în asemenea aspecte."

Adunate în șase masive tomuri de *Scrieri*, aceste foiletoane ale unei critici de atitudine, expertize sau comunicate de luptă, compun cea istorie a literaturii noastre, de la Titu Maiorescu până la critica generației sale, cu un dezvoltat popas în cea de a doua generație postmaioresciană - numai paginile dedicate lui E. Lovinescu împlinesc un corpus - de la Eminescu, Macedonski, Argezi, către Tristan Tzara, istorie a literaturii pe care n-a mai avut răgazul să o sistematizeze. Un vast product al libertății spiritului, excluzând identificarea esteticului cu etnicul, abandonul în fața iraționalității, cu toate lunecăturile vestind, în deceniile următoare, stingerea luminilor.

Adversar neclintit al sămănătorismului "cu fratele său bastard poporanismul, el însuși copil denaturat al socialismului gherist", Pompiliu Constantinescu își manifesta radicalismul până la a-i contesta, bunăoară, lui Ibrăileanu, ca moștenitor al tendenționismului gherist, "incurcat în stufărișul «caracterului specific» și al «datoriei» intelectualului față de țărani", aservit sectarismului de grup, calitatea de critic! Când Ibrăileanu scrie despre Eminescu, realizează o "exegeză de țârcovnic la o carte sacră", o "înțelegere de belfer meticulos, explicând lucruri evidente și chinuitoare prin lipsa oricărei perspective mai adânci." Nicolae Iorga "nu se poate impersonaliza, e tiranizat de instinctul obsesiv al adversității și, cu toate că "autor a atât de multe cărți, încât de multe va fi uitat el însuși a le fi scris cândva", rămâne unul din cei mai puțin citiți autori. Încă mai grav: "Judecățile estetice și logica d-lui Iorga sunt ale unui inimitabil comedian: poate că și Farfuridi n-ar fi făcut critică literară cu o mai inalterabilă coerență." Acel Iorga care, judecându-l cu asprime pe Creangă, subvaluând cu dușmănie pe Maiorescu și Caragiale "a privit modernismul cu o inchizitorială intoleranță." În fine, în paginile istoriei sale a literaturii

Pompiliu Constantinescu - student

române, Nicolae Iorga și-ar fi asigurat "gloria unui masacu neronian". În concluzie când vezi câte nedreptăți comite "nu-ți vine să dorești un cataclism cosmic, un cutremur de câteva ore, un potop mai serios ca cel de pe vremea lui Noe, o ploaie de comete sau alte asemenea nimicuri, în speranța că sedimentarea capricioasă a valorilor stabilite de istoria literară a d-lui Iorga și-ar găsi, poate, un echilibru mai firesc?" În 1943, verdictul se nuantează, N. Iorga "a avut intuiții fulgerătoare și opacități masive, s-a ridicat la accente de geniu și a căzut în platitudini ciudate, a scris cărți vii și a conceput tomuri moarte, a dominat cu temperamentul inteligent mai organizat și a dat uneori dovadă de absența amândurora." Momentul polemicii, desigur, trecuse, "dar a murit Iorga și-au rămas iorghistii, s-a stins astrul și au rămas opaitele."

COMPARAT cu stilul artist-epurat al lui Vladimir Streinu, de supravegheată, cristalină elaborare, cu acela declarat neartistice, ci doar supus obiectului, însă în delectabilă logică al lui Șerban Cioculescu, stilul foiletonistic al lui Pompiliu Constantinescu se vedește succulent, mușchiulos, vehement, mai apropiat de al lui G. Călinescu - o suprapunere, de ex. a portretelor făcute de ambii lui Nicolae Iorga și Vasile Pârvan, ca oratori, demonstrează similitudinea de modalități expresive, plăcerea culorii. De unde parcă și sentința călinesciană la adresa criticului: "fără să se coboare la nuanțe, prinde cu ochi sigur esența obiectului și cu acest element dă un verdict estetic, care oferă un maximum de procent de adevăr." Rezerva, câtă este, provine din unghiul diferit în care au văzut G. Călinescu și Pompiliu Constantinescu problema criticii - act de creație. La autorul *Scrierilor*, "critica este creațiune în măsura în care reface, prin analiză și sinteză, o serie de valori artistice și anume, într-un domeniu în care valoarea spirituală este în același timp și valoare expresivă."

La Centenarul nașterii criticului, cu care destinul n-a fost darnic în zile, chiar dacă astfel l-a cruțat de amarele încercări prin care neapărat ar fi avut de trecut în deceniile de comunism, să reținem acest tablou de ansamblu asupra căruia putem medita și astăzi: "La baza modernizării noastre e un substrat adânc de tradiționalism. Regretul de a nu fi fost catolici, sau de a nu fi introdus votul obștesc în 1866, e o eroare. Revoluția (din 1848, n.n.), tocmai prin caracterul ei mimetic, nu ne-a alterat fondul original; dar dacă acest fond nu ar fi reacționat, nici modernizarea lentă n-ar fi fost cu puțință, nici personalitatea neamului nostru nu s-ar fi conturat atât de precis în literatură."

Interferența între valoare și înțelegerea istorică a generat la Pompiliu Constantinescu ceea ce Șerban Cioculescu evidențiază ca "expresie justă în haina de sărbătoare a cuvântului."

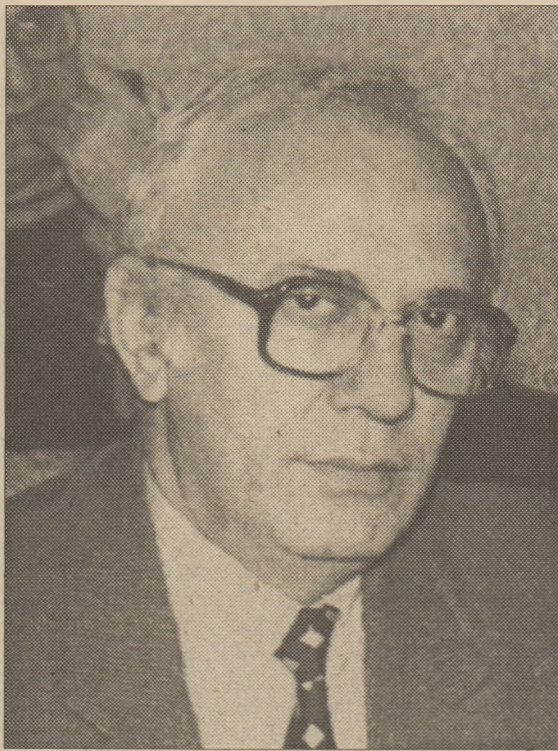

Cu Vladimir Streinu și Mihai Ralea

Barbu Cioculescu

România literară 13

24 decembrie

Vorbe din zori și pînă-n seară. Inima poate să fie un mare timpan. Cade firul de praf - goală pe dinlăuntru, inima bubuie. Vorba, firul de praf, piatra din ceruri, cenușa - din zori pînă-n seară: de sus. Cîț prețuiește un sunet?

Apatie - ceasul tău a venit.

Mersul în somn, vorbitul în somn. Apatia - cîta întindere are? În bolgia ei, între arbori cu același număr de crengi, printre sunete cu același mic număr de unde. Să mă prefac a fi, să mă prefac că adorm. Clerici înalți, printre torțe cu flacăra neagră.

Ciinele din dreptul palatului - înalt și flocos cît un dulău ciobănesc, scurt, însă neverosimil de scurt, cam de vreo patruzeci de centimetri. Capul mic, lung și ascuțit - pe care și-l poartă în felul cocoșătilor. Ochii îi sînt așezați oblic și au tăietura ca ai copiilor bolnavi de mongolism. Pășește fără spor. Ca să privească încotro îi arată bătrîna ce-l conduce (glasul bătrînei: dulce, cîntat, matern) trebuie să se întoarcă cu totul, anevoie. Încearcă, pe cît îi stă în puteri, să nu iasă din cuvîntul însoțitoarei. Limba îi iese din gură, lungă și țeapană. Pare să ridă-tîmp, cum ridă fapturnile fericite în imbecilitatea lor.

(Rîndurile de mai sus le-am scris fără nici o plăcere. Va trebui, cîndva, să le reiau, cu gîndul la soiul acela de milă care tendeam să adun de pe drumuri și ciîni paralizici - și să-i crești cu devoțiune și uitare de sine.)

Toată ziua mi-a mers rău. Pentru că mi s-a arătat ciinele? Sau începuse deja să-mi meargă rău de vreme, ce am avut ochi să-l văd?

25 decembrie

[...] Pentru *Codex Diabolicus*.

Cărțile imaginației fără friu și ale vorbirii care, singură, din chiar puterea cuvintelor, își naște un anume (un oarecare) conținut. Absența intenției și lăsarea în voia dezordinii - o putere neîngrădită și distructivă.

Nu orice gînd se cuvine să-l duci pînă la capăt. Sînt zone periculoase ale gîndirii; trebuie să ai tărie pentru a le ocoli, cînd îți dai seama că n-ai mijloace pentru a le cerceta. Deosebirea vocilor în timp ce scrii.

Specula cu zahăr, carne, ulei - o fac, astăzi, bătrînele și femeile de serviciu; ele au timp să stea la coadă și cînd cer supra-preț îl cer pentru ceasurile pierdute de-ampicioarele în fața magazinelor. Așa că un kilogram de zahăr, pentru cumpărător, tot 9 lei costă.

Pentru *Codex*:

Experiența lui Cain. *Fuga*. În H. Hesse pare necesară. Goldmund: după ce a ucis (în legitimă apărare, dar se pare că în materie de homicid legitimă apărare este liniștitoare numai în ceea ce privește convenția legii) el devine un alt fel de om. Crima: o experiență fără de care personalitatea artistului s-ar lipsi de o dimensiune fundamentală? Din stirpea lui Cain s-au născut cîntăreții din alăută și lucrătorii fierului.

Caracteristicile fierului. Să le enumerăm și să vedem ce presupuneau că se află înapoia lor vechii egipteni de vreme ce au evitat în chip programatic folosirea fierului (într-o epocă în care a nu folosi acest metal era tot una cu a accepta o înfrîngere). [...]

"Casa sufletului" și demonii. A fi locuit. A fi gol (fie chiar și curat - "cu casa măturată") este o primejdie.

Deznădejdea și Swift. În țara cailor - și nici acolo.

"Cu omul se poate întîmpla orice." (Gogol)

Sonata Kreutzer - un comentariu pentru *Codex Diabolicus*. Castrarea morală. [...]

Miine seară - spre Tîrgu Mureș.

Trei nopți pierdute și, probabil, încă una, asta care va veni.

Tîrgu Mureș - un oraș în care am fost, pe care nu l-am văzut însă. Întîlniri cu necunoscuți. Tare aș vrea să dorm și să mă trezesc fără amintirea nici unei ființe întîlnite în ultima vreme. Inutil. Vagoane de dormit și curățenia lor îndoielnică. Odăi de hotel pline de șvabi (am dormit cu lumina aprinsă, cu prosopul pe față), mirosind a albituri rău spălate. [...]

X. din *Codex Diabolicus* trebuie să locuiască într-un oraș de provincie cu oarecare vechime (o lume așezată în aparență, pătimașă în fond, colcăitoare, practicantă a tuturor păcatelor și viciilor capitale - știința disimularii).

Invențiile personajului - de mică importanță, retribuite ca atare; fiecare din ele, însă, conține în germene și puterea de a distruge (el își închipuie că este singurul care o știe!). Să caut nume de firme importante dintre anii 1920-1940. Corespondența.

Ca o obsesie: ori de cite ori se așează la masa de lucru, să scrie (chestiuni, firește, fără importanță), X. trăiește sentimentul nebulos că, de fapt, ar trebui să facă altceva.

21 decembrie

[...] A cugeta despre rău poate să fie un rău?

De asemenea: ar trebui să aflui numele unor biblioteci importante, să întocmesc o listă cît mai mare de cărți.

Actul transcrierii, la care m-am gîndit mai demult și posibilele lui semnificații. Golicuina unui text necomentat și puterea lui.

Simboluri malefice - o listă.

X. - antecedente simple. Fiul unui intelectual. Deosebirea dintre un om născut printre cărți și un om care descoperă singur existența și importanța lor. X. și cărțile care provoacă în el simțămîntul spaimei. Pentru ele are o atracție deosebită - cu vremea își creează un organ anume pentru depistarea paginilor (chiar și în cărțile cele mai luminoase) cu mesaj malefic. Cu un an înainte de-a merge în străinătate, la studii, îl întîlnește pe asistentul universitar C.M.I. Pentru întîia oară depistează în aceasta un purtător de mesaj demonic. Deci: Nu numai cărțile, ci și oamenii. (Aici trebuie să demonstrez că nu zadarnic am cunoscut o mulțime de oameni; să nu mă sfiesc să-i descriu pe înclinații spre rău).

Tot mai numeroși oameni fără biografie (un om fără biografie incapabil să se susțină mecanismelor de formare socială, tot mai bine puse la punct în lumile civilizate) - în aceștia, modelați de școală (de teama de-a nu ieși de pe o pistă ce l-ar putea asigura liniștea zilei de miine), X. descoperă pe fiii Satanei. Cluburi, asociații, frății, secte, partide. C.M.I. - apt să adune în jurul lor ființe de calitate pentru a le distruge, răpindu-le nădejdea, bucuria de a fi, inoculindu-le disprețul pentru orice formă de acțiune, uniformizindu-i. X. se desparte de el cu impresia (de fiecare dată) că face un pas înapoi ca dinaintea unei prăpăstii. Sterp; interesat de viitor (pentru că nu-l cunoaște); de politică; de mulțimi; de metamorfoze; de structuri și de limite - Satan. Gîndirea demonică și ce crede despre Satana mulțimea. În numărul mare al numerelor sub care se ascunde Satana X. vede semnul ubicuității lui. (Folclorul, în această privință, o să-mi fie de folos). Un comentariu al *Ispitirii pe munte* - obligatoriu, întrucît mi se pare că nicăieri în altă parte nu se arată mai limpede trăsăturile personalității demonice.

15 decembrie *)
Dimineața - pierdere de vreme. Pe la ora 11,30 - convorbire telefonică: Adrian Anghelescu (aproape trei sferturi de oră) - nimic concludent Despre *Istoriile III*; vom vedea cum se vor desfășura formalitățile de acceptare (sau de respingere!). Miine, pe la ora 13. Omul acesta este de nisip. Pare să se alcătuiască mereu - fără liant, însă, nisipul care este A. Anghelescu ia de fiecare dată altă formă.

16 decembrie

Discuția cu A. Anghelescu s-a aminat. Omul spune că este bolnav. Poate - dar eu nu cred. Cred mai degrabă că finalul *Istoriilor III* l-a speriat și că nu știe ce-ar trebui să-mi spună cînd o să dea cu ochii de mine.

Am recitat *Casa de lemn*. Îmi pare rău că l-am abandonat - pentru că mi s-a părut nu numai bun, ci și inspirat. Oricum, îmi va veni nespuse de greu să-l reiau și să-l duc mai departe; să regăsesc - adică - starea de suflet care mi l-a dictat. Dacă voi avea doar un fragment de poem și nu un poem întreg va fi pentru că n-am avut destulă credință (vorbesc întocmai ca un credincios care-și reproșează faptul de-a se fi "cenzurat" în toila celei mai fierbinți - și, prin asta, eficace! - rugăciuni).

18 decembrie

Un început de epistolă a profesorului Leon Pascal către fiul său, Titu - drept răspuns la invitația acestuia de-a citi o carte despre care se spune că ar fi una din marile îndrăzneții ale vremii.

"Am răsfoit cartea - de fapt, am citit-o. Mă întreb dacă cei ce o laudă nu cumva s-au mulțumit s-o răsfoiască (așa cum aș fi făcut-o și eu în condiții normale) ca să-i poată atribui, apoi, în liniște, o mie și una de calități.

Deci, am citit cartea pe care mi-ai lasat-o acum o săptămîină pe masă, împreună cu recomandările tale. Neștiința de-a construi, vorbăria, lipsa de har - și nepriecerea la oameni, toate laolaltă mi se par minate de un duh rău, prost și agresiv. Culmea e că și viclenia autorului, și agresivitatea lui rămîn în teritoriile ineficienței. Aici spune și peste o pagină își ia vorba înapoi. Scrisul lui e greoi dar fără putere, masiv dar flasc, zgomotos dar neinteligibil. E îndrăzneț? Se poate - dar tot atît cît și prostul satului îngrășat din bunăvoința oamenilor, cînd se dă orbește și neîndemnic chiar la mina care l-a îndopat. Ironie boantă, birfă fără haz; încrîncenare fără obiect - și cînd spune despre sine că este modest și că tocmai de aceea critica nu l-a "însăușat", te întreb ce s-ar fi făcut dacă modestia asta a lui ar fi fost răsplătită cu un scaun? Pe spinarea cui l-ar fi rupt? Pe pieptul cui și-ar fi așezat el, apoi, dosul greu și îndesat ca să își înceapă plicticosul monolog?".

Zaharia, 14 (mai cu seamă de la v. 12 pînă la sfîrșit)

"Dar iată urgia cu care va lovi Domnul popoarele, care vor lupta împotriva Ierusalimului. Le va putrezi carnea stînd încă în picioare, le vor putrezi ochii în găurile lor și le va putrezi limba în gură."

Mărturisirea Rodicăi. Din copilărie (de la vîrsta de 12 ani) a tot așteptat să vadă cu ochii ei un copil lepădat. Zilnic, gîndul acesta a stat trez în ea; n-a fost împrejurare în care să nu treacă pe lîngă lăzile de gunoi ale orașului și să nu se uite la ele cu luare aminte. Acum cităva vreme l-a văzut pe acest copil. Ninge peste el și lumea îl înconjurase. Eu cred că R. a văzut scena asta cu treizeci și doi de ani înainte. (Și dacă noi înșine am murit de foarte multă vreme?)

26 decembrie

Poți să afirmi despre un text că are un *oarecare* sens, așa cum ascetii din pustiu Tebaidei afirmău că demonii au o *oarecare* materialitate. Prin forța lucrurilor, un poem trecut cu bine pe sub exigențele axiologice, poate fi citit în mai multe chei și, prin urmare, conține mai multe sensuri. Textele vorbirii în neșire, ale dicteului automatic, sînt plurisemantice, cum se spune. Ochiul caută printre cuvinte, printre rînduri, un sens - și dă de unul, acesta este, însă, întotdeauna, insuficient:

28 decembrie

Cîndva, între blocuri (priveam de la etajul opt) am văzut drumuri făcute cu pasul - o împletire de linii dovedind un extraordinar bun simț al compoziției. N-au fost luate în seamă. Constructorii au turnat asfalt peste ele, în funcție de necesitățile unui proiect ce nu-și propusese să țină seama de meandrele naturale ale mersului pe jos.

Treptat, peste cărările asfaltate, oamenii și-au refăcut adevăratele căi de acces. Tenacitate, s-ar spune - dar aici nu este decît lucrul instinctului libertății - unde funcționalitatea este totuna cu armonia.

În ziua aceea, scrie fiul lui Berechia, va sta scris pînă și pe zurgălăii cailor: "Sfînt este" - și așa mai departe.

Ziua aceasta, zic eu, a venit demult. Un eveniment se petrece o dată pentru sine și a doua oară pentru a ni se îngădui să luăm cunoștința de el. Cînd se petrece a doua oară, trăim în chip confuz simțămîntul amintirii. Poetul dă replică unor întimplări deja petrecute, de pe vremea cînd el însuși exista cu adevărat (fără a ști că exista). [...]

Să fii critic și să scrii despre Mereseev (sau despre Darie) ca despre o faptură a realității controlabile (a istoriei, mai exact) mi se pare o formă de obediență delirantă. Cînd se scrie despre Hamlet ca despre o ființă cu stare civilă (uitînd cu totul de Shakespeare și de istoriile pe care acesta le-a cercetat) - faptul devine implicit un elogiu al artei și al puterilor ei.

29 decembrie

Convorbire cu D. Alexandru despre *Codex Diabolicus*. Îmi este din ce în ce mai clar că de cartea aceasta este nevoie. Personajul nu are încă un nume (și nici numi pot da seama încă din ce sferă onomastică să i-l aleg).

Nașterea Logofetesei¹⁾ - ca un basm. Cu ea voi încheia *Istoriile*.

Despre moartea Logofetesei²⁾ se povestește ca despre un fapt nesigur. La o cafea cu bătrînele ei prietene. (Cum se moare - jocul de-a agonia). Acasă, în Romanai, într-o vară cu nunți; singură. Rămîne acolo, se resemnează, între bătrînele "inlocuitoare".

După două săptămîni de foame impusă (îngrijind între timp o lehză). Se

sperie: "Acum te pomenești că n-o să mai mor niciodată". Ea povestește, la înmormîntarea lui G. Palada, despre cele trei morți ale sale.

Logofeteasa - bătrîna. Într-un singur an (cel al morții) - bolile tuturor celor pe care i-a iubit; păcatele tuturor celor pe care nu i-a putut împiedica de la păcat. Mă gîndesc la nesfîrșita ei bătrînețe. [...]

Leii rîgînd în grădina zoologică din Craiova. Totul a început de la un oftat - ceva mai mult decît zgomotul unei răsuflări, ceva mai puțin decît un geamăt.

Într-un tramvai gol. Din pricina frigului stau în picioare. Doi bărbați se urcă și, probabil din aceeași pricină, nu se așază pe scaune. Unul din ei vorbește mult, e vesel. Celălalt îl ascultă. Amîndoi sînt în spatele meu. Celui ce vorbește îi simt răsuflarea. Celălalt, ca și cum n-ar avea de ce să se sprijine, se prinde cu ambele mîini de mijlocul meu și continuă să asculte. Sînt indignat. Îmi dau seama însă, că omul nu-și dă seama ce face. El trebuie să se țină drept, și cum tramvaiul pare gata în orice clipă să sară de pe șine, n-a găsit ceva mai aproape și mai sigur decît pe mine. Simt cum mă pătrunde prin haine căldura palmelor lui. Cobor din tramvai aproape bolnav.

Despre ceasul acesta voi scrie.[...]

30 decembrie

Pentru *Nașterea și învățăturile...*, probabil:

Logofeteasa:

- Adevărata naștere a unui om se întîmplă cînd mă-sa moare. Atunci i se rupe și lui buricul cu adevărat. Ca să te naști odată și tu - spune ea către fiul ei, Iancu Dudescu, măcar să plec, dacă de murit nu pot să mor. [...]

Transmiterea cunoștințelor magice se face, îndeosebi, pe patul de moarte. Adam, tatăl Logofetesei, purcede la inițierea fiicei lui adoptive cu sentimentul (deși este un bărbat în putere) că în curînd va trebui să intre în agonia.

Mirosul mortului este semn de mare păcat. La înmormîntarea lui Iancu Dudescu (în vara anului 1948) oamenii uita de cumplita căldură ale verii și privesc cu suspiciune la el.

Ce faci cînd te afli cu mortul în casă? Acoperi oglînda, alungi animalele din preajmă, pui apă și piine pe fereastră. Ești atent să nu-ți cada cumva lacrimi pe obrazul mortului.

Istoria mare și istoria mică (Gh. Palada și M. Palada). În istoria mică totul are însemnătate (absența gradelor de comparație).

A înțelege: un bun punct de plecare pentru non-acțiune. [...]

Arături și gropi am visat, ape tulburi, veșminte negre și vite tăiate.

Rodica îmi povestește despre o cabană plină de cirjele celor vindecați.

Un *Proiect de poem* pentru Daniel Turcea

Se ceme sarea pămîntului,
cade la pămînt,
intră-n pămînt.

Îmbuibă-te, frate pămînt,
satură-te, zic,
mîncîncă sare, carne curată de om...[...]

**Text îngrijit de
Cristina Cioabă**

*) Din *Jurnalul* lui Mircea Ciobanu, revista noastră a mai publicat fragmente în nr. 1 din 10-16 ianuarie 2001

¹⁾ Vezi vol. *Țînarul bogat*, povestirea cu titlul *Nașterea Logofetesei*, p. 125.

²⁾ *Ibidem*.

PREPELEAC

de Constantin Țoiu

AMINTIRI CU POEȚI

De obicei, poezii înclină mai mult spre artele plastice decît prozatorii care preferă de regulă muzica. Sunt și excepții, desigur.

Deunăzi, stînd la masa de lucru, în timpul unei pauze, am privit mai atent cele trei portrete agățate pe peretele din fața mea pe care mi le-au făcut și mi le-au dăruit cu diferite ocazii trei poeți: Marin Sorescu, Nichita Stănescu și Mircea Ciobanu. Al treilea, un bun narator și redactor la editura *Cartea românească*, scria și poezie, amestecîndu-se des cu poezii. Un împătimit al lui Mateiu Caragiale. Ca desenator, era mai talentat. Ca poet, nici nu se putea compara cu ceilalți doi. Deși era mai învățat decît ei, mai sofisticat. În lipsa unui har superior, el îl compensa prin lecturi intense... E drama poezilor mijlocii.

Primul portret al lui Marin Sorescu este dedicat simplu, direct: *Lui Țoiu, cu dragoste*. Executat în tuș, mă făcuse cu pipă, nărav la care am renunțat demult. Desenul lui Nichita e doar o copie după originalul răcit. Nici o dedicație, nimic scris; țin minte că portretul îl făcuse la chef.

Mai profesionist este portretul lui Ciobanu. Executat în creion și foarte șters, după atîta timp. E ca o pată umbră, aproape lipsită de contur, ceea ce îi sporește misterul, cît se mai vede. Dedicatia, caligrafiată, este și ea estompată: *Cu aproximație*, (scris deslușit, n.n.); urmează imediat o rupătură a hîrtiei subțiri, de carnet, cam un centimetru pătrat; în continuare, pe hîrtia subțiată la maximum, un cuvînt indecifrabil; și, mai departe: *într-un ceas bun*, rămas întreg; iar la urmă de tot, clar, *Constantin Țoiu*, fără lui șters ca și numele autorului desenului realist. Portret făcut cu o acribie maniacă, dînd impresia că artistul a ținut, magic, să ia în stăpînire modelul...

Amatorilor de piese biografice, istorici literari etc., le țin la dispoziție desenele amintite.

Pe vremea aceea, prin 1983, devenind de doi ani, în urma alegerilor, vice-președinte al Uniunii, mă bucuram de simpatia tinerei generații de scriitori, mulți din ei vizitîndu-mă des. O dată, unul, al cărui nume nu-l dau în vileag, se plînsese că Mircea Ciobanu, ca redactor, le cerea bani unora ca să-i publice, glumind că și doctorii, la urma urmei, luau parale cînd te duceai la ei să te opereze, ori judecătorii, pe la procese. Azi așa, miîne așa... Pînă ce, unei poete țigănci, autoarea unor versuri țigănești, i se ceruse salba de aur ce o purta la gît, în schimbul publicării, aceea dîndu-i-o pe loc, de la gît. Dețin aceasta, de la o personalitate a literaturii, în viață. Îi voi spune, dacă e contra, renunț. Deși ține strict de istoria literară a vremii.

Față de acest cinic înzestrat provenind din estetică, ceilalți doi, Nichita și Sorescu păreau niște copii. Afacerist însă, și arghirofil, fusese și Argezi, în definitiv; nu mai spun de Mircea Dinescu, păstrînd proporțiile.

Despre Tudor Argezi se povestesc atîtea... A daug o scenă văzută cu ochii mei. Mai spusei... Am mai scris, o dată, deși nu strică să repet, spre întărirea... Era în mai, prin 1953, de *Sfîntul Constantin și Elena*, în plin proletcultism. Și auzisem că Argezi vindea

cireșe la el acasă. Le vindea chiar în poarta casei lui cu livadă, din Mărțișor, unde e și îngropat. Ca tocmai apăruseră cireșele de mai... Dadusem colțul ulicioarei din Văcărești, mă apropiam cu nodul în gît, de emoție... Văzusem de la distanță coșul de nuiele, tîmul, cu cireșe așezat în pragul porții. În jur, nimeni, nici un cumpărător. Hazardul vrînd probabil să fiu martorul absolut. Mai întii, îl salutaseam cu sfiala unui derbedeu pus pe calea cea bună; inclînîndu-mă cît mai în jos înaintea clasicului cu bască și papion, ceea ce nu mergea deloc cu vînzătorul de cireșe... El mă întrebă la iuteală *cît?* punînd mîna pe balanța ruginită. *Un kil*, murmurase, dus; iar el potrivi pe *limboi* greutatea de nikel, fără să-i tremure mîna, ca mai tîrziu, și mă înșelă repede cu o zecime, două... La urma urmei, iarăși, bani ca să te publice, dacă n-ar fi avut, și-ar fi cerut și Argezi. Numai ca... *Quod licet Jovis...*

❖

Nichita, tot ce făcea, făcea ca un print, rus, cum se spunea; și, într-adevăr, geniul său de la miază-noapte se agățase definitiv în zbor de meridianul de la Ploiești... Totdeauna, îl puneam întiiu printre poezii trăitorii. Pînă după moartea lui Marin Sorescu, și cînd, citindu-i ultimele versuri scrise pe patul de suferință de la spital, am început să ezit... E în Sorescu, și el genial, ceva între cocaseria existenței imediate și gluma țărăneasca de dincolo de Olt, orișice ar fi. O artă avînd tăietura esențială a meșterului de la Hobița, precum și precizia geometrică a oltenecilor țesînd covoare.

O dată îl văzusem pe Nichita făcînd un gest nebun-nebun... Ne aflam mai mulți inși împreună la Șosea, cînd declarase din senin regină pe batrina femeie de serviciu a localului, pupîndu-i mîna îndelung și cerînd balaoacheșilor din orchestră să execute marșul de încoronare... Fusese ceva mai .....și decît pagina lui Flaubert în care slujnica bătrînă este decorată de triumfătoare burghezii a tîrgului pentru serviciile ei: *Cincizeci de ani de servitute umană*.

Nichita, cît a trăit, a fost și un răsfățat al criticii... Ceea ce îl jena unori și pe el, de o luciditate extremă. Cînd nu era clar că lauda pe cineva din motive subiective, - era nemilos.

Dar ce entuziasm pe el cînd se ivea un talent nou... Jubilarile lui cînd apăruse Florica Mitroi!... "Mitroi! auzi?" făcea uimit ca de ceva colosal. "Mitroi! Mitroi!" repeta, - *excepția androgină*... Pînă ce nonconformista dispăru.

Dintre ceilalți poete, îi plăcea Ileana Malancioiu pentru asprimea și autenticitatea versului. Ce m-a frapat e că, într-o zi, la "Luceafărul", în biroul lui, Ștefan Bănuțescu o laudase și el găsindu-i mai multă feminitate... Pe urmă, Nichita o mai remarcă pe Angela Marinescu, atras de lirica sumbră, de metafizica ei impunătoare față de *minoderiile*, de ismenilele feministe.

Excesele lui princiare, laudele convenționale făcînd destule victime printre amatori. El îi lauda vîzînd cît suferau din lipsă de har. Pe cînd cu cei cu adevărat înzestrați se purta fără menajamente, arta obligînd... Mai cu seamă cînd se întîmpla să i se pună în față clasamentul oficial.

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

Electra în 2001

DE CE tinărul regizor Dan Vasile a ales să pună în scenă piesa lui Petru Dumitriu *Preludiu la Electra*, rămâne o întrebare la care n-am găsit răspuns nici după ce am văzut spectacolul realizat la Theatrum Mundi și găzduit de Teatrul Foarte Mic. Am putea spune că expresia dramaturgică a scriitorului este aproape accidentală și în nici un caz nu poate concura, în vreun fel, cu vina romancierului. Publicată în 1945, *Preludiu la Electra* rămâne aproape o excepție în cariera lui Petru Dumitriu, o excepție ce a confirmat regula, adică stilul unui romancier cu o operă ce merită a fi studiată. În cele din urmă, această punere în scenă nu cred că-i servește nici lui Petru Dumitriu (cred că autorul de pe coperta întâi a programului de sală este același cu cel de pe coperta a patra - Petru Dumitriu! - și că doar o regretabilă greșală de tipar ne poate juca feste), nici regizorului, nici teatrului și nici chiar actorilor, previzibili aproape în tot ce fac. Povestea piesei nu este datată, ea poate fi amplasată în orice timp la fel de bine: criza cuplu-

Theatrum Mundi: *Preludiu la Electra* de Petru Dumitriu. Regia: Dan Vasile. Scenografia: Alina Herescu. Light design: Dan Vasile. Distribuția: Tudorel Filimon, Raluca Penu/ Carmen Stimeriu, Silvia Codreanu, Vasile Toma, Ion Bechet, Irina Birlădeanu, Iby Costin.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel
Șușară

LA Academia Julian, de pildă, adolescentul Stoenescu da un examen strălucit cu un bătrîn pictor academist, William-Adolphe Bouguereau, în vârstă de 75 de ani, iar profesorul său cel mai apropiat, J.-P. Laurens, cu toată reputația lui pedagogică, trăia în incontinențe reverii medievale pe care le și oferea publicului sub forma unor impozante compoziții istorice. Nu e greu de presupus că trecerea lui Stoenescu de la sumarele lui exerciții de pictură de pînă atunci - pe jumătate superficiale prin absența unei supravegheri calificate, pe jumătate sentimentale și cu miză minoră prin raportarea la grigorescianismul tardiv - la marile compoziții istorice, cu bărbați celebri, cu bătălii crîncene și cavalcade ametoare, nu a fost tocmai ușoară și nici lipsită de importanță. Însă rapiditatea cu care a rezolvat proba de examen la Academia Julian, în admirația comisiei și chiar a bătrînului profesor¹, dovedește, fără prea mari îndoeli, că tinărul Stoenescu avea o excepțională dexteritate și o putere aproape naturală de a găsi cu promptitudine soluții convingătoare. Cel mai important moment din această perioadă, dar și unul dintre evenimentele artistice care dezvăluie psihologia, vocația și disponibilitățile creatoare ale tinărului artist, precum și o anumită perspectivă morală care se profilează acum, este acela al dublului său debut

lui, triunghiul conjugal dezvoltat perfect simetric în ambele părți, trădări, portretul unui tip de conducător, mondenități, vilve. Egist, Clitemnestra, Cassandra, Agamemnon pot fi nume generice care închid un tip cunoscut de dramă, de conflict, de tragedie. Actualizarea dorită în spectacol gasește sprijin în text și nu mi se pare nimic forțat în modernitatea costumelor de seară sau de jogging, de pildă. Dar cu asta nu se rezolvă esențial un spectacol. Piesa lui Petru Dumitriu suferă într-un fel de absență tensiunii dramatice, a replicii scrisă cu nerv care să construiască dialogul scenic, să definească tipul de relații, de situații. Prăfuiala vine nu din subiectul tratat de autor, ci din lipsa de anvergură dramaturgică. Dacă regizorul a ales textul, este de presupus că avea și acele soluții care să ni-l prezinte atins de nerv, incitant pentru societatea în care trăim, dincolo de clișee. Dacă piesa a fost o comandă, atunci se explică mai ușor aerul superficial care adie pe scenă. Oricum ar fi, este o distanță între provocarea pe care *Pelicanul* lui Strindberg (spectacol făcut de Dan Vasile la Teatrul Național din Iași pentru care a fost nominalizat la ediția ultimă a Galei Uniter la *Premiul pentru debut*) a constituit-o pentru Dan Vasile, pentru trupă și spectatori și această mizanscenă cosmetizată, dar ostenită. Regizorul nu a fost ajutat nici de scenografa Alina Herescu. Ea n-a rezolvat un spațiu în care să fie amplasată dra-

Raluca Penu, Vasile Toma, Silvia Codreanu, Tudorel Filimon în *Preludiu la Electra* de Petru Dumitriu. Regia: Dan Vasile

ma (a găsit o singură soluție: locul Casandrei, care a rămas doar o prelungire, un apendice față de reședința principală), și asta este poate cel mai grav lucru care afectează miza montării. Și costumele mi s-au părut că poartă pecetea unei abordări în sine și nu al unui studiu de personaj. Alina Herescu este lipsită de experiență, nu de bune intenții. Mai are nevoie de timp ca să descopere ce materiale merg pe scenă și ce materiale sînt respinse ș.a.m.d. În acest context, nu se poate vorbi despre o performanță din partea actorilor, plecînd poate chiar de la distribuirea într-un rol sau altul. Situația și aparițiile au fost previzibile: Tudorel Filimon în Egist nu mă surprinde cu nimic, știu pas cu pas cum își va construi personajul, cu șarje cu tot. A fost folosit într-un registru unde nu mai este obligat să descopere ceva, apelînd la aceleași mijloace. La fel Raluca Penu (nu am văzut-o și pe Carmen Stimeriu. Deocamdată.). Clitemnestra se comportă la fel și cu Egist, și cu Cassandra, cu Agamemnon sau cu Bătrîna. (Irina Birlădeanu, o pată de culoare într-o masă de gri-uri,

cu atît mai meritoriu, cu cît rolul său este mai mult decît secundar): exterior, patetic supralicitat, fără nuanțe și diferențieri pe care relațiile total diferite cu fiecare în parte le-ar fi cerut neapărat. Vasile Toma nu se simte prea confortabil în pielea lui Agamemnon, pe care o poartă fără să-i descopere ceva din natura ei, din esența orgoliului și nepuțințelor unui bărbat atins în vanitate. Singura care încearcă cîte ceva, cu mici izbînde, este Silvia Codreanu în Cassandra. Pare că toată lumea a poposit mai mult lîngă acest personaj, de la costum și machiaj, pînă la cele cîteva nuanțe ale disperării, ale culpelor, ale unei iubiri contorsioante. Din păcate, și aici o prea mare agitație manifestată aproape de fiecare dată la fel ar fi trebuit epurată de surplusuri, de creste prea mari.

Senzația, la sfîrșitul reprezentației, mi-era destul de limpede: am asistat la un preludiu, la un exercițiu pregătitor, la ceva ce ar putea anunța un spectacol. Mai rămîne să se găsească miza acestei alegeri.

Un pictor aproape uitat: Eustațiu Stoenescu (II)

din 1905. La doar douăzeci și unu de ani, foarte apropiat profesorului său J.-P. Laurens, în atelierul căruia îi cunoaște acum pe celebrii sculptori A. Rodin și A. Bourdelle, el expune atît la Paris, în cadrul Salonului oficial, organizat de Societate des Artistes Français, cît și la Craiova, în cadrul Societății artistice «Theodor Aman». În mod semnificativ pentru natura personalității sale și pentru temperamentul său artistic, el se comportă cu acest prilej *comme il faut*, adică detașat, cu o exactă intuiție a contextului, puțin oportunist și chiar nițel schizoid. Dublul său debut este, cu alte cuvinte, un debut duplicitar. Fiecareia dintre cele două categorii de privitori el îi oferă, cu atît consecința unor meditații personale sau a unui travaliu de atelier care să-l reprezinte ca stadiu profesional și ca aspirație artistică, ci exact ceea ce tinărul pictor crede că în cele două locuri se așteaptă de la el. La Paris expune lucrarea *Supă populară* (La Soupe populaire), o compoziție complicată, cu numeroase personaje și arhitecturi colosale, care flatează în mod evident gustul de cronicar medieval și de comandant de oștiri pe pînza al lui J.-P. Laurens și al mediului academist, în general, iar la Craiova expune un *Ciobănaș*, o *Țărancă*, un peisaj dulceag, un studiu de compoziție etc., în evidentă filiație grigoresciană. Faptul că el nu încurcă lucrările, adică nu trimite *Supă...* la Craiova și *Cio-*

bănașul la Paris este o precoce probă de luciditate, de înțelegere corectă a scopurilor imediate ale artei și de simț managerial avant la lettre. De altfel, acest tip de strategie care mizează pe captarea bunăvoinței privitorului, prin flatarea stereotipiilor lui mentale, nu este nici pe departe izolat în lunga sa carieră. Douăzeci și cinci de ani mai tîrziu, la marea expoziție de la galeria Durand Ruel din New York, poate cel mai important eveniment din întreaga sa carieră, el expune și o lucrare realizată special pentru acest moment, un "portret în mărime naturală al celebrului artist chinez Mei Lang-fang care, în ultimile două luni, devenise idolul popoului american"². Este evident că această lucrare nu-l urmărea pe Eustațiu Stoenescu încă de pe vremea studenției lui pariziene, dar ea cădea perfect în expoziția unui european care nu făcea doar dovada unei mari îndemînări artistice, ci și pe aceea a unei la fel de mari sensibilități față de proaspetele mituri ale locului. Acest fapt explică într-o măsură convingătoare acea situație, aparent ciudată, invocată la început; anume zilele de glorie și mai apoi anii grei de uitare. Primele sînt chiar efectul acestei neobișnute îndemînări a pictorului, extinsă pe un spațiu foarte larg: îndemînare tehnică, îndemînare tactică, îndemînare strategică, îndemînare în actul de comunicare cu piața de artă și cu actorii ei individualizați. Fi-

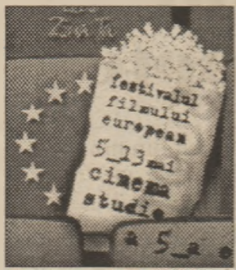
gură artistică rece, mai degrabă absentă din punct de vedere afectiv, Eustațiu Stoenescu este disponibil pentru orice tip de solicitare și este prezent la orice formă de apel pentru că, în esență, el nu este prizonierul unei singure opțiuni. El nu participă cu adevărat nici la dramele timpului, nici la frămîntările individuale și nici măcar la convulsiile artistice care au loc chiar sub privirile sale. Însă tocmai din pricina acestei neutralități, ajutat și de o manualitate ieșită din comun, el a ajuns un pictor oficial și în sensul restrîns al cuvîntului, adică al unei lumi relativ închise, dar cu o mare influență publică, și în sensul larg al cuvîntului, în speță exponent al unui spirit confortabil, corect și previzibil, care nu pune nici o problemă incomodă și rezolvă totul cu acea iluzie a siguranței și a stabilității care, de multe ori, poate trece drept garanție și pe termen lung.

¹ *Un viitor artist*, "Lupta", anul I, nr. 17, Craiova / 6 nov. 1900. A se vedea și Paul Rezeanu, Eustațiu Stoenescu, Editura ARC - 2000, București, f.a., pag. 7.

² F. Găldău, *Correspondență din New York*, "Curierul Olteniei", anul XXVIII, nr. 1566 / 28 aprilie 1930, Craiova, citată în Paul Rezeanu, op. cit., pag. 17, nota 43, pag. 32.

Filme europene la București

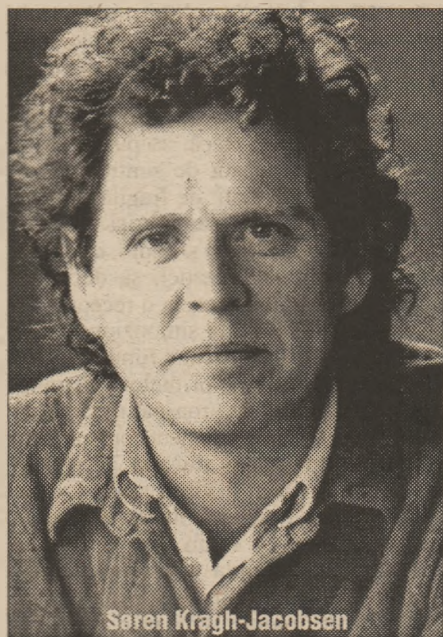

PENTRU cinefili luna mai înseamnă Festivalul Filmului de la Cannes. Pentru cinefili români - mai exact cei bucureșteni - ea înseamnă, de câțiva ani încoace, și Festivalul Filmului European. Desfașurat sub deviza "9 mai - Ziua Europei - este și ziua tă!" și organizat de către Delegația Comisiei Europene la București și Uniunea Cineaștilor din România, Festivalul a prezentat anul acesta 23 de filme selectate din producția recentă (ultimii trei ani) a 18 țări europene: multe sunt debuturi semnate de regizori tineri și, mai ales, multe sunt producții reprezentative pentru cinematografia europeană, fiind distinse cu premiile unor importante competiții internaționale.

În deschiderea ediției din acest an - a 5-a - o somptuoasă coproducție franco-britanică: "Vatel". Este al treilea film de epocă (după "Mission" - Palme d'Or la Cannes 1986 - și "The Scarlet Letter") realizat de *Roland Joffé* (născut la Londra, dintr-un tata francez). Buget mare, distribuție internațională (*Gérard Depardieu, Uma Thurman, Tim Roth, Julian Sands, Arielle Dombasle*), sute de figuranți, costume, decoruri impresionante, muzică (compusă, orchestrată și dirijată) de celebrisimul (peste 350 de filme) *Ennio Morricone*: iată cum arată o superproducție europeană ce vrea să concureze (prin grandioarea reconstituiri unei epoci) superproducțiile hollywoodiene, dar, mai ales, vrea să dea lecții de rafinament, bun gust, cultură și probitate profesională într-un gen cinematografic care, prea adeseori, este invadat de excese, diletantism și kitsch. Chiar dacă la nivelul construcției dramaturgice filmul "Vatel" este destul de convențional -, plictisitor uneori, tezist alteori, cu frecvente caderi de ritm și tonus - el devine captivant, tocmai prin această "știință" a regizorului și a ar-

matei sale de consilieri (istorici și specialiști în costume, artă culinară, stilistică florală) de a da viața unui anumit mod de a concepe lumea ca spectacol: de la aranjarea unui platou cu fructe până la elaborarea unui menu regal, de la culorile unei rochii până la magnifice focuri de artificii. Filmul lui *Roland Joffé* poate fi citit și ca o docudramă (tip "Discovery Channel") despre *Ludovic al XIV-lea* și ceremoniile (teatrale, gastronomice, amoroase etc.) ale curții sale.

Întrucât deviza Comunității Europene este "Unitate în diversitate", a fost firesc ca programul Festivalului de Film European să includă, alături de un film fastuos și cu mare buget - "Vatel", și un exponent al cinematografului minimalist, rezultat al unui așa-numit "jurământ de castitate": "Mifune - Dogma 3", în regia danezului *Søren Kragh-Jacobsen*. Primit cu entuziasm la Festivalul de la Berlin 1999, unde a fost distins cu un Urs de argint, "Mifune" are,

Søren Kragh-Jacobsen

în primul rând, meritul de a confirma valabilitatea formulei imaginată de conaționalii săi *Lars von Trier* și *Thomas Vinterberg*: cele "10 porunci"

ale Dogmei 95 (printre care: tumarea în locuri reale, fără decor construit; sunetul și imaginea înregistrate simultan, fără muzică adăugată; camera purtată pe umăr; imaginea în culori, fără ecleraj adițional etc.) ce par a nega orice "progres" cunoscut de cinema de la origini și până în zilele noastre. Dar succesul de la Cannes 1998 al filmelor "Idioții" și "Festen" (prezentat și publicului nostru în ediția de anul trecut a Festivalului) precum și realizarea a încă 14 filme "Dogma" (semnate de regizori de pe tot mapamondul: Italia, Franța, Coreea, S.U.A., Danemarca) arată că astăzi "Dogma 95" nu mai e un fenomen izolat - asemeni experimentului numit "The Blair Witch Project" (Proiect - Vrajitoarea) și, cine știe, în timp, ea va ajunge, poate, să aibă același efect precum, în epocă, Noul val francez sau - păstrând proporțiile - neorealismul.

Cât despre *Søren Kragh-Jacobsen* (cineast de 53 de ani, deci trecut bine de a doua tinerete și, deja, celebru în Danemarca prin șapte filme pentru tineri), "Mifune" dovedește că "preceptele" Dogmei 95 pot, de asemenea, servi ca adevărată cură de întinerire și revigorare a profesioniștilor amenințați cu rutina. Mai apropiat ca tematică și stil de "Festen" al lui *Vinterberg*, filmul lui *Kragh-Jacobsen* vorbește despre o întâlnire de familie ce duce la o redescoperire a acesteia - nu doar biologică, ci, mai ales, spirituală. De altfel, pare că există, deja, o "dogma-fiction" ce vizează șocarea mentalității burgheze și aducerea în ridicol a instituțiilor, pentru a evidenția binefacerile marginalității, ale confruntării fizice și ale sincerității emoțiilor, și a aduce în prim-plan, ca erou-limită nebunul, idiotul. *Kresten* -

Gérard Depardieu și Uma Thurman în Vatel

proaspăt căsătorit - este nevoit să-și lase soția la Copenhaga pentru a reveni - în cătunul unde a copilărit ca să participe la înmormântarea tatălui său. Aici, în viața lui vor intra *Rud* - fratele său retardat mintal -, o tânără prostituată angajată ca guvernantă și fratele ei cu pomiri de delincvent. Mai puțin original decât filmele lui *Trier* și *Vinterberg*, dar mai tandru și mai plin de compasiune pentru personajele sale, filmul lui *Kragh-Jacobsen* este turnat direct pe 35 mm și nu pe video (cum cere "dogma"), ceea ce înseamnă unele "libertăți" față de cerințele "jurământului de castitate". Spectatorul, însă, apreciază și aplaudă reînțoarcerea la o anume calitate a imaginii care, aliată cu elanul camerei portabile, dă un sens compoziției, luminii și cadrului.

Desigur, între opulentul spectacol cinematografic din "Vatel" al lui *Roland Joffé* și austerul "Mifune" - această "dogma-light" propusă de *Søren Kragh-Jacobsen* - programul Festivalului European de la București a inclus nenumărate "nuanțe". Ele se numesc: "Cartierul din nord" (al austriecei - de origine română - *Barbara Albert*; "Rosetta" semnat de faimoșii frați belgieni *Luc și Jean-Pierre Dardenne*, "Singuraticii" - în regia cehului *David Ondricek*, "Bagaj abandonat" al olandezului *Jeroen Krabbé*, actor convertit la regia de film etc. etc.

Sunt tot atâtea chipuri ale Europei, sunt tot atâtea moduri de a face cinema în Europa.

Viorica Bucur

DANS

IN avanpremieră, înaintea începerii primei ediții a *Festivalului Internațional București-VEST*, Centrul Multi Art Dans a prezentat un spectacol de dans contemporan, *Cast off Skin*, conceput și interpretat de doi dansatori-coreografi, japoneza *Yukiko Shinozaki* și norvegianul *Heine Røsdal Avdal*. Pământul, satul nostru planetar de astăzi, găzduiește tot felul de evenimente internaționale, dând prilejul unor artiști din toate colțurile sale să se întâlnească și să se asocieze, în măsura în care descoperă că între ei există afinități de concepție. În acest fel s-au întâlnit și creatorii spectacolului *Cast off Skin*, la un atelier al coregrafei *Meg Stuart*, în 1996, și de atunci au dansat mereu împreună, în cadrul companiei acestei coregrafe.

Spectacolul prezentat la București a fost conceput inițial ca un studiu prezentat în august 2000 la *Dans in Kortrijk*, în Belgia, premiera lui având loc în același an, la Bergen, în Norvegia, în cadrul *Festivalului de Dans din Octombrie*. Destinul internațional al creației celor doi dansatori-coreografi le-a desenat ulterior un traseu care a inclus până acum o serie de teatre din Norvegia și Belgia,

LUMI PARALELE

iar după București, pe desenul acestui traseu vor figura ca puncte de oprire Bruxelles, Gant, Luxemburg și Paris.

Yukiko Shinozaki și *Heine Røsdal Avdal* explorează, așa cum singuri declară, mișcările obișnuite din viața de zi cu zi, urmărind să surprindă momentul când ele se transformă în mișcări neștiute, spun tot ei, de fapt în mișcări cu valoare artistică. Dar această preocupare este una generală, a întregii generații de coreografi de dans contemporan din zilele noastre. Iar faptul că un norvegian și o japoneză urmăresc același fir al creației este o dovadă în plus a universalității acestei preocupări. Răspunsul nu este, desigur, niciodată același, el fiind de fapt expresia personalității fiecărui artist în parte. Același lucru se poate spune și despre rodul creației celor doi coreografi în discuție.

Îmbrăcați în costume civile, în maiouri de repetiție, ei exploatează diferența dintre diferitele culori închise ale maiourilor și albul mâinilor, picioarelor goale, a gâtului, umerilor și mai rar a chipurilor. Acestea sunt și părțile corpului, cu care par a se juca, pe rând, punându-le în nenumărate posturi.

Două sunt caracteristicile care atrag

atenția, în partiturile de dans concepute și interpretate de cei doi, pe muzică originală de *Bart Aga* și lumini de *Ralf Nonn* și *Leo Preston*: faptul că arareori le vedem chipul, ei evoluând cu spatele, culcate la podea sau cu capul dat pe spate, în așa fel încât le vedem doar gâtul, și faptul că mișcările lor se desfășoară în paralel, dar niciodată împreună.

Am mai subliniat și altă dată faptul că artiștii rămân cele mai sensibile seismografe ale unei epoci și că în dans acest lucru apare cu pregnanță. Am uitat de mult după chipul și asemănarea cui am fost făcuți, așa că nici chipul nostru nu mai ocupă un loc privilegiat în ansamblul expresiei corpului uman. Și, în același timp, nămairevendicându-ne din aceeași sursă, devenim tot mai singuratici. În spectacolul *Cast off Skin* (posibil de tradus *Schimbară pielii*) cei doi dansatori evoluau fie singuri, fie în același timp, dar separat, fiecare făcând aceeași mișcare ca celălalt sau rotindu-se în sensul acelor de ceasornic în jurul propriei axe, dar totdeauna unul cu fața altul cu spatele. Erau prinși parcă într-un angrenaj, care le dădea modelul mișcărilor, dar nu-i putea face să danseze împreună. Incapacitatea cuplării, voit

Cast off Skin

ilustrată, reieșea și mai clar atunci când cei doi se apropiau și schițau fiecare câte un gest spre celălalt, gest care nu-și atinge însă niciodată scopul, trecând pe alături, către nicăieri. Fiecare trăia într-o lume a sa, paralelă cu a celuilalt.

Liana Tugearu

TELE-

COMANDO

Tov. geal de toval

Scurt PE DOI de pe 1 nu e chiar scurt, ține peste o oră. Cei doi ziaristi amfitrioni, Ralu Filip și C.T. Popescu, totdeauna cu un subiect fierbinte la zi, nu prea reușesc să-și țină din scurt, la obiect, cei doi invitați, fiindcă moli-ciunea prudentă a primului (care mi-a lăsat impresia de susținător al puterii actuale, aripa Năstase) cată să atenuze mordanța inchiuzitorială a celui de al doilea. Oricum, datorită în special redactorului șef de la „Adevărul“, emisiunea nu e plictisitoare. Ultimul „scurt“ (*honni soit...*) pe care l-am urmărit îi convocase pe Adrian Păunescu și pe generalul (r) Ion Olteanu la o discuție despre Securitate. „Titanul“ venise iar cu volumioiul lui de poeme și dosarul lui de urmărire informativă. Monomania egotistă a lui Adrian Păunescu ajunge prin sastisitoare repetiție la ridicol, orice subiect începând și sfârșind previzibil cu „de exemplu, EU“. Îți vine să și rizi. Mai enervant a fost cel de-al doilea invitat, generalul ceaușist, fost ministru al armatei, fost primar al Capitalei, fost secretar al CC al PCR, răs-punzător și de presă și propagandă. Su-

pus tirului de întrebări legitime ale lui C.T.P. (foarte bun de astă dată), cepe-xnomenclaturistul răspundea invariabil că nu știe, n-a avut nici o legătură cu Securitatea, n-a văzut (nici măcar un „angajament“), n-a cunoscut. Personaj tipic sistemului totalitar, vorbea fără să spună nimic, în limbajul secătuit de orice sens al „magistralelor cuvântări“, afișind o inocență care te scotea din minți: nici usturoi nu mîncase, nici gura nu-i mirosea, deși duhoarea exploda prin ecran. Orice ar fi fost întreat, se pierdea prin hățșuri de formule, clămpănind lemnos de gol. La un moment dat, exasperați de faptul că nu pot scoate nimic concret de la tov.geal de toval, care bătea cîmpii hăt de parte a nu știu cîta oară, cei doi ziaristi au izbucnit în rîs. Un rîs nervos. C.T. Popescu s-a dat și cu fruntea de masă. (A.B.)

Comedie mare !

LA una dintre emisiunile de știri din 6 mai am aflat că Radu Timofte, directorul S.R.I., acuzat de a fi fost agent KGB, a ordonat o anchetă în cadrul propriei instituții ca să afle adevărul despre el însuși. Ce a stabilit ancheta ordonată de dumnealui în instituția dumnealui despre dumnealui? S.R.I.-ul nu s-a jucat prea mult cu nervii noștri, iar telespectatorii nu au fost ținuți în suspans mai mult de o zi. La știrile din 7 mai (TVR1) am aflat că dl Radu Timofte e curat ca lacrima și că respectivul document acuzator a fost plastografiat de niște artiști ai SRI. Asta mi-a amintit de ipistatul lui Caragiale din *D-ale carnavalului* care-și trage la sorți portabacul cu muzică și-l cîștigă de fiecare dată spunînd

apoi, *cu multă naivitate*: „Iar eu, domnule, închipuiește-ți noroc!“ (I.P.)

antena

Politică și pornografie

LANSAREA variantei carpatine a cunoscutei reviste *Hustler* a stîrnit valuri și furtuni demne de o altă gală Hagi, cu inextricabile încregături în medii, în politică și în morală. Că Secretarul de stat de la Cultură și de la Culte(!), Ion Antonescu (aici se verifică perfect demonstrația lui Platon privind *dreapta potrivire a numelor*, pentru că și celălalt Ion Antonescu, mareșalul, a avut strînse legături cu bordelul), și consilierul prezidențial Eugen Mihăescu, fost caricaturist și actual aspirant la scaunul de ambasador, au avut un moment de omenească slăbiciune și, renunțînd să aleagă doar cu ochii, și-au strecurat și degetele în sutienele și pe sub chiloțelii materialului didactic este, pînă la urmă, de înțeles. Sînt și ei *homo erectus*, poate ceva mai *erectus* decît le-ar îngădui demnitățile publice, dar, oricum, în limitele procesului evolutiv al speciei și în rigorile oricărui tratat de antropologie, și pierderea coerenței motorii în vecinătatea unor asemenea ispite nu pare a fi chiar, pardon de expresie, o gaură-n cer. Problema nu este, așadar, că s-au jucat și ei, poate nici cît ar dura o explozie nocturnă a pubertății, cu sforicelele din frumoasele și crocantele fundulețe al dansatoarelor, ci aceea pe care imaginația o fixează drept ipoteză în cazul unei evoluții conform propriilor proiecte. Dacă, să punem așa, de-o ipoteză, fiind atît de simțitor și cu puterea de abținere atît de fragilă, Eugen Mihăescu ar ajunge, așa cum își visează, ambasador la UNESCO și acolo, că doară așa îi stă bine organizației, să deruleze multe acțiuni, s-ar nimeri la o recepție, la o lansare, în fine, la un simpozion, exact cu D-na Bush, cunoscută fiind vocația cultural-umanitară a primelor doamne americane, ce ar face proaspăt repatriatul nostru artist? Ar avea suficientă putere să-și înfrîneze pornirea ori, ducă-se pe pustii, s-ar înfige direct în distinsa jartea sau în nu mai puțin prețiosul furou al înaltei doamne? Și asta ca să nu mai vorbim de ce s-ar putea întîmpla dacă, prin fatalitatea investiturii, domnia sa ar da nas în nas, pe coridoarele sau prin lifturile Palatului Victoria sau ale Palatului Cotroceni, cu D-na Hildegard Puwak, cu D-na Rodica Stănoiu sau cu oricare alt demnitar purtător de lenjerie intimă de damă, știut fiind că PDSR-ul stă excelent la acest capitol. Întrebarea îl privește, evident, și pe Ion Antonescu, Secretarul de stat de la Cultură și Culte(!), cel care a primit canon să conceapă (pro domo?) o lege de combatere a pornografiei. Dacă legea o vom avea în viitor, să vedem care ne sînt pornografiile pe care deja îi posedăm în prezent. Păi doi dintre ei au semnat deja conducuța la Marius Tucă: unul este Horia Tabacu, directorul autohton al revistei, și celălalt Grigore Cartianu, cel responsabil de juxtapunerea imaginii lui Hagi cu pelvisurile relaxate ale vestalelor tocmai apte să stimuleze gimnastica solitară a puberilor care n-au citit încă legea lui Antonescu. Ei bine, dacă aceștia ne sînt pornografiile, nici pe o asemenea cale nu avem nici o șansă de ejectare în Europa. Și pentru prima oară de cînd îl tot vîd, l-am iubit sincer pe Tucă în showul cu pricina, pentru simplul motiv că alături de acele existențe nearticulate, Cartianu și Tabacu, semidoctismul său avea eclatanță universitară! Cartianu părea tocmai bun de predat unui logoped spre a-l alfabetiza, nu de alta, dar e mare păcat să nu-și poată citi și el cartea pe care a scris-o despre Hagi, iar Tabacu, asemenea unui proaspăt administrator al șoselei de centură, cu un *look* de voaierist tomnatic bine adus din mașina de tuns, se străduia inogenou să închege un discurs doar din onomatopee și vocative. Dacă aceștia au reușit să-i bage pe cei doi demnitari în gura presei și să-i aducă în pragul falimentului politic, teamă mi-e că problema noastră majoră nu este pornografia, ci locul în care ea se găsește cu adevărat. (P.S.)

OCHEAN

de Paul Miron

Sfatul de noapte

Adoua zi am urcat din nou la palat, de data asta cu fiul meu cel mic, mezinul. Am intrat amîndoi și am rămas neclintiti în mijlocul încăperii. Tacere. Cel de Sus se rezemase de spătarul jilțului, parcă dormea. Nu știam ce să fac: să ies tip-tit din cameră, dar parchetul vibra la orice pas; încercai totuși să sun la maici, să vină cineva să-l culce. Nimic, doar din perete începu să curgă apă. Picăturile ce cădeau pe dușumea ne stropeau fără milă. Ca să mă apăr și să-l apăr de bătaia rece (mezinul se băgase sub masă), îmi apropiai scaunul de al lui. Dar bătrînul continua să răsufle în cantități egale, inspirînd și respirînd cu un ușor acompaniament bîzîitor. Ușa se deschise ca un a din alarma unei fabrici incendiate. Pitulat după un birou enorm, cățarat pe un scaun de metal, dormita directorul instituției. La intrarea de serviciu se opri un poștalion din care coborî Gabriel. După cum se vedea, dormise noaptea în acest vehicul. Ignorîndu-mă total, salută pe șeful nostru cu tot dichisul și se lansă la îndeplinirea acelei comedii trecută la regulament drept 'salutul superiorilor'. Cel de Sus nu reacționează. Camaradul meu nu se lasă. Bătu încă o dată din pînteni, făcu trei pași înainte și raportă: "Armatele lui Allah (de trei ori mai mari decît ultima dată) s-au strîns sub dîmbul Mănastirii. Ce poruncă dai?" Cel de Sus își pieptănă barba albă cu răbdare și rosti: "Vom porni la cîteva exerciții mai pipărate de despresurare." - "Desigur! Să mă duc să ..." Stăpînul îl bătu pe umăr: "Dute!" Solul ahtiat de atmosfera prietenească, dar mirîndu-se foarte de răsucita poruncă divină, se ascunse după un copac de unde repetă cu glas plîngăcios:

"Nu mă duc! Nu mă duc!
Că nu-s bufniță, nici cuc."

La un asemenea act de indisciplină așteptam o reacțiune cel puțin sîngeroasă din partea conducătorului suprem, ba și eu îmi pregăteam o seamă de mici instrumente pentru prăbușirea vechiului meu adversar. Dar Cel de Sus, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, schimbă vorba și se întoarse către mine: "Spune drept, așa-i că îți place să slujești în oastea mea?" Ca totdeauna întrebările sale mă încurcau. Erau prea directe ca să le pot ocoli. De aceea ripostai: "Tocmai voiam să te întreb: nu se mai mărește rația de furaj pentru cai?" Bătrînul se încrunță, vădit supărat. Spuse ceva în taină ca o numărătoare. Pe urmă, se aplecă și-l trase pe mezin de sub masă: "Spune tu, micule, ce face un ostaș la război?" - "Fuge înainte sau înapoi." Cel de Sus arătă întreaga lui dezamăgire: "Uriele, alt copil mai deștept n-ai putut face?" - "Am procedat după ordinul dat de tine să ne înmulțim" - "Să vă înmulțiți, da. Nu însă fără o anumită circumspecție. Dar să lăsăm trecutul care nu mai poate fi dres. Să continuăm planurile noastre de viitor!" Gabriel se vîrî, sprinten ca o zvîrlugă, între noi: "Plănuiri!? Tocmai de asta am venit." Bătrînul se înroși la față ca un rac: "Ieși afară, Gabriel, n-a venit încă ceasul tău." Băgărețul se retrase cu temenele în camera vecină.

Din nou singuri (mezinul speriat o tulise înainte), continuaram vorba.

Criticul fără însușiri

(Urmare din pag. 1)

pe mine însumi într-un rol în care ceea ce contează este textul piesei și nu actorul. Pot mărturisii acum, cînd nu mai am vanități, că de teamă să nu fiu comparat de posteritate cu un funcționar conștiincios sau, vai, cu un birocrat al criticii, așa cum a fost Pompiliu Constantinescu, am scris, de pe la finele anilor '60, eseuri și cărți întregi care n-aveau nimic comun cu cronică literară: seria de *Teme* am început-o în 1970, m-am îndreptat spre monografiile cum sînt cele despre Maiorescu, Odobescu și Sadoveanu, spre a ajunge la sinteze și istorie literară, precum *Arca lui Noe* sau *Istoria critică*. Și am "uitat", cu bună știință, în paginile revistelor, cronicile. Acestea, de la Pompiliu Constantinescu mi s-au tras.

Nu e nici un pic de dispref în mărturisirea mea față de capacitatea de sacrificiu a lui Pompiliu Constantinescu. Și chiar dacă vocația lui a fost cronică, sacrificiul e de netăgăduit. Se prea poate ca studiul despre Arghezi să fie tocmai expresia unui bovarism: n-ar fi exclus ca Pompiliu Constantinescu să-și fi refuzat cu acel prilej, singura dată în întreaga lui viață, menirea de cronicar și să fi crezut că poate fi și altceva. Pompiliu Constantinescu a fost, două decenii, farul care a indicat țărnul tuturor navigatorilor pe apele literaturii. Nu mai mult, dar nici mai puțin decît atît. Relativa uitare de care are parte astăzi e nedreaptă. Nimeni din cei care vor să scrie despre autorii interbelici nu-l poate ocoli. Recenziile lui sînt exacte, clare, obiective și nu de tot banale. Au de la început afita fadoare cîntă le trebuie ca să nu se faneze mai firziu.

POLIROM

NOUȚĂȚI
mai 2001

Dan Horia Mazilu

O istorie a blestemului

Victor Neumann

Ideologie și fantasmagorie

Pierre Teilhard de Chardin

Scrisori inedite

În pregătire:

Cristian Tudor Popescu
Ileana MălăncioiuUn cadavru umplut cu ziare
Vina tragică**-30% OFERTA SĂPTĂMÎNII**pentru comenzi on-line în site-ul www.polirom.ro ▶ AgendaComenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978, Timișoara, Tel.: 092/548785
E-mail: sales@polirom.rowww.polirom.ro

CARTEA
STRĂINĂ

prezentată de
**Andreea
Deciu**

PORNIND
DE LA VALÉRY

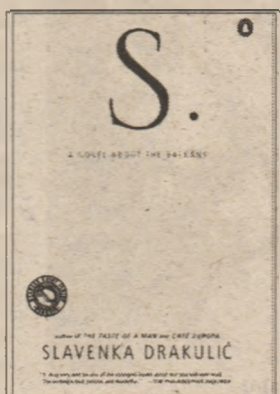
de Liviu
Cioacălie

Războiul din Bosnia

INTR-UN spital din Stockholm o femeie, încă tânără naște un copil care e rodul nefericit al unor repetate violuri. Ezitând între uriașa dorință de a se răzbuna pe făptura neputincioasă, progenitura criminalilor ale căror fețe încă o obsedează, și o dorință aproape la fel de puternică, de a uita totul și a o lua de la capăt, femeia începe, poate paradoxal, să-și amintească, oferind astfel o cronică răscolitoare a nenorocirilor petrecute în primii anii ai deceniului 90 în Bosnia. Scena din spital deschide cel mai recent roman tradus în engleză al Slavenkai Drakulic, o autoare deja notorie peste ocean. *S. A Novel About the Balkans* (S. Un roman despre Balcani) este o carte cutremurătoare prin forța subiectului, dar și ca performanță artistică. Stilul lapidar, un fel de ton sec de înregistrare a ororii războiului, subtilitatea comentariilor psihologice fac din Slavenka Drakulic o scriitoare din categoria lui Bernard Malamud în *Cirpaciul* sau Franz Werfel în *Cele patru zile de zile pe Musadag*. Știm încă prea puține, din păcate, despre atrocitățile conflictelor din Iugoslavia, despre cele petrecute în satele distruse de sirbi în Bosnia, ori în lagărele de prizonieri. Lumea occidentală a aflat cu groază despre copiii violați și împușcați, femeile mutilate și executate după ce în prealabil au fost obligate să-și sape propria groapă, sau despre munții de cadavre incinerate în timp ce alții, cărora urma să le vină rândul, erau forțați să privească, să-și contemple iminenta soartă. Cărți precum aceasta te fac să înțelegi într-o clipă cit de absurde sunt controversile pe tema priorității unui genocid. Crimele împotriva umanității sunt la fel de oribile toate - acesta mi se pare a fi mesajul cel mai important din romanul Slavenkai Drakulic, care de altfel se deschide cu un citat din Primo Levi. Și totuși cartea nu încearcă să uniformizeze experiența răului, să o abordeze de la un nivel abstract al speciei umane, și nici măcar la cel al religiei. Între personajele din *S.* nu există solidaritate, decît trecător, și acesta este poate faptul mai cutremurător decît războiul în sine. Drakulic pare să ezite ea însăși, într-un fel de dilemă morală și metafizică totodată, între a personaliza răul și a-l menține general și astfel abstract. Personajele nu au nume, sînt identificate doar după o inițială. Anonimatul lor este însăși condiția victimei. Așa cum un cadavru descoperit după

un incident violent de regulă nu are haine, uneori e chiar desfigurat, fiind deci de-individualizat, nerecognoscibil, tot așa protagoniștele din roman sînt în mod voit fapturi cu identitatea dispărută, rămasă undeva într-un timp devenit imemorial - înainte ca nenorocirea să înceapă.

Desfășurarea epică a romanului e de o asemenea natură încît ea face orice comentariu auctorial deseori de prisos: personajul

Slavenka Drakulic - *S. A Novel about the Balkans*, Trans. by Marko Ivic, Viking Press, 201 pag., 2000.

principal, S., este o femeie de 29 de ani, de origine din Sarajevo, ajunsă învățătoare într-un sat majoritar musulman, în Bosnia. Într-o zi, pe neașteptate, toți locuitorii satului sînt ridicați de către soldați sirbi, urcați în autobuze și duși într-un lagăr de prizonieri. Bărbații și băieții sînt executați în masă, în vreme ce femeile și fetele rămîn în lagăr timp de aproape un an. S. însăși nu este musulmană decît după tată, mama fiind sirboaică, dar asemenea detașatei se dovedesc insignifiante, căci soldații au ordine (sau chef) să distrugă întreg satul, indiferent cine sînt unii dintre locuitori. În lagăr, S. ajunge să facă parte, alături de alte prizoniere, dintr-un fel de harem sinistru, cunoscut sub numele de "Încăperea femeilor". Cele care ajung aici nu mai au propriu-zis statut uman: rolul lor este de a servi drept obiect sexual soldaților. Spun obiect pentru că multe dintre ele sînt adeseori bătute crunt, uneori maltrate, mutilate pentru restul vieții, și în cele din urmă ucise, după ce au fost folosite de soldați. În "Încăperea femeilor" se află copile de 12 ani, fete tinere, mai puțin femei căsătorite. Toate au fost "alese" de gărzile care le supravegheau în timpul zilei, dar ridicate noaptea din mizerile paturi ale lagărului, de parcă într-un fel criminalii ar căuta întinericul pentru a se dezlanțui. Chiar și în bordelul improvizat nenorocirile nu se petrec decît în

puterea nopții. Descrierile Slavenkai Drakulic nu pot fi calificate. Rostul lor este de a produce rău fizic cititorului, și o fac. Tot ce se întîmplă e comentat din perspectiva lui S., dar la persoana a treia, căci scriitoarea nu-și îngăduie un ton confesiv direct decît rareori, și atunci tipul de semn tipografic se schimbă, pentru a-l alerta pe cititor. S. este o femeie educată, singura de altminteri în întreg lagărul, și reacțiile ei sînt altele decît ale femeilor din jur, tărănci toate. Parcă întîind mereu ce se va întîmpla mai departe, ea își calibrează frica, își economisește panica și disperarea, dar nu într-un mod neverosimil sau romanesc artificial, ci ludic și curajos totodată. Cu toate acestea, ceea ce i se întîmplă pînă la urmă depășește și temerile și așteptările ei, pentru că războiul/genocidul - o spune repetat scriitoarea - nu este o experiență compatibilă cu alte experiențe umane, și deci nu poate fi explicată într-un context rațional. Încercînd să rămînă lucidă, S. nu face decît să amplifice absurdul și grotescul tragediei ei și a celorlalte femei.

Războiul este o sumă de tragedii individuale, spune Drakulic la un moment dat, amintînd astfel de *Calvarul* lui Tolstoi. Iar cartea ei e o cronică a unor asemenea nenorociri individuale, cum ar fi cea a lui A., o fetiță de 13 ani care moare după ce a fost mutilată de un grup de soldați între care se afla și un bun prieten al fratelui ei. Ori cea a lui E., o femeie trecută de 40 de ani, care fură tot ce găsește de la celelalte prizoniere ca să-i poată mitui pe soldați să nu se atingă de fiica ei. Cînd nu mai are ce fura, fetița e siluită și apoi ucisă, iar E. se sinucide lăsînd în prealabil un bilet prin care își cere iertare pentru furturi. Povestea lui E. e mai greu de suportat decît chiar și descrierile ororilor din "Încăperea femeilor", pentru că o asemenea gest aproape sfînt în moralitatea lui - a cere iertare pentru săvîrșirea de furt - accentuează, prin contrast, inumanitatea soldaților. Există cercetări psihologice care arată că la prea mult rău psihicul uman reacționează defensiv, blocînd perceperea răului. Dacă acest roman ar fi conținut numai scene violente, numai orori, și-ar fi ratat scopul, pentru că ar fi copleșit capacitatea noastră de a percepe răul. Dar Slavenka Drakulic introduce cîteva elemente de umanitate menite să "relaxeze" (deși cuvîntul e nepotrivit) tensiunea: într-o noapte, S.

Din cînd în cînd, și despre Cioran

CITESC: "...orice poet adevărat este în mod necesar un critic de prim ordin" (I, 1335). Ezit un moment. Puțin îmi pasă, în fond. Azi noapte, pe la trei, mă certam în vis cu nu știu să spun cine și cearta m-a trezit. N-am mai putut să adorm. Seara se anunțase că guvernul a cedat, iar, la presiunea unor greviști. Nu se vor alege cu nimic. În câteva săptămîni, banii primiți se resorb în inflație. Încurajați de "succes", alții se vor repezi să ceară. Lucrurile se vor strica și mai rău. Și nu e nimic de făcut. E un strat gros de prostie dincolo de care dai de om. Omul care vrea să trăiască și nu poți să-l ajuți. Se agață de tine ca înecatul și te trage la fund.

Prin urmare, puțin îmi pasă în momentul acesta cum e poetul adevărat. Numai așa, ca să fie: poetul este, dar numai pe lungimea lui de undă, un cititor mai bun decît criticul profesionist. De aceea, îi și disprețuiește pe critici. Instrumentul lui de lectură e mai fin. Că acest cititor bun e și un critic de prim ordin, nu se poate garanta. Există momente ale poeziei, cînd, ca Valéry, poetul știe să se explice și altele cînd i-ar fi fatal. Să ni-l închipuim pe Bacovia nemaităcînd din gură despre ce și cum.

Iar acum, îmi amintesc. Am făcut două feluri de semne. Unele, ca de rîndul ăsta, trimit la Cioran. Într-adevăr: Cioran nu putea să-i suferă pe poeții prea știutori. Ca atare, nici pe Valéry.

"Ce Spaimă! Să cobori în Timp!" (I, 299). Nu, nu sunt cuvinte din *La Chute dans le temps*. A gîndi liber, cu propriul tău cap, înseamnă, cel mai adesea, să repeți ce au spus alții înaintea ta. Ești nevoit atunci ca, măcar, să ai stil. Prin urmare: nu mai cobori, ci cazi în timp.

"Ceea ce nu există - este profundul a ceea ce există" (II, 735). Frază care suportă două lecturi. Una metafizică (Dumnezeu nu există; El este) și una profund sceptică, mai aproape de spiritul lui Valéry și anunțîndu-l, ca de atâtea ori, pe Cioran. Lectura sceptică pune la îndoială, mai întîi, lucrarea divină. Dumnezeu nu mai există, deci nu mai dă lumii Sens (adică profunzime) decît imaginar. În acest caz, și sensul atribuit de om este iluzoriu, iată ideea lui Cioran.

Sensul uman nu este și n-ar trebui să se

creadă immanent, chiar dacă se materializează în obiecte semnificative. Sensul uman constă în capacitatea omului de a semnifica. A vorbi de *iluzii*, cum face Cioran, e de origine pozitivistă. E o gîndire care, gîndind, scoate gîndirea omului din joc, uitînd că ea nu are decît a se manifesta pentru a fi. De aceea, nu cred că a-l așeza pe Cioran printre filosofi este în avantajul lui. Forța sa rezidă în aceea că exagerarea lui intelectuală de a asimila semnificațiile umane unor iluzii îi permite să se exprime, să-și obiectiveze scriptural negativitatea. La început a fost Nietzsche. Atacînd valorile (sensurile), el a clătînat din temelii o lume intrată în inerție. Neîntînd plasat de istorie la o răscruce, Cioran e numai propriul său exponent; va să zică, un artist.

Problema nu se pune la fel în legătură cu Valéry pentru că el nu are, ca Cioran, o *viziune* obsesivă. Amîndoi au foarte multe idei, dar ale lui Cioran sînt legate de el însuși, ombilical. Valéry este un gînditor liber - liber de sine -, pe cînd Cioran este ocașul fertil al propriei sale interiorități.

"Nu ai decît de așteptat să-l vezi pe sceptic transformîndu-se în credincios; pe credincios, în sceptic (...). E o chestiune de răbdare" (II, 737). Aici, Valéry mi se pare frivol, dar nu cu frivolitatea fermecătoare a lui Cioran. Credinciosul poate deveni necredincios (nu sceptic) numai dacă a crezut că crede. Și încă, n-am întîlnit mulți. Cît despre scepticism, este un dat sufletesc, o dimensiune a ființei, mai exact lipsa unei dimensiuni. Scepticul nu e capabil de revelație și nici destul de simplu ca să se lase convins la Maglavit. Necredinciosul e indiferent. Pe sceptic îl tulbură condiția lui.

Lectura simbolică a scrierilor religioase nu mi se pare a fi de natură sacră. Lectura literală mă scoate din sărite nu o dată (de exemplu, punerea la o parte, de parcă ar fi leproși, a copiilor nebotezați). În fine, lectura iluminată (*crede și nu cerceta*, sau *credo quia absurdum*) e inaccesibilă scepticului. Nu pentru că ar vrea să cerceteze, să i se aducă probe (scepticul nu e un prost). Pur și simpu, pentru că nu e în stare de iluminări. Cioran a suferit din cauza asta, Valéry nu.

e ridicată din "Încăperea femeilor" de un soldat care pînă la urmă nici nu se atinge de ea, nu o luase decît pentru că așa îl indemnaseră ceilalți, provocîndu-l să-și arate "bărbația". Cei doi adorm pur și simplu unul lîngă celălalt.

La un moment dat însă în roman se petrece un lucru care stîrnește o profundă controversă între personaje, și o va face și între cititori. S. ajunge la concluzia că singurul mod în care poate supraviețui bestialității soldaților, unicul fel în care se poate salva de soarta femeilor mutilate și apoi ucise de gărzi, este de a deveni prostituată. Cu alte cuvinte, de a nu mai fi victima unui viol repetat, ci de a lăsa impresia că ea consimte, ba chiar că seduce, că soldații îi cedază ei. Concret, S. începe să se fardeze (cu farduri mai mult improvizate), să încerce ea însăși să fie atrăgătoare, după ce se străduise atît de mult să fie

invizibilă, pentru că soldații s-o lase în pace. Decizia e stupefiantă, iar celelalte femei inițial nu o înțeleg, pe urmă se tem că S. și-a pierdut mințile, pentru că în cele din urmă s-o disprețuiescă profund. Și în final S. devine ibovnica comandantului lagărului, care o ține numai pentru el și o tratează nu doar omenește, ci chiar bine. Decizia aceasta îi salvează probabil viața, dar îi dă totodată un alt statut decît cel al restului victimelor. Care e acest statut?

E grava întrebare la care Drakulic nu răspunde, după cum nu răspunde explicit nici la o altă întrebare la fel de importantă: ce se va întîmpla cu copilul zămislit în lagăr? Poate că nici nu există răspuns la asemenea întrebări, pentru că ele țin de o altă sferă a umanului. Nu e cea a cotidianului, nu e cea a binelui și a răului așa cum ne e familiară opoziția, nici măcar a vieții și a morții. Războiul e o sumă

de tragedii individuale. E totodată dezumanizare: soldații care siluiesc copile de 12 ani, după care le cioprișc corpul și îi dau foc rîzînd, nu sînt oameni. Nimic nu-i poate reabilita, și poate mai grav, nimic nu-i poate pedepsi. Dar corolarul acestei dezumanizări este și o profundă individualizare a făpturii umane. Nimeni nu poate ști ce-i trece prin cap unei victime, ce simte în timp ce e ucisă sau siluită. Soluțiile, cînd există, sînt personale, ele aparțin individului și nu pot fi judecate sau uneori chiar înțelese de grup. "Omul" și "oamenii" devin concepte fundamentalmente disjuncte. Perspectiva Slavenkai Drakulic, așa cum o înțeleg eu, e sumbră: chiar și pe cei nevinovați, chiar și pe victime, războiul, genocidul îi dezumanizează pentru că îl reduce la un individualism inteligibil celorlalte, complet rupt de umanitate.

Însemnări 1915

28 martie, Duminica Floriilor

Regele [Ferdinand] vine să-și petreacă după-amiaza la Mogoșoaia. He says: «I have seen Pau, Paget and von der Goltz. The Dardanelles will resist.»¹¹

Turcii au o armată de două sute cincizeci de mii de oameni gata de luptă. De unde să-i iei pe cei trei sute de mii de care ar fi nevoie ca să-i învingi? De asta sint atât de supărați pe Grecia.

Regele spune: «Ce greu e să trebuie să mînti!»

Să tragă sabia nu este pentru el o simplă imagine. I-am privit într-o zi arma de aproape. Poartă spada de infanterie germană de pe vremea cînd a fost făcut ofițer în curtea unei cazărmi prusace, la Potsdam.

Thomson: - *We have been friends to the Turks, and they ought to know better as they are much more civilised than the Germans, and have a much longer tradițon.* Și mai spune: «It is not for honour, not for Belgium neutrality, not for civilisation, it is because we are fed up with Germany and want to knock her down (sic).»¹² Îți face bine să-l auzi vorbind.

Luni, 29 martie

Vizita la batrina regină în vechiul ei palat. Mica viperă cu ochi albaștri, prima doamnă a reginei, doamna Mavrogheni. Regina Elisabeta spune: - Acest război va face să progreseze științele oculte. Cine n-o să vrea să vorbească cu morții? Cum să nu vrea o mamă care-și va fi pierdut cei șase fii să facă spiritism? Lumea va vrea să trăiască cu morții. Crede că România ar trebui să ramina neutră fiindcă le-a sacrificat (sic) zeilor răzpunători ce avea ea mai bun și mai scump, pe regele Carol. Biată femeie! Trăiește în iluzia recunoștinței publice. Are un suflet mare și, deși e nemțoaică, mărturisește că nemții încep să se simtă slăbiți. Îi amenință Nemesis. Regina are o explicație curioasă. Fiindcă, în 1866, Prusia a depozat Danemarca, mai slabă, de Schleswig și de Holstein. Nemesis s-a manifestat în persoana a trei fete, fiicele bătrînului rege Christian⁴, monarhul depozat, care au devenit, una, Alexandra, regină a Angliei, a doua, Maria, împărăteasă a Rusiei, și a treia, ducesă de Braunschweig (Hanovra confiscată de Prusia). Sint cele trei Nemesis care și-au crescut copiii în ură față de Prusia. E bizar felul în care această bătrînă, în valurile ei de văduvă, cu părul alb ca zăpada și fața roșie, parca sculptată în șuncă, proorocește și pare să prezică distrugerea Germaniei întemeindu-se pe dogma antică a reversibilității vinilor.

Marti, 30 martie

Mogoșoaia pe ploaie. Garoafele gotice din fier forjat. Grădinarul englez Funge.

Thomson, venit în vizită, inspectează serele ca și cum ar fi un regiment. În fața garoafei Mikado, care e mov, spune doar: «A nice colour for socks.»⁵

Dineu cu Czernin.

Comarnic, miercuri, 31 martie

«Dar de cel ce se va lepăda de mine înaintea oamenilor mă voi lepăda și eu

înaintea Tatălui meu care este în ceruri» (Evanghelia).

Argument⁶:

- Englezii nu riscă nimic.

- Ba da. Dar sint stoice și stăpîni pe ei. Majoritatea celor pe care-i întilnim au pierdut un frate, un fiu, un ginere, un prieten. În fiecare zi, un vas de-al lor este scufundat, iar cine cunoaște orgoliul britanic și pasiunea englezilor pentru vasele lor înțelege că, de fiecare dată, e ca și cum ar pierde un tată sau un fiu. Ei rămîn nobili. Nu se plîng. Nu injură, nu caută să mîntă ca să se imbarbăteze. E istoria lui Le Bon cu scheletul. Și eu am un schelet înăuntru, numai că nu se vede. Unul dintre ei caută efectul moral. Aduce un cap al lui Wilhelm al II-lea din ceară, perfect imitat, ca să fie plimbat pe dinaintea tranșelor. Împăratul lor făcut prizonier, decapitat în vârful unei sulii, și iată-i pe nemți învinși!

Isvolski spunea: «Cînd îmi voi fi pus semnătura pe tratatul care va dezmembra Austria (dezmembrare pe care o doresc și la care voi fi contribuit), voi avea totuși impresia că am spart un bibelou vechi ca să-l înlocuiesc cu ceva din pitchpin.» Pitchpin-ul sint românii, sîrbii, cehii etc...

La jocul biletețelor cu familia regală, întrebări și răspunsuri: «Care este cea mai trecătoare plăcere?» Răspund: «Să pierzi Belgradul.» Căsătoria. Margareta⁷ vrea să se mărite cu un kaki. Dorește să-l întreb pe Emanuel dacă este posibil. Acesta răspunde: «Acum toți kakii sint pe front, cît despre cei care vor pleca abia la toamnă, nu se știe dacă vor trece înapoi Canalul Minecii. Asta n-ar fi nimic, dar nu se știe dacă nu-l vor trece înapoi fragmentar, ceea ce ar fi îngrozitor chiar dacă "eticheta inimii" te-ar face să spui: "I love you better now."⁸»

Joi, 1 aprilie

Joia mare. Depresiune, furtună. Plimbare cu Thomson la Mogoșoaia.

Slujba zilei: «Suferă și moare pentru că ne iubește.»

Suferă nu dintr-o nevoie demnă de compasiune, ci dintr-o putere plină de milostenie. Moare, și voința lui e cea care-l face să moară, iar nu violența oamenilor, căci, dacă ar fi vrut, n-ar fi suferit nimic.

Principesa Ileana, Regina Maria, Elena Mavrodi, I.G. Duca, Regele Ferdinand, Iuliu Maniu

Regele Ferdinand I al României

Vineri, 2 aprilie

Vinerea mare.

Czernin îmi dă vestea bombardării Verdun-ului. Doamna Zufall tremură pentru Alphonse Perruchot.⁹ Și-l zugrăvește la Verdun încrucișînd spada cu Kronprinzul, nas în nas, într-o luptă în doi.

Tocmai au sosit la Dardanele nouăsprezece batalioane. Întăririle. În sfîrșit! «Unde e pîinea? Unde e vinul? le întrebau pe mamele lor victimele nevinovate ce cădeau pe străzi ca rănite de moarte și își dădeau sufletul în brațele mamelor lor.»¹⁰

«Am văzut corturile din Etiopia ridicîndu-se ca să pedepsească nelegiuirea.»¹¹

3 aprilie, Simbata mare

Oh, voi fi moartea ta! Înviere.

Doamne! Fie ca toată lumea să-și dorească să creadă în fiecare zi în minuirea Ta, ca atîția care cad să vrea să creadă că vor cădea ca să se ridice, «să

nu fie de tot», cum ziceam noi în jocurile noastre de copii, George¹² și cu mine. Isopul, unde este isopul, ca să fie înmuiat în sînge?¹³

«Și, după lege, aproape toate se curătesc cu sînge, iar fără vîrsare de sînge nu se dă iertare.»¹⁴

Czernin îmi spunea seara: «Ea vrea o provincie.»

4 aprilie, Duminica Paștelui

Ploaia, înfașșarea așezată pe care o are prima primăvară. Ordinea începutului. Stînjeneii în ordine de bătaie.

Czernin. Convoiu german care a sărit în aer.

Buțea¹⁵.

Depeșă a reginei.

Depeșele și scrisorile bietului micuț.

«Șezi la dreapta Mea pînă ce voi pune pe vrăjmașii Tăi aster-nut picioarelor Tale» (Evanghelia¹⁶.)

Luni, 5 aprilie

Ce dovedește asta dacă nu faptul că, pe cel mai mare cîmp de luptă din lume niște femei au strîns arme ca să le folosească împotriva altor femei? Tot ce avea ea, tot ce-i era de trebuință, biata văduvă din Scriptură.

La dineu, Blondel, Poklevski, grecii, Dissescu¹⁷, Constantin¹⁸. Nimic.

Marti, 6 aprilie

Mogoșoaia. O vreme divină. Îi vorbesc lui Dissescu la dejun despre plan. Czernin vine la cină.

Miercuri, 7 aprilie

Pe mare. Războiul naval. Bărcile de pescuit norvegiene. Vasele pescarilor. Semne radio-telegrafice, lansare de fum. Coloana de fum a sacrificiului făcut de Abel care este dreapta și cea a lui Cain care plutește deasupra solului. Amiralitatea engleză anunță: «Orice vas de pescuit care se va apropia va fi scufundat.» Machierea vaselor.

Von der Goltz pașă.

Un neamț nu se împiedică de un lucru atît de mic.

Istoria cu bucățica de zahăr povestită de Barbu. Un dopaj. O picătură de eter ca să-i amețească. Atacul francez în Champagne.

- Curios, prințul Iusupov, celălalt fin al prințesei Lobanov, a povestit același lucru despre nemți în Polonia.

Cum să nu te bați? Voi sinteți! Nu, voi sinteți! Plouă cu acuzații și, în același timp, cu lovituri.

Joi, 8 aprilie

Scrisoare din Abbeville¹⁹.

Iubire.

Mogoșoaia.

Incidentele de la Vallandova. Comitagii bulgari îi atacă pe sîrbi.

Vineri, 9 aprilie

Regina la Mogoșoaia. Explică de ce vrea Anglia intrarea în război a Bulgariei și a României. Să nu i se dea Constantinopolul Rusiei.

Czernin s-a dus să-l prevină pe Bratianu că se vor da lupte în Moldova. Seara, Czernin mă anunța: «Rușii au trecut Prutul.» Austrieci în Basarabia.

La rubrica «vapoare disparute», citesc vești private dar sigure din Bagdad, dateate 7 aprilie, care spun că o barca turcească cu motor a deschis focul pe Eufrat asupra unei mari canoniere engleze dotate cu piese grele de artilerie. Douăzeci de obuze au atins canoniera, care doar cu greu s-a putut retrage. Se bănuiește că a suferit pierderi mari. (*Minerva*, ziar germanofil vîndut de Grigore Cantacuzino, soțul Didinei²⁰.)

Comunicat francez din 7 aprilie: în pădurea Ally și în pădurea Brûlé am făcut din nou cîteva progrese, ca și în pădurea Leprêtre.

Eu care știu atît de bine ce se găsește în aceste păduri într-o zi de șapte aprilie: anemone Sylvie, flori de usturoi sălbatic!

Sîmbătă, 10 aprilie

Îl vei iubi pe Domnul, Dumnezeuul tău, din toată inima, din tot sufletul, din toate puterile.²¹

Cîți nu spun ca bătrînul Domn Gustave Schlumberger²²: «Să nu-mi dați vești proaste, că nu le suport.» Miss Chatfield²³ nu suportă ca Anglia să nu aibă în același timp toate calitățile contradictorii. Ea n-a putut niciodată să aleagă între altruism și egoism. Le vrea pe amîndouă.

Conversație cu Anica despre fratele ei cel mai mic care a dezertat (ardelean).

- E aici, în camera mea.

Ce surpriza! Avem mereu în casă cîteva invitați pe care nu-i cunoaștem.

Duminică, 11 aprilie

«Și Eu îl voi învia în ziua de apoi» (Evanghelia după Ioan). Florica, Brătienii.

Ce-ați făcut în timpul Terorii²⁴? Abatele Sieyès²⁵: «Am trăit.» «Pe voi lumea nu vă poate urî, dar pe Mine Mă urăște pentru că marturisesc despre ea că lucrările ei sînt rele. Voi duceți-va la sărbătoare. Eu merg la sărbătoarea aceasta» (Evanghelia după Ioan).

Trupele generalului d'Amade²⁶ au debarcat la Rombh. Soldații francezi sînt din nou trimiși în Egipt.

Luni, 12 aprilie

Claude Anet. Bulgaria marșează, spune el. Încă unul.

Aviație. Austriecii dețin recordul mondial de înălțime. Ei fug pe sus.

Nemții luptă împotriva lumii.

Istoria nobilă și patetică a rusului.

O să spun o prostie. Nu poți învinge pămîntul. Rusia este pămîntul.

Anglia este apa. Franța este spiritul. Nu poți învinge nici spiritul, nici apa, nici pămîntul, și este adevărat.

Marti, 13 aprilie

Să iei Parisul, să iei Londra. Dar nu așa. O femeie poate să facă asta, ea singură. Să fie vedeta Parisului, vedeta Londrei. Iei vaporul, iei trenul.²⁷

Ce proști sînt bărbații!

Stabilirea textului, traducere și note de Vasile Zencenco

(Din volumul *Jurnal 1915*, în curs de apariție la Editura Compania)

Familia regală

Martha Bibescu, alături de Simky Lahovary și Jean Guillemin, asistă la sosirea familiei imperiale ruse la Constanța, în 1914

Martha Bibescu și călugărițele de la Saint Vincent de Paul în timpul războiului, la București

Note:

¹⁾ Spune: «I-am văzut pe Pau, Paget și von der Goltz. Dardanelele or să reziste» (în limba engleză în text). Colmar, baron von der Goltz (1843-1916), general și scriitor german. A fost însărcinat cu reorganizarea armatei turcești (1893). Într 1915 și 1916 a comandat armatele I și a VI-a otomane.

²⁾ Am fost prieteni cu turcii, iar ei ar trebui să știe mai bine pentru că sînt mult mai civilizați decît nemții, au o tradiție mult mai îndelungată (în limba engleză în text).

³⁾ Nu pentru onoare, pentru neutralitatea Belgiei, nu pentru civilizație, ci pentru că ne-am saturat de Germania și vrem s-o doborîm (în limba engleză în text).

⁴⁾ Christian al IX-lea (1818-1906), regele Danemarcei (1863-1906). A pierdut ducatele Schleswig și Holstein (1864) în urma unui conflict cu Austria și Prusia - «razboiul ducatelor» și a dus o politică matrimonială ce i-a adus porecla de «socrul Europei».

⁵⁾ O culoare potrivită pentru șosete (în limba engleză în text).

⁶⁾ În original, *argument*. Scriind într-o atmosferă «saturată» de limba engleză, Martha Bibescu putea da însă cuvîntului (cu formă identică) sensul englezesc de «polemică, dezbateră», sens susținut de altfel de urmarea textului.

⁷⁾ Margareta Eugenia Lahovary (1897-1918), sora preferată a Marthei Bibescu.

⁸⁾ Te iubesc mai mult acum (în limba engleză în text).

⁹⁾ Alphonse Perruchot, valet francez al familiei Bibescu.

¹⁰⁾ Parafrază la *Plîngerile lui Ieremia* 2, 12.

¹¹⁾ Parafrază la *Iezechiel* 30, 4.

¹²⁾ George Lahovary (1884-1892), unicul frate al Marthei Bibescu, mort la 8 ani de febră tifoidă. Îl va evoca în romanul său *Le Perroquet vert* (1924) sub numele de Alexandr (Sasa).

¹³⁾ Aluzie la *Ieșirea* 12, 22.

¹⁴⁾ Evrei 9, 22.

¹⁵⁾ La Buftea se afla reședința familiei Știrbey.

¹⁶⁾ Versetul 1 din Psalmul 109, citat în Matei 22, 44,

Marcu 12, 36 (în următoarele rînduri din *Jurnal*, Martha Bibescu se gîndește la văduva sârmană care contribuie cu un gologan la vistierie, pomenită în Marcu 12, 42-44) și Luca 20, 42-43.

¹⁷⁾ Constantin C. Dissescu (1854-1932), jurist și om politic conservator, ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice (1906-1907, 1912-1914).

¹⁸⁾ Mihai-Constantin Brîncoveanu (1875-?), diplomat. A fondat, la Paris, revista *La Renaissance latine* (1902-1904). Fratele Annei de Noailles.

¹⁹⁾ De la Charles-Louis de Beauvau-Craon.

²⁰⁾ Grigore Cantacuzino (1872-1930), om politic, ministru, primar al Bucureștilor, germanofil; Alexandrina (Didina) Cantacuzino, născută Palady (1881-1944), președinta Societății Ortodoxe a Femeilor Române.

²¹⁾ Deuteronomul 10, 12.

²²⁾ Gustave Schlumberger (1844-1920), bizantinolog și arheolog francez.

²³⁾ Miss Chatfield, zisă Chatty, guvernantă britanică a Valentinei, fiica Marthei Bibescu. Aceasta o va evoca, sub numele de Miss Pitts, în romanul său *Izvor, țara sălciiilor* (Plon, Paris, 1923), tradus în limba română de Anca-Maria Christodorescu (Ed. Compania, București, 2000).

²⁴⁾ Teroarea: nume dat dictaturii iacobine din timpul Revoluției franceze (august 1792-iulie 1794), cînd se esti-

mează că au fost executate 42 000 de persoane.

²⁵⁾ Emmanuel Joseph Sieyès, zis abatele Sieyès (1748-1836), om politic francez. Monarhist constituțional, a fost el însuși unul din inspiratorii Terorii în măsura în care susținea că voința generală trebuie să prevaleze asupra formelor constituționale.

²⁶⁾ Albert d'Amade (1856-?), general francez. Membru al Consiliului Superior de Război (1914), este numit, în noiembrie 1914, în fruntea detașamentului francez care a luat parte la expediția din Dardanele, condusă de englezi.

²⁷⁾ Remarca Marthei Bibescu e inspirată de folosirea nepotrivită, denotînd infatuare, a verbului *prendre* pentru a desemna cucerirea unui mare oraș (*prendre Paris, prendre Londres*); acesta nu poate fi «luat» așa cum «luăm» vaporul sau trenul.

Jan Kott despre animale

Destinul cimpanzeller

CASCA îi era - se vede - prea mare, fiindcă îi tot aluneca pe frunte. Dar pe această fotografie veche de treizeci de ani, care acum apărea pentru prima oară în ziarele americane, i se vedeau clar ochii înspăimântați. Poate mai speriați decât ochii celor doi cimpanzei mici despre care am scris cam cu un an în urmă. Fugiseră de incendiile din junglele din Borneo sau Sumatra îndreptându-se spre așezările umane. Uneori erau uciși, alteori trimiși la grădini zoologice sau dresați să devină animale domestice. O mică parte și-a găsit adăpost, ca niște copii abandonati, la societăți de protecție, adăposturi care aminteau adesea de casele de corecție.

Dar existau și alte destine. Cel cu casca prea mare căzându-i pe frunte zăcea într-un soi de coșciug din lemn. Avea o singură lăbuță liberă ca să poată apăsa trei butoane de alarmă. În acest scop fusese dresat în laboratoarele militare secrete.

Micuțul despre care scriu fusese dresat să devină cosmonaut. Și a fost singurul "pasager viu" al primelor rachete trimise în cosmos, mai înainte ca omul să pună piciorul pe Lună. Acest cimpanzeu din jungla africană, nu știm numele, poate o femelă, a fost primul cosmonaut.

Nu știm ce alte experiențe s-au făcut cu cimpanzei. Până nu de mult totul era secret de stat. Știm doar că în aceste idei năstrușnice erau implicați și delfini. Pare-se pentru a descoperi submarine sau mine. Dar delfinii nu s-au lăsat folosiți pentru aceste manipulări strategice. Săreau veseli la suprafața din apele mării spre disperarea profesorilor de zoologie militară.

Au trecut anii. Primii cimpanzei cosmonauți au murit de mult, dar nepoții și strănepoții lor au rămas în continuare în acele "laboratoare" suspecte. Până la urmă i-au găsit cei de la asociațiile de protecție a animalelor. Și, evident, gazetarii marilor ziare. Cimpanzeii erau morți de foame, trăiau în încăperi mizere, neaerisite. Condițiile în care viețuiau urmașii primului cosmonaut au fost denumite "slumsuri" pentru "homeleși".

Și acum s-a întâmplat ceva neprevăzut, în aparență foarte curios, dar poate tocmai de aceea foarte american. Despre soarta acestor cimpanzei a aflat asociația cosmonauților americani, nu știu cum îi spune, cei care zburaseră mai de mult și cei care se antrenau pentru expediții viitoare. Și au cotizat ca să-i ajute pe cimpanzei, îmbunătățindu-le condițiile de viață. Au strâns o sumă destul de bună. Mai mult, s-au adresat cu un memoriu la *Social Security*, cerând o rentă viageră pentru veterani.

Nu cunosc efectele apelului. Dar de soarta cimpanzeilor s-a ocupat Grădina zoologică din Los Angeles. Cu sprijinul mai multor fundații și cu prețul a sute de mii de dolari, li s-a dat o rezervație de dimensiunea a două terenuri de baseball. Au pus iarba pe care cimpanzeii se puteau zbeștii în voie. În grădini închise, unde adulții aveau acces doar "sub protecția" copiilor, au fost instalate leagăne, tobogane și stâlpi pe care să se cațere.

Cimpanzeii primeau, cica, o dietă alimentară de lux alcatuită, pe lângă mere și prune autohtone, și din fructe exotice. În "sufragerie" li se serveau coceni de porumb stropiți cu miere. Dar dacă e adevărat, nu știu.

Acest loc rezervat pentru cimpanzei era împrejmuț cu sticlă transparentă. Prin îngrăditura din sticlă, cimpanzeii și vizitatorii se puteau privi reciproc.

În "Los Angeles Times" ilustrat, numărul de duminică, era fotografiată o fetiță de vreo opt ani, încercând să întindă mâna spre cimpanzei. Un cimpanzeu încerca și el zadarnic să-i întindă lăbuța prin sticlă transparentă. Poate că acest cimpanzeu tânăr, curios să cunoască lumea, este în linie dreaptă urmașul aceluia prim-cosmonaut.

(Articol apărut în "Zeszyty Literackie" nr. 65, ianua 1999)

Numele balenelor

ÎN Facerea, încă înainte de a-i lua lui Adam una din coaste pentru a crea din ea femeia, Domnul Dumnezeu a adus în fața lui "toate fiarele câmpului și toate păsările cerului, ca să vadă cum le va numi; și orice nume pe care-l dădea omul fiecărei viețuitoare, acela îi era numele. Și Adam a pus nume tuturor..."

Firește, nu știu ce au scris despre acest lucru bibliștii, dar mi se pare că lingviștii n-au acordat nici o atenție acestui prim act de a denumi natura. Pentru că, dacă nu s-ar fi dat denumiri felurite animalelor și tuturor celor ce umblă, inoată sau aleargă, am fi deosebit foarte greu un elefant de un cangur și sistematizarea ulterioară ar fi apărut cu mare dificultate. S-ar mai putea spune, nu foarte exact, dar convingător, că de-abia după denumirea sa natura a pătruns în lumea umană, mai exact în limbaj. Abia după ce-i dăm un nume câinelui, el începe să aparțină casei. Mai rău stăm cu pisicile, trăiesc pe lângă noi de mii de ani, dar s-ar părea că nu țin neapărat să aibă nume individuale. Dar balenele? Aud, se pare, doar propriile lor voci. Și sunt cele mai vechi pe pământ. Abia recent au coborât în apă.

Domnișoara Keiko - după câte mi s-a spus, în japoneză *kei* înseamnă o femeie ageră - a fost ghidul meu prin teatrele din Bunrak. Dar nu despre această keiko au scris în primele săptămâni ale lui septembrie aproape toate ziarele americane, ba i-am văzut poza în săptămânalele de pe tarabe. Keiko este o balenă, o orcă - o specie de culoare cenușie, dintre cele mai mici ca dimensiuni. A fost prinsă în apele Islandei cu aproape douăzeci de ani în urmă și adusă într-un bazin de la țărmul Californiei. Este faimoasa eroină a filmului *Eliberați orca*. A fost eliberată după douăzeci de ani și dusă cu un avion militar de transport în apele reci ale Islandei. A fost întâmpinată de 200 de gazetari și de o mulțime de oameni, locuitori ai insulei.

Dar domnișoarei Keiko i-a fost frig în Islanda și n-a vrut cu nici un preț să ducă o existență independentă, în ciuda tuturor indemnurilor. Specialiștii susțin că reaclimatizarea poate dura câțiva ani. E tristă soarta domnișoarei Keiko; după ani de triumf la Hollywood, e învățată să se hrănească, în apele reci din nordul Atlanticului, cu moluște.

Tribul indienilor Maka trăiește într-o mică rezervație, pe o peninsulă pietrosă care pătrunde în ocean la nordul Statelor Unite, aproape de Canada. La jumătatea secolului XIX, rezervația fusese mai mare, dar indienii Maka au vândut trei sferturi din teritoriul peninsulei americanilor, în schimbul dreptului de a vâna balene. E un trib care a trăit întotdeauna din pescuit, mai ales din pescuit de balene; carnea lor reprezenta hrana de bază iar grăsimea topită le asigura căldura și lumina. Oasele numite *balene* nu erau utilizate pentru corsete, pentru că, evident, femeile indiene nu foloseau așa ceva, în schimb făceau din ele împletituri. Dar totul a luat sfârșit atunci când, în ultimul deceniu, a survenit interdicția generală privitoare la vânarea balenelor. Tribul a decăzut, număra doar o mie cinci sute de suflete, bărbați și femei. I-au dobo-

Desen de Cost, apărut în *Le Soir*, Bruxelles

rât beția, bolile și mizeria, dar mai presus de orice - pierderea rațiunii lor de a exista. Nici cei mai bătrâni dintre Maka nu mai cunoșteau gustul balenelor, și balenele nu însemnau pentru ei doar carne și grăsime. Membrii tribului aveau ceremonii, ritualuri și datini, cântece și legende. După interdicția privind vânătoria, toate acestea au început să dispară.

La sfârșitul anului trecut, Maka au redobândit dreptul de a vâna balene cenușii, câte una pe an, timp de cinci ani. Firește, cu harponul, ca în *Moby Dick* al lui Melville. Pe țărmurile pietroase ale micuței peninsule și-au regăsit pirogile puse în mișcare de vâsle, ca niște caiace, și tinerii Maka porneau în zori, învățând să arunce harponul pe care nu-l vazuseră niciodată până atunci. Cei rămași pe țărm dansau și cântau.

Între timp, s-au mobilizat diverse comitete internaționale de prieteni ai balenelor și de preservare a speciilor amenințate de dispariție. De curând au fost luate sub ocrotire până și broaștele născute fără etichetă din față.

Pe țărmurile americane și norvegiene, numeroși tineri apărători ai balenelor s-au vopsit în gri cu dungii roșii și au pornit cu trei vapoare și instrumente muzicale speciale menite să îndepărteze spre larg balenele gata să se rătăcescă pe țărmurile primejdioase.

Când n-au mai fost vâdate, balenele s-au dovedit prietenoase. Ca și cum un simț obscur le-ar fi dat de știre că era în joc soarta lor. Înotau până în preajma vapoarelor venite să le salveze, saltau vesele în jurul lor, se jucau așa cum fac uneori delfinii. Mai ales o orcă nu prea mare, de vreo patru tone, un mascul, nu se dezlăcea de vaporul cu prietenii balenelor, vopsiți în dungii gri și roșii. Se vede că era foarte curios să cunoască făpturile omenesci.

Se numea, adică i s-a spus, pentru că el nu avea cum s-o știe, Buddy. După cum scrie Montaigne: "Dificultatea comunicării noastre cu balenele ține poate și de noi și de ele. Așadar s-ar cuveni definit motivul pentru care nu ne putem înțelege reciproc: fiindcă nu le înțelegem mai bine decât ele pe noi și din același motiv ne pot considera și ele niște animale, așa cum gândim noi despre balene". Nu sunt sigur că Montaigne a avut dreptate, pentru că acest mascul micuț și cenușiu, când i s-a spus Buddy, a fost introdus în lumea noastră, a devenit aproape unul dintre noi, un coleg mai tânăr, sau mai degrabă un coleg mai bătrân.

Nu sunt în stare să rezolv dilema dintre indienii din rezervația cea mică, pentru care vânatul balenelor era o parte din omenescul lor și introducerea în omenesc în general, a oricăi cenușii având greutatea medie de câteva tone.

Saga balenei nu se încheie în anul 1998. Pe la mijlocul lui octombrie citesc în "The New York Times" despre moartea subită a unei balene tinere în "Mystic Aquarium" din Connecticut. Denumirea "Acvariu mistic", așa cum se întâmplă deseori în America, e mai mult decât înseamnă de fapt. Nu e decât, pur și simplu, un acvariu mare. Acolo a fost dus masculul cântărind peste o jumătate de tonă și având patru metri lungime, ca să țină tovarășie la trei tinere balene, cu speranța că le va face mame. Speranța ce s-a dovedit deșartă. Balenele în captivitate copulează foarte rar și cu dezgust, asemeni acelor panda aduși în acest scop din China.

Tânărul-balenă a murit subit, probabil de un infarct. Așa mor adesea bărbații tineri... Se numea Winston, iar cele ce n-au ajuns să-i devină parteneri: Aurora, Naku și Kela. Adam nu le-a dat nume balenelor, poate că pe atunci exista una singură, cea care avea să-l înghită pe Iona. Dar tocmai faptul de a le da un nume descendenților cimpanzeilor și balenelor face să pară ca s-ar înrudi cu copiii oamenilor.

Dumnezeu, firește, nu i-a poruncit lui Adam să denumească planetele, probabil pentru că nu putea zări decât câteva cu ochiul liber, dar atunci când au fost descoperite, li s-au dat nume mitologice ca Venus, Marte și Jupiter. Au pătruns nu numai în limbajul nostru dar parca și în universul nostru cultural. Recent celui mai mic satelit al lui Saturn i s-a dat numele de Ariel. Ceea ce Shakespeare, firește, a prevăzut: "Aceasta-i ultima însărcinare, Ariel, - iar după aceea să fii printre elemente liber și fericit!"

(Din "Zeszyty Literackie" nr. 66, primăvara 1999)

În românește de Olga Zaicik

Random House Mondadori

● Editura Mondadori a semnat o scrisoare de intenție pentru a-și fuziona activitățile din Spania și America Latină cu acelea ale gigantului editorial Random House, controlat de grupul german Bertelsmann. Întreprinderea comună, ce se va numi Random House Mondadori, va deveni al doilea editor, ca importanță, din lume în publicarea cărților în limba spaniolă, grupind toate editurile de care dispun Random House și Mondadori în Spania și America de Sud. Catalogul va cuprinde, între alții, autori precum Gabriel García Márquez, Umberto Eco, John Le Carré, Isabel Allende. Cei doi parteneri sînt dispuși să investească sume considerabile pentru a-și întări poziția pe piață, iar cifra de afaceri e prevăzută la circa 100 de milioane de dolari.

Frescele lui Schulz

● Documentaristul german Benjamin Geisler a descoperit la Drohobycz, în Ucraina, niște fresce pictate de Bruno Schulz și crede că e vorba de ultimele picturi ale autorului *Magazinelor de*

scorțișoară, inspirate probabil din povestea *Frumoasei din pădurea adormită*. Frescele sînt într-o stare avansată de degradare și se fac demersuri pentru restaurarea lor.

Pe drumul licitației

● Manuscrisul romanului *Pe drum* de Jack Kerouac (în imagine) va fi scos la licitație la Christie's pe 22 mai, fiind evaluat la o sumă între 1 și 1,5 milioane dolari. Vînzătorul e Tony Sampas, nepotul ultimei soții (a treia) a lui Kerouac. Originalitatea manuscrisului constă din faptul că are forma unui

rulou de 36 de metri, alcătuit din lungi coli de hîrtie lipite între ele. Se știe că Jack Kerouac l-a batut la mașină în 20 de zile, în cămăruța sa new-yorkeză, dormind puțin și bind incontinuu cafele tari. Textul fără paragrafe conține multe modificări făcute de mîna, tăieturi și adăugiri.

Un Leibniz necunoscut

● Conform Academiei de Științe din Berlin, o carte necunoscută pînă acum a filosofului și savantului Wilhelm Gottfried Leibniz (1646-1716) a fost descoperită de o cercetătoare de la Universitatea din Potsdam, Sabine Sellschopp. După o minuțioasă analiză a scriiturii, ea nu

are dubii că volumul apărut anonim în 1694 la Amsterdam sub titlul *Fas est et ab hoste doceri* (Trebuie să știi să înveți și de la dușmani) e scris de Leibniz. Textul e o luare de poziție politico-militară în privința războiului ce se ducea atunci între Franța și Palatinat.

Dezamăgire

● Ultimul roman al Anitei Brookner apărut recent la Ed. Viking se intitulează *The Bay of Angels*, explorează aceleași teme ca și precedentele - regretul, melancolia, așteptarea - și nu aduce nimic nou, astfel încît cititorii englezi, care s-ar fi așteptat la o evoluție a autoarei, se plictisesc la lectură. "The Guardian" e și el dezamăgit de faptul că promițătoarea Anita Brookner se repetă. Eroina romanului locuiește împreună cu mama ei într-o "liniștită torpoare", așteptînd un eveniment salvator, care să le schimbe viața ternă. Și acesta survine sub chipul unui om bogat, care le duce la Nisa. În realitate, el nu le salvează de la resemnare, ci le privează doar de speranța într-o adevărată schimbare. Cam asta e totul. "Liniștită torpoare" a scrisului Anitei Brookner demonstrează că, deocamdată, capacitățile sale sînt limitate.

Gombrowicz la Comedia Franceză

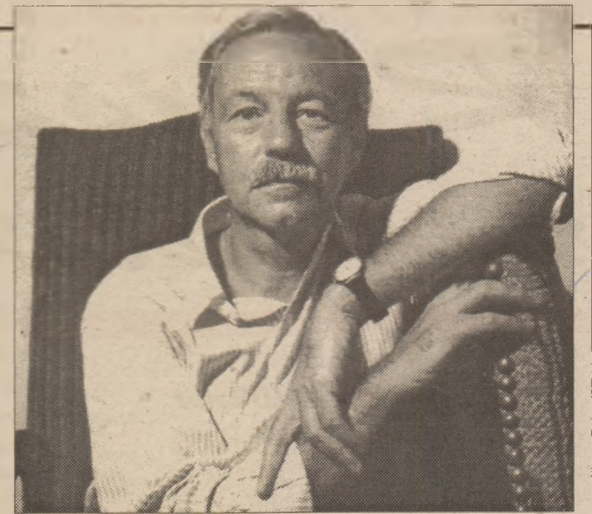
● După ce, în colecția populară Folio a apărut un

volum cuprinzînd toate piesele de teatru ale lui Witold Gombrowicz, scriitorul polonez intră și în repertoriul celebrei și conservatoarei Comédie Française, cu piesa *Nunta* din 1948, pusă în scenă de Jacques Rosner. Premiera a avut loc la 26 aprilie.

Scandal

● Ana Rosa Quintana este una din prezentatoarele de televiziune celebre în Spania. Dar asta nu i-a fost de ajuns, s-a dorit și scriitoare. Romanul ei de debut, *Sabor a hiel* (Gust de fier, Ed. Planeta), lansat cu mare tam-tam în toamna trecută, s-a vîndut ca piinea caldă în peste 100.000 de exemplare. Numai că, destul de repede, s-a descoperit că pasaje întregi erau copiate din celebra romancieră americană Danielle Steel, din romancieră mexicană Angelés Mastretta și din alții. Ana Rosa Quintana a dat un comunicat de presă, acuzîndu-și "colaboratorul" (deci a avut un "negru") de a fi inserat inadins în roman pasajele incriminate, ea fiind de fapt o victimă. Plagiatul se pedepsește în Spania cu închisoare de la șase luni la doi ani.

Noul roman al lui Eduardo Mendoza

La aventura de Locador de señoras (Ed. Seix Barral) este al treilea volum al unei serii pe care romancierul spaniol Eduardo Mendoza, acum în vîrstă de 58 de ani, a început-o în 1978: parodii ale polarului în care realismul ironic lasă loc fabulației delirante, imbibate de umor negru. Acțiunea se desfășoară, ca în majoritatea romanelor lui Mendoza, la Barcelona, orașul său natal și adevăratul protagonist al cărților lui - de data aceasta

în perioada "postolimpică" de după 1992. Eroul delirant din celelalte două romane ale seriei devine acum, prin forța împrejurărilor, un detectiv funambulesc și excentric. "El País" scrie că această serie, pe care Mendoza nu ezită să o numească "absurdă", exprimă exasperarea lui față de limitele romanului convențional și căutarea unei scriituri libere, departe de normele romanului realist, ce nu pot duce decît la stereotipuri.

Vampirism și dependență

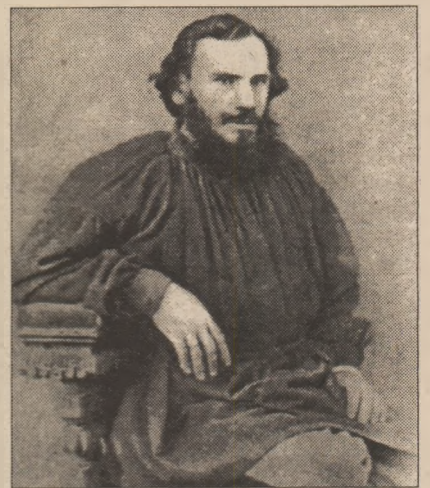
● Dacă vampirii bîntuie de mult imaginarul colectiv, reprezentarea lui în societatea contemporană occidentală diferă mult de imaginile epocilor trecute. E ceea ce demonstrează lucrarea englezului Tom Holland, *The Vampyre*, apărută la Ed. Abacus și recenzată într-un număr recent din "New Statesman & Society". Nașterea vampirului modern datează - scrie Holland - din 1818, cînd a apărut prima operă de ficțiune consacrată vampirismului, datorată lui John Polidori și inspirată din viața lordului Byron. Polidori asociase postura byroniană a "urîtului" cu lipsa de vlagă a vampirului în căutare de sînge proaspăt. Libertinul și vampirul se regăsesc în căutarea, niciodată satisfăcută, a senzațiilor din ce în ce mai tari. Astfel încît vampirismul poate fi considerat azi ca o metaforă a dependenței sau, mai curînd - precizează "New Statesman" - a dependențelor particulare născute de amenințarea plictisului, a urîtului.

Tolstoi rămîne excomunicat

● Patriarhul Bisericii ortodoxe ruse Alexis II a refuzat să revocă excomunicarea lui Lev Nikolaevici Tolstoi, pronunțată în 1901 pe motiv că operele scriitorului sînt "anti-ortodoxe" iar opiniile lui asupra creștinismului, dăunătoare dogmei. Iată că, și după un secol, înaltele fețe bisericești nu pot accepta ideile genialului romancier intrat în patrimoniul universal.

Carver inedit

● La moartea sa, în 1988, Raymond Carver reprezenta un anumit mod de a scrie proză scurtă, dar, după numai 13 ani, culegerea de nuvele *Call if you Need me* (Ed. Vintage Contemporaries) a demonstrat că posteritatea lui e fragilă, prozele pîrînd demodate. Din fericire - scrie "New York Times Book Review" - soția și moștenitorii lui au descoperit cinci nuvele inedite care ar putea resuscita interesul pentru Carver, fiindcă exprimă printr-o epică bine încheiată obsesiile lui: singurătatea, iubirea nefericită, schimbarea și puterea unui nou început.

EDITURA UNIVERS

Thomas Pynchon V.

"Virginia Woolf, Gide, Borges, Proust și Lawrence Durrell și-au dat întîlnire în V., nu în sensul unor influențe, ci al unor puncte de plecare."

Irving Feldman

"Ce-și propune și ce realizează ficțiunea lui Pynchon rămîne fără pereche printre romancierii timpurilor noastre."

Edward Mendelson

Salman Rushdie Copiii din miez de noapte

"Copiii din miez de noapte? O simfonie a cuvintelor, imaginilor și ideilor."

Kazuo Ishiguro

Puteți comanda aceste cărți la adresa: Editura UNIVERS, Piața Presei Libere nr. 1, 79739, București - ROMÂNIA sau la tel.: 01/665.6725, 01/224.4640.

Revista revistelor

Caragiale și Minulescu

Deși d-ș-a se suparat pe noi, cum remarcam de curind într-un articol, în ce ne privește, îl citim pe dl Alexandru George întotdeauna cu plăcere și folos, mai cu seamă în părțile literare. Iată, de exemplu, în *Lucefărul* din 25 aprilie, ne delectează cu un admirabil text intitulat *Reprezentanții unei lumi*, în care, pornind de la Caragiale și trecând prin Minulescu spre a ajunge la Mușatescu, dl George scrie: "...Dacă nu venea cel de al II-lea Război Mondial, cu urmările sale dezastruoase pentru noi, românii, dar și cu anii premergători care au tulburat totul, lumea noastră caragialian-minulesciană ar fi devenit și tudor-mușatesciană, trecind în beatitudinea unei nevinovății cu alte nuanțe, sau poate mai pură[...]. Adevărata scenă a împăcării, reintegrării și păcii nu se găsește în Caragiale (cum spusese N. Steinhart, referindu-se la finalul *Scrisorii pierdute* - nota Cronicarului) și nici în discordantele soluții ale lui Minulescu, ci în finalul apoteotic al piesei lui Mușatescu *Titanic-vals*, în care persoane angelice și pușlamale, vânători de zestre și mame denaturate, ambițioase vulgare și suflete resemnate se împacă sub semnul unui har, nu al unor eforturi sau combinații, și care le-a venit din cer, sub forma bunăvoinței Providenței". Superb! În treacă fie spus, deși nu le-a trecut prin minte nici lui Zarifopol, nici lui Ralea, ideea înrudirii dintre Minulescu și Caragiale a dezvoltat-o G. Călinescu în *Istorie*, unde a văzut în Minulescu pe Mitică, pe Lache, pe Eleutheriu Popescu și pe ceilalți în ipostază lirică.

Grigurcu la aniversară

Notabil gestul *CONVORBIRILOR LITERARE* (aprilie) de la Iași de a acorda câteva pagini poetului și criticului Gh. Grigurcu (n. 16 aprilie 1936). Cassian Maria Spiridon îi schițează un portret amplu și înțelegător, iar Adrian Dinu Rachieru se ocupă de critica de poezie a lui Gh. Grigurcu într-un articol cu *va urma*.

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundației "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pi peră, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

Criticul însuși polemizează cu Ion Simuț pe tema canonului și a revizuirilor, reitând puncte de vedere pe care le cunoaștem, parte din ele publicate chiar în *România literară* în anii din urmă. *Pledoarie pentru stagnare* se intitulează textul împotriva lui Ion Simuț. Cronicarul crede că, cel puțin în premisele ei, poziția lui Ion Simuț nu era o pledoarie în favoarea stagnării, ci constatarea întîzierii unui proces de schimbare a canonului. Esențialul este însă în altă parte: chiar în faptul că asemenea lucruri încep să fie discutate cu seriozitate.

Gambit 44

Cronicarul nu știa că în România postdecembristă există o revistă de șah. Cititor avid al publicațiilor de acest fel, inclusiv al extraordinarului almanah făcut cîndva de Valureanu la *România liberă*, Cronicarul redescoperă cu bucurie *Revista română de Șah - GAMBIT*, aflată la nr. 44 din anul 8 de apariție, sub direcția Elisabetei Polihroniade (ale cărei emisiuni de la TVR de pe vremuri constituiau o delectare). Cultura șahistă a fost cam lăsată de izbeliște la noi. Ca și cultura, în general. Sponsorii preferă sporturile corpului, care întorc mai bine banii, și se dezinteresează de cele ale minții, cum e șahul. Revoluționarea mentalității în șah, începută de Fisher și continuată de Kasparov, primii campioni care au pretins să joace pe bani, a condus la o poziționare mai corectă a jocului pe cele 64 de pătrate în lumea sportului, dar nu și la o popularitate comparabilă cu a fotbalului sau tenisului. Între altele, șahul nu se poate televiza. Mare dezațanj! Revistele, cotidienele nu au rubrica de șah. Avea *Contemporanul* mai demult, aveau unele ziare și, desigur, cel de sport. Astăzi cotidienele sportive publică rarissimi știri din șah. Meciu pentru titlul mondial (unul din cele două existente) dintre Kasparov și Kramnic l-am urmărit în *Le Monde*, grație lui Radu Cîsașu care cunoștea pasiunea Cronicarului pentru cei doi K. (unul al șahului, Kasparov, altul al literaturii, Kundera). Probabil că am fi putut să vedem partidele în *Gambit*, dacă am fi știut că apare. Cronicarul mulțumește Elisabetei Polihroniade și speră să se numere printre abonații din oficiu ai revistei, care este bine făcută și atractivă.

Dilema lui Ilașcu

Toată presa din România a salutat săptămîna trecută eliberarea lui Ilie Ilașcu din temnița de la Tiraspol. Omul devenise de mulți ani un simbol. Dar, așa cum au observat cam toți editorialiștii care au încercat să descopere motivele acestei eliberări subite, nici argumentele umanitare, nici cele de ordin legal nu l-au determinat pe Egor Smirnov, liderul comunist de la Tiraspol, să-l elibereze pe Ilașcu. Cel mai probabil, Smirnov a răspuns disciplinat unei duble comenzi venite de la Moscova și de la Chișinău. Ideea că Vadim Tudor ar fi avut vreun rol în această eliberare e respinsă, pe bună dreptate, de editoria-liști. După eliberare însă, remarcă Nicolae Prelipceanu în *ROMÂNIA LIBERĂ*, Ilașcu "este senator al unui partid putred de securiști, al cărui mesaj îl va fi fermecat cit timp stătea cu sabia lui Smirnov deasupra capului și nu afla decît ceea ce îi

LA MICROSCOP

Popularitatea lui Adrian Năstase

DACĂ ne luăm după sondaje, dl Năstase e marele favorit al opiniei publice în ultima vreme. Premierul se bucură de cea mai mare încredere ca om politic, e cel mai bine cotate reprezentant al executivului, iar dacă ar avea loc alegeri la această oră, dl Năstase ar fi a treia opțiune, după Ion Iliescu și CV Tudor.

Chiar dacă sondajele de opinie de la noi nu strălucesc prin acuratețe, e mai mult decît probabil ca premierul să fie favoritul opiniei publice reprezentate prin aceste sondaje.

Cam toți cei care s-au perindat la Palatul Victoria în funcția azi indeplinită de dl Năstase au avut aceeași soartă în primele luni de guvernare. Li s-au acordat certificate de încredere în alb, după care, treptat, au început să apară scadențele.

Presa a speculat în aceste luni, mai mult decît era cazul, pornind de la avantajele de pornire ale premierului. Dl Năstase conduce nu numai guvernul, ci și un partid care își poate impune punctul de vedere în Parlament. D-ș-a a adoptat o atitudine agresivă față de ziaristi, invitându-i la întîlniri cel puțin de două ori pe săptămîna. În sfîrșit, chiar dacă se vorbește despre neînțelegeri între premier și președintele României, ele nu pot fi dovedite.

Chiar dacă dl Năstase pare un premier special, cum se spune în presă, după părerea mea d-ș-a e deocamdată un premier inseriabil.

De la Victor Ciorbea încoace, n-a fost premier care să nu fi fost privit drept pomul laudat al guvernării, cu speranța că va face ceva din cite și-a propus. Ce să zică biata opinie publică? Și asta minte?! Ea nu își poate îngadui să fie cinică din simplul motiv că o face pe pielea ei. Dacă opinia publică ar fi la fel de rezolută ca analiștii politici cei mai pesimiști, în România alegerile ar fi înlocuite cu aruncarea zarurilor, la mai mare.

În privința unei relații aparte a premierului Năstase cu presa, sper că d-ș-a își dă seama că nu are cum să-l întreacă la acest capitol pe Stolojan, pregătitorul alegerilor, în 1992. La același capitol, dl Năstase a început deja să-și pună presa în

cap ironizîndu-i pe ziaristi sau făcîndu-se că le răspunde.

Experiența ultimilor ani ne mai arată un lucru, că opinia publică reprezentată de cei care răspund sondajelor de opinie nu mai acoperă decît parțial realitatea opiniei publice. Altfel spus, există tot mai mulți cetățeni ai României care n-au chef să răspundă acestor sondaje. Or, și proporția acestora ar trebui să intre în calcul, înainte de alcătuirea rezultatelor finale ale unui sondaj de opinie.

Oricum, dl Năstase e premierul preferat de alegători care speră din partea lui că le va aduce oarece bine. El e și personalitatea politică în care aceștia au cea mai mare încredere. Dar, nota bene, ca premier, nu ca posibil candidat la președinție. Altfel spus, dl Năstase nu trebuie să-și închipuie că poate sări mai sus decît îi e locul. Rolurile sînt chiar împărțite de cei care au răspuns la sondaje în ultima vreme. Ion Iliescu e președinte, iar Adrian Năstase nu poate fi decît premier. Și asta chiar dacă ar avea loc noi alegeri.

E limpede că opinia publică distinge din ce în ce mai limpede între rolul președintelui și cel al premierului. Astfel că, în ciuda faptului că are foarte multă încredere în Adrian Năstase ca personaj politic, omul care răspunde sondajelor de opinie vrea să fie sigur că Adrian Năstase nu va încerca planurile, încercînd să asalteze și Palatul Cotroceni.

Aceeași opinie publică îl avertizează pe un plan subtil pe premier că una e încrederea în el și cu totul altceva e încrederea în echipa pe care el o conduce. Dl Năstase ar trebui să intre în griji mari din pricina prețurii marunte de care se bucură miniștrii săi în ochii alegătorilor. Iar dacă mai luăm în calcul că nici în privința relației cu marile centrale sindicale guvernul nu mai stă atît de bine ca în urmă cu cîteva săptămîni, cititorii acestui microscop vor înțelege de ce cred că dl Năstase e numai la prima vedere favoritul opiniei publice.

Cristian Teodorescu

permiteau cei care-l țineau ostatic să afle. Acum, capul său, ori, mai bine zis, gloria se mută sub o altă sabie, sabia lui Vadim. Va fi el capabil să înțeleagă că, într-un fel, aceeași sabie, doar mascată în altă teacă, îl amenință?" Prelipceanu spune mai jos că "asigurați de președintele comunist basarabean, moscoviții tiraspoleni au înțeles că pericolul apropierei Republicii Moldova de România s-a îndepărtat definitiv, sau, în orice caz, pentru mult timp, încît își pot permite să renunțe la principalul ostatic și, probabil, în curînd, și la ceilalți". Cronicarul mai crede ceva, și anume că Ilașcu a fost eliberat de Tiraspol cu un scop cu o bătaie mai lungă. Cunoscute fiind ideile nestrămutat unioniste ale lui Ilașcu și faptul că el ar urma să reprezinte România la Strasbourg din partea PRM, partid recunoscut ca extremist și în lumea politică internațională, e plauzibil ca eliberarea lui Ilașcu să urmărească a dovedi că România vrea să ignore granițe existente, chiar prin vocea lui Ilașcu la Strasbourg. Această idee cu siguranță că nu s-a născut în capul lui Smirnov, ci poate că nici în capul lui Voronin, noul președinte al Republicii Moldova. Ea pare elaborată potrivit unei strategii prin care Moscova poate dovedi prin intermediul României că eforturile țării noastre de integrare în U.E. și în NATO sînt ale unui stat cu intenții revizioniste. Devenit parlamentar în România, basarabeanul Ilașcu ar trebui ca la Strasbourg să renunțe, ca om politic, tocmai la crezul care l-a dus în temniță, crezul său unionist, pentru a nu complica și el dosarul oricum plin de probleme al

României ca țară candidată la integrarea în U.E. și în NATO. Aceasta ar fi, de fapt, marea problemă a lui Ilașcu. ● E bizar, totuși, că unui om neexperimentat în ale politicii i se pun înainte atîtea ecuații, în vreme ce partidul de guvernămînt, condus de un fost diplomat, dl Năstase, se joacă de cînd a venit la putere cu imaginea României - ba cu scandalul Priboi, ba cu scandalul Timofte. Or, PDSR și liderul său par interesați, cel puțin la nivel declarativ, ca România să urmeze o traiectorie occidentală. Dacă e așa, ce vrea să dovedească dl Năstase scoțîndu-l pe Priboi pe o ușă, cea a Comisiei parlamentare de control al Serviciului de Informații Externe, dar bîgîndu-l pe ușa vinătorilor și pescarilor în organisme internaționale, drept consolare. Ținînd cont de faptul că Năstase e președintele Asociației Vinătorilor și Pescarilor Sportivi din România, e clar că domnia-sa i-a oferit o funcție de consolare lui Priboi, după eșecul scandalos din Parlament. Cu alte cuvinte, dl Năstase l-a luat pe Priboi pe garanția sa, încă o dată, deși ar fi trebuit să-și dea seama că una e relația de amiciție personală și cu totul altceva e să folosești statul sau AGVPS-ul drept poligon de tragere pentru asemenea amiciții. Într-un editorial din *EVENTIMENTUL ZILEI*, Cornel Nistorescu i-a reproșat tăios premierului că pune mai presus relațiile personale decît interesele țării. Întrebarea Cronicarului e alta, îl are Priboi cu ceva la mîna de premierul Năstase?

Cronicar

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69.
Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9, 30-13.
Abonamente în 2001: 3 luni - 104.000 lei; 6 luni - 208.000 lei;
1 an - 416.000 lei. ISSN 1220-6318

Imprimat la
NAȚIONAL ROM

24 pag - 8.000 lei
La redacție: 6.000 lei